

PROCESSOS PARTICIPATIUS EN LA GESTIÓ D'ESPais NATURALs

Coordinació:
Robert González roberto.gonzalezg@campus.urv.es

Resta de l'Equip:
Marc Sanjuan
María José Meseguer
Noemí Bertomeu
Ferran Camps
Pilar Moral
Augusto Nazzari
Victòria Soldevila

Equip de Recerca Escenaris de Participació Ciutadana.
Associació ECOconcen per la innovació social.

Fundació Jaume Bofill

0. ÍNDEX

1. Introducció.....	1
1.1. Contextualització i interès científic.....	1
1.2. Metodologia i presentació dels apartats.....	4
2. Consideracions teòriques sobre la participació i la gestió ciutadana.....	6
2.1. Eixos teòrics sobre el concepte de participació.....	6
2.1.1. La participació com a mitjà i com a fi: l'empoderament.....	6
2.1.2. La teoria i la pràxis.....	8
2.2. Eixos teòrics sobre la dicotomia gestió pública Vs. Gestió privada.....	9
2.2.1. La relació de forces entre els diversos actors socials. Diferenciant públic de privat.....	9
2.2.2. Subvertint la conceptualització públic/ privat: garantint la responsabilitat social.....	10
2.3. La Gestió participativa.....	11
2.3.1. Diverses formes d'actuació en defensa mediambiental des de la societat civil.....	11
2.3.2. Reconeixent el paper de la societat civil: la relegació de les tasques directes de gestió.....	12
2.4. Del tecnicisme clàssic vers un enfocament integral: cercant una implicació social àmplia.....	13
2.5. Les potencialitats de l'escala local.....	14
3. Consideracions legals.....	16
3.1. Elements jurídics de la participació ciutadana a l'administració pública en l'àmbit del dret ambiental.....	16
3.2. El conveni de col·laboració com a instrument jurídic innovador per a la gestió d'espais naturals.....	18
3.3. Legislació sobre protecció d'espais naturals a Catalunya.....	22

4. Els Estudis de Cas	28
4.1. Arrossars ecològics i aiguamolls al Delta de l'Ebre.....	28
4.2. La Reserva de Sebes a Flix.....	39
4.3. Tamarit-Punta de la Mora a Tarragona.....	45
4.4. La Platja dels Salats i els Muntanyans a Torredembarra.....	52
5. Anàlisi Comparativa	58
5.1. Anàlisi de variables.....	58
5.1.1. Nivell de professionalització.....	58
5.1.2. Voluntariat i objecció de consciència.....	60
5.1.3. Difusió i nivell de coneixement popular del projecte.....	63
5.1.4. Filosofia dels projectes i naturalesa de les intervencions.....	65
5.1.5. Tipus de gestió i discursos sobre la gestió.....	67
5.2. Proposta analítica. Els nivells d'empoderament.....	70
6. Conclusions	75
7. Annexos	78
8. Bibliografia	94

1. INTRODUCCIÓ

1.1. CONTEXTUALITZACIÓ I INTERÈS CIENTÍFIC.

El present estudi és una iniciativa del Grup de recerca Escenaris de Participació Ciutadana d'ECOCONCERN recolzada per DEPANA i finançada per la Fundació Jaume Bofill, a la qual presentem el nostre més sincer agraïment.

L'objectiu que perseguim és el de superar el desconeixement existent al nostre país sobre unes poques i novedoses experiències de gestió d'espais naturals des de la societat civil, les quals són de gran interès pel seu caràcter pioner en la matèria a l'estat espanyol. Concretament, són doblement interessants perquè integren perfectament la innovació participativa i de dinamització social amb l'aportació d'estratègies per a protegir el territori d'agressions medi ambientals. Havent-hi algunes experiències que han arribat a nivells participatius i de consens social en el municipi molt interessants i, que fins i tot, han promogut llocs de treball o que han aconseguit fons europeus per desenvolupar la seva iniciativa, considerem que s'han de conèixer millor per esdevenir casos referents per a futures experiències.

En concret, i conscients que no hem tractat la totalitat dels casos, les experiències estudiades són les següents:

- Els arrossars ecològics i els aiguamolls del Delta de l'Ebre gestionats per la SEO-Birdlife.
- La Reserva Natural de Sebes a Flix, gestionada pel Grup de Natura Freixe
- L'Espai d'Espècial Interès Natural de Tamarit-Punta de la Mora, a Tarragona, gestionat per DEPANA
- La Platja dels Salats i els Muntanyans de Torredembarra, gestionada pel GEPEC

Respecte a aquestes experiències, els objectius específics d'aquesta recerca seran:

- 1.- Estudiar els aconteixements que han fet possible la gestió dels espais naturals subjectes a estudi, per part de la societat civil.
- 2.- Conèixer quines estratègies de participació s'apliquen a l'actualitat i quines hi havien hagut amb anterioritat.
- 3.- Valorar la implicació/percepció de la ciutadania en la gestió de l'espai natural i en el procés per assolir-la.
- 4.- Analitzar les relacions establertes entre les associacions gestores, l'administració i la resta d'agents socials en tot el procés. I, amb un especial interès, la tipologia de conflictes que s'han originat i, si és el cas, com s'han arribat a resoldre.
- 5.- Valorar tant des del punt de vista de la participació com en la eficiència en la gestió els resultats de les experiències; avantatges i problemàtiques.
- 6.- Comparar els diversos casos d'estudi i treure'n conclusions, relacionant-ho també amb les diverses polítiques de gestió d'espais naturals dutes a terme des de les Administracions competents.

Prèviament a la presentació de la recerca voldríem deixar constància de les argumentacions teòriques que han motivat aquest estudi. Les inquietuds inicials de l'equip es centraven en els aspectes exclusivament participatius, i així ho recull el següent capítol sobre consideracions teòriques, abans però exposem una sèrie de factors que condueixen a deixar en evidència i a recolzar la necessitat d'una aproximació participativa en el camp de la protecció medi ambiental i del territori a Catalunya:

A) .La gestió dels espais naturals a Catalunya deixa molt que desitjar.

Malgrat la disposició d'instruments legals, el grau de protecció en els espais protegits no és satisfactoria, essent freqüents les agressions de diversa tipologia.

Les administracions públiques competents en la matèria no aconsegueixen garantir-ne llur integritat, tal com s'ha evidenciat amb el constant degoteig d'agressions que pateixen els espais naturals, fins i tot en aquells de protegits. El DARP retalla els pressupostos destinats als espais protegits des de 1995, fins al punt de que les Direccions del parcs naturals tenen serioses dificultats per poder efectuar una gestió mínimament seriosa. A més a més, el que havia de ser el paradigma de la protecció territorial d'espais naturals, el PEIN, no disposa dels recursos necessaris per a que les 144 àrees declarades puguin ser considerades com quelcom real.

Per aquest motiu, una cinquantena d'associacions ecologistes de tota Catalunya iniciaren el propassat mes de Juny de 1999 (EL PAÍS, 14/6/99) "una ofensiva contra la inoperància de la Generalitat per desenvolupar la Llei d'Espais Natural i el Pla d'Espais d'Interès Natural. Les entitats consideren molt greu que en els darrers 14 anys transcorreguts des de la promulgació de la llei i els casi 7 del pla, la pràctica totalitat dels espais declarats

d'interès natural romanen encara sense un règim de protecció específic i sense que s'hagin aprovat els respectius plans especials de protecció. Representants de les diverses associacions agrupades al voltant de la Assemblea d'Entitats Ecologistes de Catalunya (AEEC), formada l'any passat, han realitzat informes sobre els espais naturals protegits i han constatat sobre el terreny l'estancament, i en alguns casos el retrocés, en la protecció del medi”.

L'informe presentat per la AEEC analitza cas a cas la situació actual, però algunes dades serveixen per fer-se una idea general de la realitat, com: El 82% dels espais inclosos en el PEIN de les comarques de Girona no disposen a tal data de protecció efectiva. En les comarques de Tarragona només s'han aprovat 8 dels 24 plans especials de protecció previstos, i destaca l'incompliment de la normativa ambiental i urbanística, la pèrdua de biodiversitat i l'aparició d'abocadors de deixalles. En quant a Lleida, el 70% dels 53 espais del territori han patit en els darrers anys importants impactes que els han afectat greument. Finalment, a Barcelona, dels 39 espais naturals protegits, no arriba a la dotzena els que tenen un pla especial, i existeix un ampli rosari d'amenaçes; des de la pressió urbanística al voltant de Barcelona i de les grans infraestructures en el delta del Llobregat, a la intensa freqüentació en tots els parcs periurbans però especialment en el Montseny.

B) Un ampli consens d'organismes i experts propugnen la participació ciutadana i l'actuació des de l'àmbit local també en el camp ambiental.

En termes globals, és evident que hi ha una crisi en l'actual funcionament del sistema democràtic i una necessitat d'establir una democràcia participativa, real. L'esfera ambiental no es queda en menys, i darrerament diversos experts, institucions (IUCN, PNUMA, WWF, ONU, etc.) i fòrums internacionals (Rio'92) reclamen una major participació ciutadana en la gestió dels espais i recursos naturals. Reconeixen l'alt potencial d'actuació de les organitzacions socials i els ciutadans individuals, i més si es treballa en col·laboració amb els ens locals. Pel qual també cal reforçar el poder local.

El Ve Programa de Política i Acció en relació el medi ambient i el desenvolupament sostenible de la Comunitat Europea, titulat “Towards Sustainability”, apunta que és necessari incorporar el coneixement dels locals en la gestió. Que cal discurs social i participació pública, i que la millora de comprensió de la interfase entre el coneixement informal i el formal representa un gran repte.

C) En altres països existeixen precedents d'experiències amb resultats molt positius.

Existeixen experiències força exitoses i consolidades en altres països capdavanters en la protecció d'espais naturals des de la societat civil com son Itàlia, França, UK, Estats Units i Canadà. Essent, potser, la diversitat d'experiències existents un dels trets més interessants. Les possibilitats de protegir la natura són enormes; com la imaginació mateixa. A l'hora de marcar criteris per protegir tots han de ser vàlids. Simplement hem de veure quines figures, eines, s'adeqüen a cada cas; quins seran els gestors, els plans d'actuació...

D) L'Administració "recolza" aquestes tendències.

Parlant a grans trets, li interessa donada la retallada pressupostària a la qual es veu sotmesa deguda als criteris de conversió vers Maastricht, així com també està en consonància amb la tònica de cedir la gestió a la iniciativa privada.

Altrament, hi ha hagut un canvi de postura de varis ajuntaments. Els espais protegits comencen a ser vistos com un element de qualitat i promoció turística enlloc de com un impediment al desenvolupament de les activitats econòmiques tradicionals, avui en dia francament en decadència. Aquest és un element amb un alt potencial si considerem que existeixen les disposicions legals per protegir territori des de l'àmbit local a través dels Plans Especials Urbanístics.

No passem per alt que el programa d'Agenda 21 Local - resultat de la Conferència de Rio'92- que està impulsant la Diputació de Barcelona, representa una bona oportunitat i un recolzament a les possibilitats d'involucrar a la ciutadania en la gestió ambiental.

"No se puede llegar a todos los sitios, y el futuro de la protección de la naturaleza pasa en Europa por que la Sociedad, ayuntamientos, ONGs y fundaciones privadas paguen también la conservación de la biodiversidad (...) No se trata de competencia desleal, ni tampoco de privatizar la naturaleza; se trata, en el fondo, de que la sociedad civil esté implicada y, por tanto, concienciada"

Àlex de Juan
Cap del Servei de Parcs i Espais Naturals, DARP
(a la Vanguardia, 22/3/98)

"...el Ministerio (de Medio Ambiente) impulsará la concesión de negocios vinculados a la explotación de actividades de divulgación y recorridos de estos entornos (Parques Nacionales). Las empresas concesionarias serán preferentemente cooperativas y empresas de los municipios donde están ubicados los parques"

(a El País, 18/9/97)

1.2. METODOLOGIA I PRESENTACIÓ DELS APARTATS

Les diverses formacions acadèmiques dels autors d'aquest treball, que van des de l'antropologia fins la ciència política, passant per la sociologia, l'economia, la geografia, el dret o les ciències ambientals, ens ha portat a realitzar un treball amb un punt de vista pluridisciplinari i una varietat de metodologies i tècniques d'investigació, que hem intentat condensar en una visió integrada.

En primer lloc, cal dir que aquest treball és només la primera fase d'una investigació que preten aprofundir en el coneixement de les experiències de gestió ciutadana d'espais naturals, i utilitzar metodologies innovadores, com la investigació-acció participativa (IAP)¹. El grup de recerca va decidir fer aquesta primera fase per tal d'analitzar les experiències de la gestió d'espais naturals des de la societat civil, com a possibles dinamitzadores social i democràtiques i de millora de la conscienciació i protecció ambiental.

¹ Sobre IAP veure Villasante T.R. (1998), *Cuatro redes para mejor-vivir*, Lumen, Buenos Aires i Alberich, T. (1998) "Introducción a los métodos y técnicas de investigación-acción participativa", *Cuadernos de la red*, Red CIMS, Madrid.

Davant la manca de literatura específica sobre aquest tema, i encara menys d'estudis empírics com el nostre, la selecció dels casos d'estudi pot constituir un biaix als resultats del nostre treball. En tot cas, hem intentat seleccionar aquelles experiències més significatives, malgrat cal que reconeixem les nostres limitacions per abraçar tot el ventall de casos de gestió ciutadana d'espais naturals. Per exemple, en un primer moment teníem pensat estudiar, a més de les ciutades anteriorment, la gestió del Meandre de Castellbell i el Vilar, per part del Grup Alzina a la comarca del Bages, que per diversos motius ens ha estat impossible.

Pels objectius que ens havíem plantejat consideràvem necessari utilitzar una combinació de diverses tècniques que ens proporcionessin la informació que buscàvem. Al llarg del procés de recollida d'informació, que s'ha prolongat d'octubre de 1999 a gener de 2000, hem anat seleccionant diverses tècniques. Malgrat que també hem utilitzat dades estadístiques pels apartats de contextualització de les experiències, les tècniques d'investigació més freqüents han estat les entrevistes semi-estructurades als membres de les entitats ecologistes i a representants dels ajuntaments i del Departament de Medi Ambient de la Generalitat de Catalunya, els grups de discussió a col·lectius i individus locals, i l'anàlisi del contingut a partir del material proporcionat per les entrevistes i els grups de discussió². En total es van fer 9 entrevistes semi-estructurades i tres grups de discussió (un per cas, amb l'excepció de Tarragona). Des d'aquí volem agrair la col·laboració de totes les persones entrevistades i dels ciutadans que van participar en els grups de discussió, sense els quals aquesta investigació no hagués estat possible.

El treball que teniu a les vostres mans consta de tres grans blocs, a part d'aquesta introducció. En primer lloc us presentem el nostre punt de partida, en una doble vessant, :

- a) Des d'on ens mirem aquesta realitat, quines són les teories mitjançant les quals analitzarem aquestes experiències participatives. L'apartat 2, "Consideracions teòriques" ens donarà les claus de l'anàlisi.
- b) Quin és el marc legal on es desenvolupen aquestes experiències, tant des del punt de vista de la participació ciutadana com des del punt de vista de la protecció d'espais naturals. Les dos parts de l'apartat 3. "Consideracions legals", ens situaran el marc jurídic d'aquestes experiències.

Un segon bloc del treball, on s'analitzen més en concret els quatre casos estudiats, està dividit en dos apartats. L'apartat 4, "Els estudis de cas", que presenta les diferents experiències, amb especial atenció al context local on es desenvolupen, a les relacions entre els diversos actors implicats i una descripció del procés que ha fet possible la gestió per part d'entitats de la societat civil. L'apartat 5, "Anàlisi Comparativa", utilitza la metodologia comparativa per posar els casos a la llum d'unes variables de participació i realitzar un intent de classificació de les experiències en una escala participativa.

Finalment, el tercer bloc és el de les conclusions principals que extraiem de l'estudi d'aquest processos participatius en la gestió d'espais naturals, per acabar amb els annexos, on es presenten els guions de les entrevistes i dels grups de discussió realitzats en el treball de camp.

² A l'annex trobareu el guió de l'entrevista a les entitats ecologistes, als ajuntaments i als grups de discussió locals.

2. CONSIDERACIONS TEÒRIQUES SOBRE LA PARTICIPACIÓ I LA GESTIÓ CIUTADANA.

2.1. EIXOS TEÒRICS SOBRE EL CONCEPTE DE PARTICIPACIÓ:

Participació ciutadana, dins la literatura clàssica en ciències polítiques, es defineix com *la capacitat d'incidir directament en el procés de presa de decisions i implementació de polítiques públiques*. En la literatura del *desenvolupament* ha estat generalment entesa com *“una activa involucració de la gent en la presa de decisions sobre la implementació de processos, programes i projectes que els afecten”*, (Slocum, R. et ali, 1995).

Però, com apunten autors varis com Tomás Villasante o Slocum, R. et ali, actualment, la participació pot ser utilitzada per propòsits transformadors o per simplement mantenir certs estatus quo. Moltes activitats que passen per participatives són en realitat intents per mantenir el sistema, donant no més que un lleuger servei a la noció de canvi. Dianne Rocheleau, una de les coeditores de Slocum, escriu: “No contestat, participació en teoria i en pràctica pot ajudar a promoure una imatge positiva del desenvolupament usual, que ha estat quelcom menys que benigne per a la majoria de la població mundial en els darrers 30 anys. Participació pot ser un llop amb pell d'ovella, un vehicle per a noves formes de manipulació o intervenció. Pot, fins i tot, servir com a “cavall de Troja” per portar un nou nivell de procés reestructuratiu econòmic, ecològic i cultural global a les comunitats locals, ignorant les seves consideracions i necessitats reals”. Tot depèn de “participació, per a què?”

Per a quina finalitat?

2.1.1. La participació com a mitjà i com a fi: l'empoderament

La participació com a mitjà o potencial de mobilització i transformació social³, i també com a fi en ella mateixa : empoderament.

Nosaltres, utilitzarem en l'estudi aquesta concepció transformativa de la participació , i l'abordem tan des de l'element transformatiu que comporta tenir accés a la presa de decisions, com també des de l'element transformatiu que comporta l'acció socialment interactiva com a mitjà d'expressió i actuació, en tant que capacita als individus en les relacions socials i els mobilitza en la defensa dels seus drets , els empodera. És, per tant, un fi en si mateixa al permetre a la gent realitzar el seu potencial i aportar la seva contribució a la societat en conjunt.

Per aquesta segona interpretació ens ha semblat adient utilitzar instruments teòrics del camp dels estudis de desenvolupament social i econòmic perquè afegixen un component enriquidor en l'anàlisi: s'interpreta com a característica que permet descriure quan la

³ Entenem per Transformació social tots aquells processos innovadors que van en la direcció de generar canvis en les estructures polítiques, socials o culturals, incloses les que afecten a la quotidianitat i la medi ambient, en la direcció de millorar les condicions de vida i de treball dels individus i la societat en el seu conjunt.

participació és realment plena, quan aquesta facilita l'*empoderament*⁴ dels implicats. L'empoderament es pot expressar a nivell individual o en termes de llar, grups locals, comunitats o entitats més grans, i significa que la gent és capaç d'organitzar i influenciar el seu accés al coneixement i en els processos polítics i en els recursos financers, socials i naturals. Seria el que des d'un altra literatura s'anomenaria democràcia participativa real.

D'altra banda, Ramón Folch (1998) considera que hi ha una relació molt directa entre la component d'identitat i els possibles gradients participatius.

Defineix com un aspecte fonamental de les problemàtiques que afronta la humanitat actualment que la vigent situació a nivell local i planetari és fonamentalment un problema d'imatge i d'identitat col·lectiva. Un problema greu, perquè no hi ha res tan valuós per a un col·lectiu com la seva identitat i l'imaginari en que s'explicita. Aquesta és la clau de la problemàtica ambiental del planeta, per sobre dels símptomes episòdics o accidentals d'un riu que baixi brut.

Fenomen, que en la seva mesura és bidireccional; la participació recolza, consolida, la component d'identitat i, a la vegada, aquesta pot possibilitar la participació. A partir d'aquí, es valora que totes les iniciatives que tinguin una component de realització personal, tenen un potencial de mobilització i transformació social.

Nosaltres també recollim aquesta dimensió de la participació en l'anàlisi, en el sentit que representa una component essencial de la realització humana, en tant que és un mitjà per relacionar-se amb la resta de la societat, permetent satisfer inquietuds personals, com també reivindicar necessitats. Representa una forma de construir identitat col·lectiva i en cert nivell, d'empoderament, en tant que potencial transformatiu.

Si no és així, no ho considerem com la situació òptima. Perfectament poden haver-hi processos participatius que no garanteixen una millora social (deixant de banda si està ben implementat o no). Molt depèn dels objectius, de les relacions de poder, la naturalesa de les institucions implicades, ideologies i personalitats.

Com la participació pot produir-se en les esferes econòmica, social, cultural i política, cada persona hauria de participar necessàriament de moltes formes i diferents nivells. No obstant, al baixar la definició com instrument explicatiu de la realitat empírica ens trobem que la participació ciutadana entesa en la seva dimensió més pretensiosa no és fàcil de trobar. Per això, en l'anàlisi ens valdrem dels diferents eixos explicatius que hem descrit, tenint en compte les diferents expressions de la participació segons els àmbits individual, socio-cultural, i polític. Valorant la profunditat de les experiències participatives segons cada cas sense oblidar quin és per nosaltres l'òptim.

⁴ Terme que té el seu origen en la paraula anglesa "empowerment".

2.1.2. La teoria i la praxis.

Trobem un salt considerable entre la teoria i la praxis. La mateixa constitució espanyola, en l'article 23, planteja una interpretació oberta del principi de sobirania popular al situar en el marc dels drets cívics i en l'organització de la vida col·lectiva, la participació directa o a través de representants (Àngel Merino, 1998).

Malgrat tot, es comença a palpar un malestar democràtic. En realitat, vivim en una democràcia de baixa intensitat. La tendència ciutadana a distanciar-se de la vida política ha seguit un camí paral·lel al de l'oficialització del que alguns sociòlegs i politòlegs denominen com "democràcia oligàrquica. Democràcia i participació haurien de ser sinònims indisociables. "Entenem la democràcia com quelcom més que una forma política de govern basada en la elecció de representants per sufragi universal; l'entenem com un projecte que ha de permetre la realització plena de les persones i que ha d'estar present en tots els àmbits de la vida social, política, econòmica, laboral i cultural" (Àngel Merino, 1998).

Arreu, la gestió social ha estat raptada pel paternalisme interessat de l'administració; si bé certes gestions d'importància s'han cedit a la dimensió privada comercial, la minsa gestió duta a terme per la societat civil queda caracteritzada per tasques de poca envergadura o de component assistencialista. No obstant, darrerament, amb l'entrada a "l'era de les ONGs" comencen a apreciar-se certs canvis.

2.2. EIXOS TEÒRICS SOBRE LA DICOTOMIA GESTIÓ PÚBLICA VS. GESTIÓ PRIVADA.

2.2.1 La relació de forces entre els diversos agents socials: Diferenciant públic de privat.

Els agents socials que interactuen en la nostra societat els podem classificar de moltes maneres, però a grans trets, serien: el sector privat, l'Administració, les instàncies tècnico-científiques i la ciutadania o societat civil. El tipus de relacions que s'estableixen entre ells configuren el rumb dels aconteixements socials i polítics d'un determinat indret, donat que cada agent té un esquema d'actuació basat en objectius, interessos i instruments habitualment diferents, si bé poden tenir punts de convergència i ser fluctuants. En el fons resulta una lluita d'interessos, a vegades explícita d'altres implícita, donada la seva relació intrínsecament conflictiva⁵.

La participació ciutadana en el procés de gestió pública havia estat tradicionalment limitada als estadis de definició de problema, i al d'avaluació i de mesures correctores, restant però el de definició de solucions i la implementació d'aquestes a l'administració pública o cedida a consultores privades. Afortunadament, es comença a percebre un canvi en certes administracions, i la participació inicia la seva presència, encara tímida, en tots els estadis.

Aquests processos participatius a vegades es generen des de dalt –els instituïts- i altres vegades sorgeixen de dinàmiques socials –els instituent) El mateix, però amb diferents paraules, es anomenar-ho com polítiques públiques reactives –l'Administració respon a l'impuls social que demana una actuació -, i polítiques públiques anticipatives –l'Administració s'anticipa i preveu un problema futur⁶-. Uns i altres són necessaris per construir la democràcia real. Una crítica d'aquest enfocament rau en si al promoure la participació de la societat civil en la gestió d'aspectes d'interès públic, l'administració no està encobrint una espècie de privatització i s'està desentenant de certes responsabilitats públiques. La promoció del Voluntariat és un dels aspectes candents.

Certament, la desentesa conscient sí succeeix en aquells governs caracteritzats per seguir les doctrines “neoliberals” de minimitzar la gestió pública. Però també, a vegades, la cessió de responsabilitats és una estratègia de governs “progressistes” amb una intenció clarament diferent. En tot cas, també hi ha diversitat de formes de fer i d'interessos en el tercer sector que fan arriscat tractar-lo com a unitat. És un fet convenient de tenir-ho en compte alhora d'emprendre judicis d'ordre més polític.

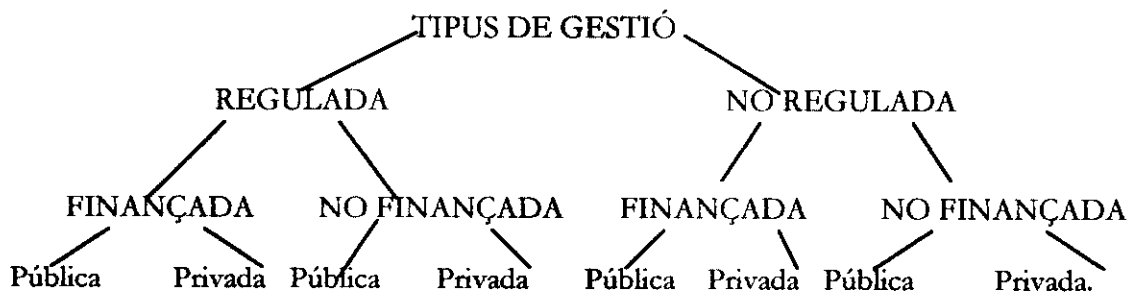
L'auge dels aspectes participatius que estem experimentant, està posant en qüestió la famosa divisió del públic i del privat que durant molts anys ha funcionat. Joan Subirats⁷, tipifica entre vuit situacions diferents la relació entre públic i privat. Aquestes es construeixen en la combinatòria de diferenciar àmbits regulats de no regulats, els finançats públicament i els que

⁵ Recomanem la lectura de Josepa Brú (1997) *Medio Ambiente: Poder y Espectáculo*. Icaria-Antrazyt; Barcelona en ordre de reforçar alguns conceptes.

⁶ Veure Lindblom, Charles, *El proceso de elaboración de políticas públicas*, INAP, Madrid, 1991.

⁷ Sanjuán & Blasco, 1999, “Transcripció de la Xerrada d'en Joan Subirats”, a *DEPANA en acció*, n. 15, primavera de 1999, pp.50-51.

no, i el gestionat públicament o privadament, però prenent la dimensió de la regulació com a eix central.

Donada la importància d'aquesta idea difuminadora de la divisió entre públic i privat, utilitzarem un exemple proper per a una millor comprensió:

La gestió dels espais naturals protegits és regulada i pública, però comencen a haver-hi petits espais sota algun tipus de protecció legal que comencen a ser gestionats fora de la dimensió pública, per ONG's (fenomen força estès en altres països), a vegades amb finançament públic a vegades no, però sempre regulats. Al mateix temps, hi ha espais privats que són finançats públicament com fora el cas d'una subvenció per a la millora de la gestió forestal o la millora cinegètica d'una finca. A vegades, aquests ajuts públics estan sotmesos a condicions particularment específiques i a revisions, amb el qual, aquesta gestió privada esdevé regulada públicament.

Realment es poden originar situacions d'una gran diversitat. La lògica d'allò públic i privat és per tant més complexa del que es pensa, i això pot conduir a que molts cops es perd qui és el responsable real d'una gestió.

2.2.2 Subvertint la conceptualització públic / privat: garantint la responsabilitat social.

La regulació pren un protagonisme més alt sota aquest prisma que la diferència entre públic i privat, perquè segons Subirats, regular un espai implica que socialment hem considerat que aquest espai té un valor que cal protegir (o gestionar). *"Quan parlem de privatització o de no privatització, jo penso no és tant qui gestiona els espais, sinó qui és el responsable davant la societat de complir i protegir els valors que aquesta societat s'ha donat a si mateixa, sigui la sanitat, l'ensenyament, la protecció dels espais... Per tant, allò important, la batalla important, des del meu punt de vista, és garantir que no hi hagi una reducció de les responsabilitats públiques"*. El tema cabdal i central és garantir que la regulació es mantingui i que el nivell de finançament també. És aleshores quan calen mecanismes contractuals en el que s'estableixin les obligacions i responsabilitats vers la societat.

En aquest punt és quan pertocarien preguntes com; si hi ha certament aquesta possibilitat ampla entre el públic i privat, quin paper pot desenvolupar-hi la societat civil? Hi té

lloc o tot queda entre el privat d'ordre empresarial i el públic administratiu? Enteníem que la participació és quelcom desitjable... aleshores com s'hi pot desenvolupar en aquesta concepció innovadora entre allò públic i allò privat? Com es concreta tot això en el camp ambiental i de gestió d'espais naturals?

2.3. LA GESTIÓ PARTICIPATIVA.

2.3.1 Diverses formes d'actuació en defensa mediambiental des de la societat civil.

En un primer terme és adient recordar que, en la societat civil cal distingir entre les formes d'actuació al voltant d'estructures organitzades i associatives, i entre les accions individuals. Al nostre parer les podríem breument sintetitzar en:

- La pressió política de les organitzacions ambientalistes mitjançant actuacions de protesta, de conscienciació i d'educació mediambiental, així com de denúncia als tribunals donades certes agressions. Val a dir que, la diversitat entre organitzacions és gran, tant per l'enfoc i les accions que realitzen com per la disponibilitat de recursos i la seva capacitat d'influència. En qualsevol cas, la difusió de les actuacions i, molt especialment, la cobertura mediàtica, hi juguen papers molt importants.
- El pressió política des de l'escala del ciutadà individual; com a consumidors, votants, i també com a possibles interposadors de denúncies davant el poder jurídic.
- I d'una manera encara més indirecta i general, es podria distingir la conducta quotidiana dels ciutadans individuals.

Com queda ben palès, les vies d'actuació es redueixen a la pràctica en formes de pressió, més o menys clares, però queda relegada la possibilitat d'una gestió més directa del territori i dels seus recursos.

Tanmateix es podria distingir entre aquelles que són ambientalistes o aquelles que són ecologistes. Ambdues es diferencien sintèticament en que les segones tenen una visió/component hol·lística i integren qüestions socials i econòmiques amb naturals, mentre que les primeres solen focalitzar-se amb un aspecte natural sense tenir les altres components arrelades.

L'ecologia no és sols un tema de medi ambient, Fernando Mires (1996) ho deixa clar parlant del seu continent: A Amèrica Llatina és especialment un tema social i polític; i molt explosiu. L'ecologia en sí no és un discurs, és en si un recurs, del que es poden servir moltes ideologies. Però que l'ecologia sigui un discurs no significa que tingui un sentit polític neutral.

Des de la perspectiva de la sostenibilitat,⁸ són interessants aquelles teories que la conceptualitzen com a triangle institucional, compostat en cada vèrtex per l'economia, l'ecologia i les institucions socio-culturals (Carpenter, 1997; 64). El mercat, donat que no sols no dona respostes sinó que tampoc a vegades senyals d'alarma sobre les agressions ecològiques, ha de complementar-se amb processos polítics que incloguin en el seu funcionament mitjans forts per controlar i pal·liar aquests excessos. Efectivament, cada pas

⁸ "... la sostenibilitat és més una direcció que una estació termini, un procés més que un objectiu final" (sustainable Seattle)
"El concepte de sostenibilitat no remet a un estat d'equilibri, tampoc a l'estat estacionari dels economistes clàssics, sinó a un procés evolutiu sostenible de canvi continu. (...) Certament, no volem que l'actual estructura mundial esdevingui sostenible. En volem una de millor." (Kenneth Boulding)

envers la sostenibilitat hauria d'implicar una negociació social entre tots els seus actors i, donada l'actual situació entre actors socials.

2.3.2 Reconeixent el paper de la societat civil : La relegació de les tasques directes de gestió:

No ha estat fins fa poc que s'ha començat a reconèixer la legitimitat de noves formes de societat civil; associacions constituïdes degut a problemes o sensibilitats específiques tal com associacions de veïns, ecologistes, culturals, esportives, etc. Per exemple el fòrum medi ambiental alternatiu d'ONGs arribà a influenciar sensiblement les resolucions de l'oficial (Agrasot, 1999).

La força del que s'ha arribat a anomenar "3er sector" es tal que, alguns tipus de destrucció ecològica generen moviments socials que, amb la seva acció ecologista, incrementen els costos monetaris capitalistes, apropant-los als costos socials (Leff, 1986; O'Connor, 1988 - en Alier, 1994; 72), ja que fan visibles els costos socials externs no inclosos en la comptabilitat purament crematística de les empreses

Així doncs si pensem en les vies participatives, de que disposa la societat civil per a la protecció del medi ambient en el nostre país, què trobem? Una d'elles, en tan que participar vol dir també corresponsabilitzar seria a través de la gestió ambiental. Josepa Brú (1997) defineix GESTIÓ AMBIENTAL com el resultat d'un repartiment de responsabilitats assignades, sentides o demandades, en la presa de decisions envers el medi ambient a través d'una negociació conflictiva, implícita o explícita, que es fonamenta en la legitimitat i en el poder relatiu dels diversos agents.

No obstant, com ja hem comentat, el concepte de participació amaga altes dosis genèriques; trobem que existeixen diversos nivells participatius. Una cosa és participar a nivell consultiu, en la detecció de necessitats o problemes, en avaluacions, en planificacions o en la gestió quotidiana amb totes les seves responsabilitats. Parlant en termes de "gestió ambiental" veiem a priori, que el nivell de "presa de decisions" deixa molt que desitjar. És tracta d'una participació de baix grau.

Tradicionalment s'ha atorgat i assumit com a paper *passiu* el rol que la societat civil havia de jugar en la protecció d'espais naturals. A la societat en general se li ha "demandat" bàsicament tenir cura i respecte vers l'entorn en les seves pràctiques quotidianes; i a les associacions ecologistes denunciar les agressions, realitzar actuacions de sensibilització pública i reivindicar la protecció d'espais del territori... Però, fins fa poc, no s'ha considerat la possibilitat de que puguin prendre un paper més actiu en la gestió del territori i dels recursos naturals.

Malauradament, està tant interioritzat *l'estatus quo* de rols entre els agents socials que pràcticament no s'han reivindicat fórmules de gestió directa des de la societat civil exceptuant en alguns països centre i nord europeus i a Nordamèrica⁹.

⁹ Vegeu Sanjuan (1999) per a alguns casos concrets al Regne Unit, França, Itàlia (excepció geogràfica), Canada i Estat Units.

No obstant, com molt bé assenyala Joan Subirats¹⁰, l'aproximació participativa té tanmateix, les seves dificultats i reptes gens menyspreables a superar. Trobem des d'asserccions en un nivell més conceptual; com les crítiques de que pot representar un afebliment de la legitimitat i autoritat de les institucions democràtiques, o de que no es pot considerar com a representativa de tota la societat perquè acostumen a participar determinats col·lectius amb interessos concrets; fins a les argumentacions d'un nivell més pragmàtic, acusant que impliquen majors costos en temps i recursos econòmics.

Existeix la creença generalitzada de que si un vol eficiència ha d'evitar les vies participatives. La IUCN¹¹ ha detectat que el mateix personal a càrrec de la gestió de parcs naturals és, a vegades, qui defensa que una forta legislació recolzada per un vigorós compliment de la llei és la millor opció per a la conservació a llarg termini.

Lligat a aquest fet, s'associa la implicació que pot realitzar un ciutadà a interessos més o menys particulars, caracteritzats per ser d'una òptica a curt termini i allunyats dels de caràcter general. La manca de legitimitat i de representativitat que pretenen aquests arguments, s'aguditzava per la qüestió esmentada anteriorment de que els ciutadans potencialment capacitats i disposats a abordar un determinat assumpte en realitat són una minoria.

2.4. DEL TECNICISME CLÀSSIC VERS UN ENFOC INTEGRAL: Cercant una implicació social àmplia.

Si bé considerem que les argumentacions crítiques anteriors són en part reals, malgrat que també discutibles en moltes de les seves asseveracions, no les valorem descartables de les interessants possibilitats dels processos participatius.

L'eficiència tècnica en el camp del medi ambient entesa fins avui cada cop té menys reconeixement científic, doncs ja no és apropiada per a les noves necessitats. (*Referència ciència post-normal de Funtovick i Ravetz*). En un medi ambient caracteritzat per la seva complexitat i incertesa, i en que només tenim informació parcial i múltiples criteris en consideració (essent altrament alguns criteris tangibles i d'altres intangibles), les solucions exclusivament tecnicistes no hi tenen cabuda. Constantment existeixen divergències de plantejament científico-tècnics i, a més a més, aquests plantejaments "objectius, lògics" sovint xoquen amb les racionalitats d'una societat composta cada vegada més per una diversitat major d'agents socials. Sembla com si les situacions de consens entre científics i tècnics i entre actors socials siguin cada cop menors.

En un sistema que tendeix a la globalització i interconnexió cal utilitzar el consens perquè el tractament de temes complexos necessita d'un ampli ventall de coneixements, experiències i percepcions. Cal combinar l'anàlisi científic amb altres formes de discurs políticament rellevant si volem trobar solucions reals que evitin ressorgiments posteriors -a vegades més virulents- de problemàtiques que hagin estat parcialment abordades sense tenir en compte a la gent implicada ni, conseqüentment, els seus coneixements.

¹⁰ JOAN SUBIRATS (1998) "Dossier: Els Consells Ciutadans", *Ambits*, Gener, pp. 20-30.

¹¹ JEFFREY A. MCNEELY (1995) "Partnership for conservation: an introduction" en *Expanding Partnership in Conservation*, IUCN, Island Press - Washington D.C.

Hi ha varis avantatges d'incloure gent fora de les comunitats d'experts. Incorporar llur coneixement i evidències empíriques permet afegir informació que no seria presa si l'anàlisi fos únicament mitjançant la ciència tradicional, i possibilita identificar inconsistències entre les representacions del experts i l'experiència pràctica de la gent. Determinar quina informació és ferma i rellevant pot ajudar a definir els problemes d'ordre polític.

Si bé es pot objectar que careixen de coneixements teòrics i que estan esbiaixats pels seus propis interessos, també es pot dir que els experts careixen de coneixement pràctic i tenen les seves pròpies formes inconscients d'esbiaixament.

L'aspecte transformatiu que pot dur aquest canvi de concepció és que es consideri tant important la finalitat com els mitjans. Enriquir i il·luminar el diàleg públic pot representar un camí pel qual, no només s'assoleixin uns principis democràtics més justos, sinó, i el més important, que a través d'aquest procés es vagi educant a la societat a vetllar per uns interessos comuns. Els processos participatius han d'anar lligats a possibilitats de sensibilització i conscienciació.

2.5. LES POTENCIALITATS DE L'ESCALA LOCAL:

Per causa de que molts problemes i solucions contemplades en l'Agenda 21 local tenen les seves arrels dins d'activitats locals, la participació i col·laboració de les autoritats locals serà un factor determinant a l'hora de satisfer els seus objectius. Les autoritats locals construeixen i mantenen infraestructures econòmiques, socials i ambientals, dirigeixen processos de planificació, estableixen polítiques i regulacions ambientals, i assisteixen en l'execució de polítiques ambientals a nivells nacional i subnacionals. Com que és el més a prop dels ciutadans, el govern local juga un paper molt important educant, mobilitzant i responent al públic per promoure desenvolupament sostenible. (Agenda 21; Capítol 28) CNUMAD 1992

En relació al nostre àmbit d'anàlisi, partim en la investigació d'una sèrie de pressupòsits que considerem adient explicitar. Considerem que implicar a col·lectius locals en la gestió del territori suposa:

- Una millor identificació real de mancances i possibles perturbacions existents, al disposar d'interlocutors que coneixen la realitat del territori que trepitgen.
- Major implicació de la població local en els projectes de conservació al tenir-hi més interès donat que és quelcom més pròxim i on hi estan involucrats coneguts.
- Aconseguir major suport i implicació de les institucions locals: especialment ajuntaments, ja que en l'àmbit local la veu d'un ciutadà conta més, especialment en el medi rural i en les petites i mitjanes poblacions.

- Optimització dels recursos disponibles i facilitar el repartiment de contribucions de treball i monetàries.
- En un estrat més psicològic, les actuacions participatives són defensables com elements positius per a l'autoestima personal, al sentir-se un útil i necessari, i pel sentiment de comunitat que pot generar.
- Així mateix, cal ressaltar que la dimensió local ajuda en les tasques educatives i de conscienciació. Quan els teus veïns, amics o parents estan implicats en una tasca concreta - de gestió i preservació en el nostre cas -, un sol contemplar-ho amb diferents ulls de que si es tractés d'un assumpte més aliè. Esdevé com un "efecte dominó"; com més persones s'hi involucren menys resistència es genera. Es redueixen les reticències i desconfiances envers assumptes "nous", aliens o, d'allò que ve de fora o de la capital. No oblidem, que sense conscienciació i educació ambiental, difícilment la societat pot prendre la suficient consciència de la importància de protegir els espais naturals. Podríem considerar-los, doncs, com pilars del model participatiu.
- Per últim, una consideració sobre les capacitats de gestió des de col·lectius petits. L'important no és gestionar grans espais naturals o d'immensa vàlua, que és amb els quals ens solem capficar per llur emblematisme. Normalment, això no serà possible des de petits col·lectius ja que manegen menys recursos i poden disposar de menys capacitats. No obstant, no per això deixa de ser menys valuosa la gestió d'espais de petites dimensions. De fet, pot esdevenir molt important per dos motius.

a) Ens trobem que el territori està cada dia més alterat i fragmentat per les diverses actuacions humanes, principalment per l'imponent avanç urbanístic i de les xarxes de comunicació com a resultat del fenomen de ciutat difusa fruit del model postfordista. Aquesta fragmentació de biotops representa una amenaça per a la salut ambiental general del territori i molt especialment per certes espècies o hàbitats que no poden mantenir llurs fluxos ecològics entre diverses àrees. La manca de connectància (en termes estructurals, físics) i de connectivitat (en termes de fluxos i aspectes funcionals) acaba empobrint-los i poden dur-los a la degradació i desaparició. Aquest fenomen és àmpliament acceptat en el món científic¹² i de la gestió. El mateix Pla Territorial General de Catalunya de 1995 ja concebia que els plans territorials parcials havien també de delimitar els espais de connexió entre els PEIN, malgrat que encara no hi hagi cap resultat en aquest sentit.

Conseqüentment, tota gestió del territori que permeti la connectància i la connectivitat dels espais naturals esdevé molt important. La protecció de petits espais, per si sols poden no tenir molt de sentit, però si per proximitat a d'altres assoleixen una funció de node, o de corredor, llur importància ecològica s'acreixenta. I és en aquest sentit que es poden assolir grans resultats estratègics amb la gestió i protecció des de l'àmbit local. Protegir el bosc de ribera del municipi, la llacuna de les afores de la vila o un espai de conreus i boscos pot representar un

¹² Per exemple, la teoria de l'Ecologia del Paisatge (FORMAN, GODRON) es fonamenta en aquesta concepció del territori en un mosaic d'unitats i fluxos que permeten uns atributs ambientals concrets segons les seves característiques.

gran què. Especialment en aquelles zones més periurbanes, que solen estar sotmeses a major "stress" ambiental i amenaces d'esquarterament per obres viàries o/i urbanístiques.

- c) Lligat a això, un segon motiu per a no restar importància de la gestió de petits espais, es que poden representar excel·lents vies per conscienciar i involucrar millor a la població local. Poden servir com a indrets on realitzar educació ambiental amb les escoles i, d'una manera més *sui generis*, amb la resta de la població. Els mitjans poden ser molt diversos; des d'activitats lúdiques (allà on sigui possible), educatives, de reconstrucció o regeneraves del medi, etc. La imaginació ens pot portar a resultats desbordants.

En aquest sentit, la dimensió local comporta dues avantatges; el fet generalitzable de que hom sol estimar i apreciar més allò que és conegut o pròxim, i també el fet esmentat anteriorment de que si coneguts o veïns treballen per la defensa d'un espai, un sol veure-ho amb diferents ulls.

La dimensió local és importantíssima però no única. A part la màxima de "pensar globalment, actuar localment", les actuacions també poden emprendre una esfera més ampla.

3. CONSIDERACIONS LEGALS

3.1. ELEMENTS JURÍDICS DE LA PARTICIPACIÓ CIUTADANA A L'ADMINISTRACIÓ PÚBLICA EN L'ÀMBIT DEL DRET AMBIENTAL

Els elements jurídics de participació ciutadana que a continuació analitzarem són tant sols una part de la definició de "participació ciutadana" que extraurem de la valoració de la implicació/percepció de la ciutadania en la gestió de l'espai natural i en el procés per assolir-la dels casos d'estudi analitzats. La definició resultant serà, per tant, molt més enriquidora i propera a la realitat que s'està vivint. Tot i així, és important conèixer aquests elements jurídics perquè, a fi de comptes, són els que constitueixen els límits del ampli marc en que es pot moure la definició obtinguda.

L'ordenament jurídic espanyol no defineix el que és participació ciutadana sinó que preveu diferents mecanismes de participació ciutadana en cada un dels poders constitucionals – legislatiu, executiu, i per extensió l'Administració en general, i judicial--, els quals materialitzen el principi constitucional que imposa als poders públics el deure de "facilitar la participació de tots els ciutadans en la vida política, econòmica, cultural i social" (art. 9.2 CE). L'existència d'aquesta gran varietat de mecanismes participatius a nivell constitucional implica que el règim de democràcia representativa instaurat per la Constitució Espanyola (CE)–considerada a més a més dret fonamental--, deixa un espai no solament a la democràcia directa sinó també a la democràcia participativa –tot i que no s'inclouen dintre del dret fonamental ja mencionat i tenen una menor influència en les decisions públiques--¹³.

¹³ Segons la STC 119/95, "los cauces participativos de la democracia representativa son la representación política elegida en elecciones periódicas por sufragio universal (art. 23.1 CE); los cauces participativos de la democracia directa son las consultas populares, referidas a distintas modalidades de referéndum (arts 92, 149.1.32, 151.1, 152.2, 167.3 y 168.3 CE), el régimen de

La democràcia participativa en l'Administració es pot definir en grans termes com una forma d'aproximació de l'Administració al ciutadà. Per al Dret Administratiu la definició dels elements *sine qua non* en les definicions "d'Administració Pública" i "ciutadà" són els següents:

- L'Administració Pública és una persona jurídica, és a dir, és un subjecte de Dret que emana declaracions de voluntat, celebra contractes, és titular d'un patrimoni, és responsable, és justiciable, etc.¹⁴.
- El concepte de ciutadà ve marcat per tres novetats legals:
 - a) En primer lloc, d'acord amb la definició de ciutadà de l'art. 8.1 del Tractat de la Unió Europea (TUE), serà ciutadà no solament el nacional de l'Estat espanyol, sinó també els nacionals dels Estats membre de la Unió Europea.
 - b) En segon lloc, una novetat de la LPC és que es separa conscientment del tradicional concepte "d'administrat", amb el que fins ara havia designat la legislació a qui estableix una relació jurídica amb l'Administració, i introdueix el concepte de "ciutadà". Tot i així, de la lectura de la LPC es desprèn la conclusió que els drets dels ciutadans front a les Administracions Públiques en el pla de la legislació ordinària, es posseeixen no només en virtut de la prèvia adquisició de la condició de ciutadà, sinó per la possessió d'altres qualitats distintes, una de les quals pot ser la "d'interessat", qualitat que funciona amb autonomia de la prèvia possessió de la condició de ciutadà¹⁵.
 - c) La protecció del medi ambient és un "interès col·lectiu" i, en principi, és a través de les Organitzacions No Governamentals relacionades amb l'interès col·lectiu en qüestió que la societat participa en el marc de l'Estat social. La ONG legalment constituïda i dotada de personalitat jurídica és resultat, en major o menor mesura, de l'exercici previ del dret d'associació reconegut a l'art. 22 CE.

A partir dels actors que hi participen podem distingir les següents tres tipus de relacions jurídiques: a) Coordinació: entre Administracions amb diferents competències implicades a l'espai natural i entre ONG's amb els mateixos interessos; b) Cooperació: d'Administracions amb competències compartides i dels voluntaris a través de les ONG's; c) Col·laboració: dels ciutadans (individuals i ONG's) amb l'Administració. En tant en quant la participació ciutadana consisteix en una relació entre Administració i ciutadans, s'exclouen del camp conceptual de participació ciutadana tant les relacions entre dos o més Administracions com les relacions entre dos o més ciutadans i, per tant, la participació ciutadana es tracta d'una relació de "col·laboració".

Per tal de delimitar la definició de relació de col·laboració s'han de deixar ben clares dos qüestions. La primera qüestió és que els articles 12.1 Llei estatal 30/1992, de Règim Jurídic de les Administracions Públiques i del Procediment Administratiu Comú (LPC) i 69.2 Llei estatal 7/1985, de Bases de Règim Local (LBRL) estableixen que és irrenunciable per part de l'Administració la responsabilitat per a exercir les competències que li atorga l'ordenament

Concejo Abierto (art. 140 CE) y la iniciativa legislativa popular (art. 87.3 CE). El resto de manifestaciones del fenómeno participativo diseminadas en el Texto Constitucional se incardinan en el régimen de la democracia participativa."

¹⁴ GARCÍA DE ENETERRÍA & FERNÁNDEZ, *Curso de Derecho Administrativo*, ed. Civitas, 8a ed. 1998, pp. 25-26.

¹⁵ EMBID IRUJO, *El ciudadano y la Administración*, Ministerio para las Administraciones Públicas, 1994, pp. 26 i ss.

jurídic per al desenvolupament de la funció pública, en aquest cas, de gestió d'espais naturals. La segona qüestió és que la STC 119/1995 diu que la legitimitat democràtica de la decisió presa ve donada per la representació política escollida democràticament i, per tant, la democràcia participativa és un complement de la democràcia representativa que en cap cas exclou.

Un cop així definida la democràcia participativa en l'Administració, és important destacar que un sector de la doctrina ha trobat el fonament jurídic d'aquesta participació en l'àmbit del medi ambient a nivell constitucional a l'art. 45 CE. La seva interpretació jurídica de l'art. 45 CE és la següent: l'art. 45.1 fa referència a "tots" amb caràcter erga omnes (poders públics i ciutadans), "tenen dret a disfrutar d'un medi ambient adequat" i al "deure de conservar-ho", la qual cosa implica tant un respecte passiu com una actuació positiva. Alhora, l'art. 45.2 CE fa referència a l'expressió "solidaritat col·lectiva" com a fonament jurídic d'aquest deure.

3. 2. EL CONVENI DE COL·LABORACIÓ COM A INSTRUMENT JURÍDIC INNOVADOR PER A LA GESTIÓ D'ESP AIS NATURALS

La normativa existent relativa a la gestió d'espais naturals ja preveu diferents instruments de participació ciutadana, però degut a la seva diferent naturalesa jurídica persegueixen finalitats diverses, la satisfacció de les quals requereix un diferent grau de participació ciutadana. Com a exemples d'instruments jurídics més comuns que faciliten la participació ciutadana en la gestió dels espais naturals trobem amb un grau mínim de participació ciutadana el tràmit d'informació pública¹⁶, i en un grau mitjà la creació d'òrgans administratius de caràcter col·legiat i amb funcions consultives¹⁷.

En canvi, l'interès que tenen els convenis de col·laboració és que permeten una relació més intensa entre les ONGs i les administracions públiques, tot i que aquesta intensitat no pot implicar en cap cas una integració de la ONG en el si de l'organització administrativa, per tal de que la relació existent continuï sent entre Administració i ciutadans i no entre dos Administracions en sentit ampli. Aquesta relació més intensa entre les ONG i les administracions públiques consisteix en que, a diferència del altres instruments participatius ja esmentats d'efectes consultius, els convenis de col·laboració, producte d'un acord consensuat, un cop entren en vigor, el dia després de la seva signatura tenen efectes *vinculants*.

Els convenis de col·laboració són l'instrument jurídic d'una innovadora estratègia del govern català per a la protecció de la natura que permet la participació de les ONGs, els Ajuntaments i la iniciativa privada en la gestió i finançament tant dels espais naturals d'interès per a tot el país, protegits pel Pla d'Espais d'Interès Natural (PEIN), com del nou model d'interès local o comarcal. Segons les entrevistes fetes tant del Departament de Medi Ambient de la Generalitat com a les ONGs ecologistes que estan gestionant espais naturals, aquesta estratègia pretén de manera prioritària activar l'aplicació efectiva del dret ambiental i, de forma secundària, promoure la participació ciutadana.

¹⁶ Art. 86.1 de la Ley de Régimen Jurídico de las Administraciones Públicas y del Procedimiento Administrativo Común, de 26 de noviembre de 1992. Així com el tràmit d'informació pública previst en la legislació sectorial en matèria de medi ambient.

¹⁷ Aquest és el cas de la Junta Rectora del Parc Natural del Delta de l'Ebre prevista en el Decret català 332/1986, de 17 de desembre, pel qual es declara el Parc Natural del delta de l'Ebre i les Reserves Naturals parcials de la punta de la Banya i de la Illa de Sapinya. Aquest Decret ha estat modificat pel Decret 53/1992, de 3 de febrer.

En efecte, la Generalitat ha constatat que no es podia fer càrrec, amb el limitat pressupost del que disposen, d'un catàleg íntegre d'espais PEIN (ara el componen 144 zones), sotmès a contínues peticions d'ampliació. Alhora, els ciutadans, principalment a través d'ONG's, han manifestat la seva preocupació pel deteriorament i abandonament dels d'espais naturals, no solament d'interès natural per a tot el país, sinó també d'únic i exclusiu interès local. En alguns casos, l'estat dels espais naturals es pot qualificar fins i tot com d'emergència (el cas de la Platja dels Salats i els Muntanyans a Torredembarra) . Per altra banda, el que en diversos convenis de col·laboració no es mencioni a la participació ciutadana com a objectiu implica que la participació ciutadana no es considera un requisit *sine qua non* de les actuacions de gestió de la ONG en l'espai natural. En aquests casos, la única forma de participació ciutadana existent es limitaria a la signatura per part de la ONG del conveni de col·laboració.

Cal destacar que els convenis de col·laboració no tenen una regulació expressa, però que són admissibles sempre i quan estiguin d'acord amb les determinacions que estableix el PEIN i la normativa vigent¹⁸. De fet, la indefinició dels criteris de legitimació de les parts per a participar o del paper de les parts signatàries els hi atorga una major flexibilitat respecte d'instruments jurídics detalladament regulats. D'aquí s'explica que existeixen diferències entre els diferents convenis de col·laboració sobre gestió d'espais naturals. Tot i així, de la majoria dels convenis de col·laboració es pot identificar les següents similituds en el règim jurídic:

- Els criteris mínims de legitimació de la ONG, segons la Llei catalana 7/1997, de 18 de juny, d'Associacions, és que l'ONG sigui una unió voluntària, lliure i solidària, de tres o més persones, per aconseguir, sense afany de lucre, una finalitat comuna, però d'altra banda, permet que aquesta finalitat sigui d'interès general o particular, o que l'associació desenvolupi una activitat econòmica (art. 2). A partir d'aquí, és possible que en determinats casos l'Administració intervingui en les associacions establint justificadament tot un seguit de límits, no necessàriament inconstitucionals, els quals afectaran tant la constitució d'una associació com la incorporació a ella. No obstant, aquests límits no són exigibles a qualsevol tipus d'associació, sinó només a aquelles que presenten una determinada rellevància per a l'ordenament, i tot i així, no hi cap una intervenció plena i absoluta per part de l'Administració sobre l'organització de determinades associacions, encara que realitzin funcions públiques¹⁹.
- No tots els actors implicats en la gestió d'un espai natural signen sempre un mateix conveni de col·laboració, sinó que pot haver-hi diversos convenis. Recordem, però, que només considerarem participació ciutadana els convenis entre l'Administració i els ciutadans. El paper de les parts signatàries sol ser el següent:

¹⁸ Directiva 92/43/CEE, de 21 de mayo de 1992, art. 6.1 disposa: "Con respecto a las zonas especiales de conservación, los Estados miembros fijarán las medidas de conservación necesarias que implicarán, en su caso, adecuados planes de gestión, específicos a los lugares o integrados en otros planes de desarrollo, y las apropiadas medidas reglamentarias, administrativas o contractuales, que respondan a las exigencias ecológicas de los tipos de hábitats naturales del Anexo I y de las especies del Anexo II presentes en los lugares." No es tracta de l'únic cas en que el Dret Ambiental Comunitari es refereix als convenis amb particulars. La Recomanació de la Comissió de 9 de desembre de 1996 (96/733/CEE) suposa una regulació preliminar, però d'indubtable interès, "dels acords de medi ambient pels que s'aplica Directives Comunitànes". Partint de que, en matèria de medi ambient i desenvolupament sostenible, es necessari "profunditzar i ampliar la gamma d'instruments que serveixen de complement a la legislació", "ja que les mesures legals no són suficients per a modificar les tendències i pràctiques actuals", la Comissió accepta que "en determinades circumstàncies, els acords sobre medi ambient puguin completar la legislació o substituir una legislació més detallada, si s'utilitzen com a medi d'aplicar determinades disposicions de Directives". La Resolució del Consell de 7 d'octubre de 1997 (97/C 321/02), també és relativa als acords en matèria de medi ambient.

¹⁹ STC 67/1985, de 24 de maig.

- ◆ En cas de que l'espai sigui de propietat privada, el propietari procedirà a la cessió d'ús a la ONG per un cert període de temps.
- ◆ L'ONG accepta la cessió d'ús i es compromet a portar a terme actuacions de restauració, ordenació i gestió de l'espai natural, així com impulsar i coordinar el procés d'elaboració d'un marc estratègic de protecció, que servirà per a definir "de manera participativa" els objectius de conservació.
- ◆ El Departament de Medi Ambient de la Generalitat, Administració pública que ha concentrat les competències en la gestió d'espais naturals, encarrega a la ONG l'impuls i la coordinació del procés d'elaboració del marc estratègic de protecció, dona suport tècnic als projectes de restauració de l'espai i fa el seguiment de la seva execució mitjançant els informes que rep de la ONG.

Les obligacions de les Administracions públiques respecte a la financiació de la gestió de l'espai natural són d'utilitzar, si s'escau, la via de la subvenció per a donar suport al bon desenvolupament dels treballs previstos en el projecte. Per tant, el conveni de col·laboració no necessàriament pressuposa finançament directe, sinó més aviat una "carta de presentació" de cara a les diferents subvencions que les ONG's puguin sol·licitar per a finançar la gestió. De totes maneres, hi ha convenis que preveuen la possibilitat de generar recursos propis a través de la gestió (amb visites guiades, cursos, etc. o fins i tot, turisme sostenible).

- ◆ El Consell Comarcal tutela la gestió d'aquest espai natural i el promou conjuntament amb la resta d'espais protegits de la comarca. És possible que també intervinguin altres Administracions Públiques en funció de que les seves competències es vegin implicades (Ajuntament amb competències urbanístiques, Direcció General de Costes amb competències sobre la zona marítime-terrestre, etc.).
 - ◆ El conveni de col·laboració crea una *Comissió de Coordinació*, formada per un representant de cada institució signatària del present conveni, amb les funcions d'establir el pla i el calendari de treball per a l'elaboració de l'estratègia de protecció i determinar tots els aspectes de col·laboració fixats per aquest conveni. També correspon a aquesta comissió la supervisió de la gestió.
- Publicitat, durada, exigència de compliment i resolució del conveni de col·laboració:
 - ◆ Tots els signants del conveni difondran entre els mitjans de comunicació (ràdio, televisió, premsa local, etc.) el projecte de gestió de l'espai natural.
 - ◆ El conveni tindrà normalment una vigència de tres anys prorrogables.
 - ◆ En els supòsits d'incompliment de qualsevol dels pactes d'aquest conveni d'una de les parts, les altres podran exigir-ne el compliment o la resolució del mateix.
 - ◆ La resolució del conveni de col·laboració es produirà per incompliment de les seves clàusules, per mutu acord, o per les causes previstes en el marc normatiu vigent. És interessant ressaltar com a element innovador que alguns convenis preveuen l'arbitratge de controvèrsies que puguin sorgir durant l'execució d'aquest conveni entre les parts, com a alternativa de la submissió al tribunal de la Jurisdicció contenciosa-administrativa.

Com ja hem mencionat, l'objectiu principal del conveni de col·laboració és la protecció del medi ambient i només de manera secundària la participació ciutadana. De totes maneres, és important conèixer les característiques de l'activitat de voluntariat requerides per la legislació.

En efecte, tant l'Estat²⁰ com les Comunitats Autònomes²¹ han aprovat normes específiques sobre el voluntariat. La definició de voluntariat ambiental que recull els elements respecte dels quals hi ha coincidència en la doctrina²² i normativa²³ és la següent: *conjunt de persones físiques que realitzen una activitat de forma lliure, gratuïta i solidària, en el marc d'una organització, i amb la finalitat de protegir el medi ambient.*

El voluntariat com una *activitat lliure* implica, respecte a la ONG, que la seva actuació ha d'estar regida pels principis de llibertat i autonomia envers l'Administració, de manera que la voluntat, independència i espontaneïtat de les ONG's estiguin garantides. El segon element que definiria el voluntariat és la *gratuïtat* en la seva prestació, principi bàsic i essencial que serveix per diferenciar-lo del treball assalariat. No obstant això, l'abast d'aquesta gratuïtat ha estat matisat per la normativa²⁴, i es tracta més de la manca d'expectativa a rebre una contraprestació, ja que admet la possibilitat de gratificacions o premis, així com compensació econòmica per les despeses desemborsades en l'exercici de la seva activitat voluntària, rescabament pels danys soferts, així com a ser assegurat front als riscos bàsics d'accident o malaltia derivats de l'activitat que es realitzi. Finalment, el tercer element és la *solidaritat*²⁵ que en l'àmbit del medi ambient podem identificar amb l'expressió "solidaritat col·lectiva" de l'art. 45 CE, ja comentat.

El grau de participació ciutadana del conveni de col·laboració s'identifica per les següents potencials finalitats teòriques que persegueix:

- Aportar coneixements adquirits de la gent que viu i treballa en la zona de l'espai natural en qüestió, a l'hora de fixar els objectius prioritaris i elaborar un pla rector d'ús i gestió.
- Intercanvi recíproc (tant dels ciutadans a l'Administració com de l'Administració als ciutadans) d'informació i idees sobre l'estat dels espais naturals i la seva gestió idònia: Cal recordar que la Llei estatal 38/1995 regula el dret d'accés a la informació en matèria de medi ambient. L'intercanvi d'informació hauria de possibilitar que els participants obtinguin una visió hol·lística de la problemàtica i es sensibilitzin de la necessitat de cooperació entre tots els participants a l'hora de buscar i aplicar una solució a llarg termini beneficiosa per a tots els implicats (desenvolupament sostenible), en comptes d'una solució de competència per a maximitzar interessos particulars (creixement econòmic a curt termini).
- Avantatges de la elaboració consensuada d'un pla rector d'ús i gestió de l'espai natural:
 - a) Control social preventiu de la actuació discrecional de l'Administració: la discrecionalitat administrativa generada per el marge "d'incertesa científica" requereix d'elements no jurídics (ecològics, econòmics, polítics, socials) que controlin prèviament l'actuació administrativa. Així doncs, la participació dels ciutadans

²⁰ Ley 6/1996, de 15 de enero, del Voluntariado.

²¹ Catalunya: Llei 25/1991, de 13 de desembre, de creació de l'Institut Català del Voluntariat.

²² CASARES VILLANUEVA, "Voluntariado y derecho: análisis de la Ley aragonesa 9/1992, de 7 de octubre, del Voluntariado Social", en *Revista Aragonesa de Administración Pública*, n.5, pp. 209-289.

²³ Ley 6/1996, de 15 de enero, del Voluntariado, així com la *Carta europea per als voluntaris*, proposada per Volonteuropé.

²⁴ Arts 3 i 5 de la Llei catalana 25/1991, de 13 de desembre, de l'Institut català del Voluntariat.

²⁵ GINER DE GRADO, "La solidaridad como fundamento ético del Tercer sector", *Documentación Social*, Monogràfic sobre el Tercer Sector, n.103, pp. 53 i ss.

reforça les decisions quan l'ordenament obre espais "discrecionals" per a la determinació de l'interès general.

- b) Major legitimació democràtica de les decisions: no solament es té en compte l'interès de la majoria representat per l'Administració, sinó també, de manera complementària, els interessos de les minories representats per diverses ONG's.
 - c) Afavorir el compromís dels afectats a complir les decisions: el consens no implica que la decisió final necessàriament reflecteixi tots els interessos en joc, sinó que la decisió final sigui acceptada per tots els participants. Aquesta acceptació general fa que els participants sentin com a pròpia la decisió adoptada i, probablement, es comprometin a procurar la eficaç implementació del pla rector d'ús i gestió de l'espai natural. En el cas contrari, si els participants no senten com a pròpia la decisió perquè els interessos en joc no estan en equilibri, és possible que es creï un clima de desconfiança i la implementació del pla no sigui eficaç.
- Avantatges de l'eficaç implementació d'un pla rector d'ús i gestió de l'espai natural:
 - a) Reduir els conflictes socials respecte a la gestió de l'espai natural: el compliment del pla o adaptació per cobrir les mancances del pla evitarà, o almenys es reduirà, els conflictes socials i la judicialització a posteriori de les divergències.
 - b) Millora de l'estat de l'espai natural.
 - c) Major aproximació dels ciutadans al seu entorn.

És important destacar que totes aquestes potencials finalitats teòriques no s'aconsegueixen alhora, sinó de manera gradual. A la pràctica es tracta d'un procés d'aprenentatge continu per anar assolint objectius més modestos a curt termini i més ambiciosos a llarg termini.

3.3. LEGISLACIÓ SOBRE PROTECCIÓ D'ESPAIS NATURALS A CATALUNYA

La Llei 12/1985, de 13 de juny, d'espais naturals, pot considerar-se com el marc jurídic fonamental de la protecció dels espais naturals a Catalunya (LEN en endavant).

Encara que, posteriorment apareix la Llei estatal 4/89, de conservació dels espais protegits, la fauna i la flora silvestre, com que l'art. 9.10 de l'EAC declara que la competència sobre espais naturals és exclusiva, resta pràcticament inaplicada en aquest sentit.

Cal dir que, complementàriament, també s'apliquen tot un conjunt de normes de caràcter sectorial d'aplicació general a tot l'Estat, que de manera directa o indirecta protegeixen l'entorn natural : la legislació d'espècies protegides, de control de contaminació, d'avaluació d'impacte ambiental, d'aigües, de residus, de costes, forestal, territorial i urbanística .

Cal ressaltar que actualment la protecció dels espais naturals, es situa dins del conjunt d'acció mediambiental europea i internacional emanada principalment del Conveni sobre la diversitat biològica (1992), i de la Directiva hàbitats (1992). Es fonamenta en el desenvolupament sostenible respectuós amb el medi ambient , i en la preservació de la biodiversitat a través de la conservació dels hàbitats. En aquest sentit, s'està preparant un

Avantprojecte de llei de protecció de la Natura, perquè incorpori la nova filosofia conservacionista.

La LEN, a banda d'establir un conjunt de disposicions comunes per tot el conjunt del territori català, crea la figura del Pla d'espais d'interès natural, i configura les diverses modalitats d'espais naturals de protecció especial.

3.3.1. El Pla d'Espais d'interès Natural (PEIN)

És aprovat pel Decret 328/92, de 14 de desembre, amb categoria de pla territorial sectorial. Té per objecte la delimitació i l'establiment de les determinacions necessàries per a la protecció bàsica d'una selecció d'espais, que recullin les mostres més representatives de la biodiversitat catalana. Està integrat per 144 espais que ocupen un 21% de la superfície total del territori català, però en forma d'unitats separades entre sí.

La delimitació definitiva es realitzarà a través d'alguna de les modalitats de protecció especial, o mitjançant els Plans especials de protecció del medi natural i del paisatge. Fins que no es faci la delimitació definitiva, són zones no urbanitzables i no s'hi permet la circulació motoritzada sense permís.

Pla Especial per a la protecció del medi natural i del paisatge

És l'adopció de la figura urbanística del pla especial, però que la LEN la reforça. Tindran tramitació urbanística, exposició pública, són revisables, però indefinits i vincularan als altres plans urbanístics. A més de delimitar l'espai, poden concretar l'ordenació dels usos del sòl i de l'aprofitament dels recursos naturals. Motiu pel qual és la fórmula habitual que s'utilitza

Poden ser promoguts per l'Administració de la Generalitat i també pels ens locals amb competències urbanístiques, amb aprovació definitiva per part de la Comissió Provincial d'Urbanisme.

3.3.2. Espais naturals de protecció especial

Són figures per protegir aquells espais que necessiten una gestió més acurada. Sovint tenen òrgans de gestió propis i són també incorporats al PEIN.

Parcs Nacionals

D'extensió relativament gran i no modificats essencialment per l'activitat humana, són declarats per preservar-los d'una forma màxima. No es permet l'explotació dels recursos naturals o alterar-ne el paisatge. Expressament prohibides la caça, captura o pertorbació dels animals, activitats extractives i l'execució de qualsevol obra o instal·lació fora de les necessàries pel parc o les autoritzades excepcionalment pel Govern de la Generalitat, pel seu interès públic.

L'únic parc nacional català és el d'Aiguestortes i Sant Maurici, declarat pel Llei del Parlament de Catalunya, i gestionat per l'Administració de la Generalitat juntament amb l'Estat, encara que ha estat reincorporat a la Xarxa estatal de parcs nacionals.

Paratges naturals d'interès nacional

Espais o elements d'àmbit mitjà o reduït amb característiques singulars atès llur interès científic, paisatgístic i educatiu. Les activitats es limiten als usos tradicionals agrícoles, ramaders i silvícoles, compatibles amb la protecció de l'espai i de l'entorn.

Reserves naturals

D'extensió reduïda i elevat interès científic, declarats per preservar íntegrament els sistemes naturals que contenen, de manera que no s'hi pot realitzar cap activitat que els alteri.

- **Integrals** (per Llei): Només s'hi poden fer activitats d'investigació científica i de divulgació, per tal de millorar i preservar l'evolució dels sistemes naturals que conté. L'accés és rigorosament controlat. La gestió correspon a la Generalitat.
Ex: Les tres reserves del Parc Natural dels Aiguamolls de l'Empordà...
- **Parcials** (per Decret): Per protegir de forma absoluta les formacions geològiques, determinats biotops, espècies, hàbitats i comunitats, així com garantir escales en les vies migratòries de la fauna salvatge. Gestió per part de la Generalitat juntament amb els promotors (entitats locals amb competència urbanística, propietaris dels terrenys afectats, associacions o entitats privades de protecció de la natura).
Ex: El Delta del Llobregat.

Parcs Naturals

Presenten valors qualificats. La protecció ha de ser compatible amb l'aprofitament de llurs recursos i l'activitat dels seus habitants. Al ser declarada per Decret, la protecció jurídica és menor, però es sol superposar amb altres figures de protecció especial. La gestió és com la de les Reserves naturals parcials.

Ex: Cadí-Moixeró, zona volcànica de la Garrotxa, Cap de Creus (primer parc marítim-terrestre de Catalunya) i Delta de l'Ebre. Actualment, s'espera la futura creació de quatre nous parcs naturals: Els Ports, Prades, Montsant i Alt Pirineu.

3.3.3. Òrgans gestors dels espais naturals del PEIN

Segons el Decret 200/192, de 25 de setembre, fins ara, el Departament de Medi Ambient de la Generalitat de Catalunya s'encarregava de la planificació, mentre que la gestió

era per al Departament d'Agricultura Ramaderia i Pesca del mateix govern català (excepte la que és atribuïda a altres organismes com Presidència, Diputació, Entitat Metropolitana).

Actualment, les competències que tenia el DARP sobre els espais PEIN, recauen en el Departament de Medi ambient, que així n'aglutinarà tant la planificació com la gestió. (Decret 297/1999, de 26 de novembre, de creació i reorganització dels departaments de l'Administració de la Generalitat de Catalunya). En aquest sentit, s'ha creat l'Agència Catalana de la Natura, com a un organisme autònom que es farà càrrec de la protecció del PEIN.

El fet que aquest canvi s'estigui produint de manera simultània al nostre estudi fa que, per als casos estudiats, tinguem en compte més aviat l'estructura administrativa anterior, quan analitzem el paper de la Generalitat de Catalunya en cada un d'ells.

3.3.4. Planificació en espais protegits pel PEIN

El PEIN elabora una llista d'espais dels quals en justifica la selecció, els descriu,...però és posteriorment que s'han de dotar d'eines de planificació i de gestió mitjançant:

- Plans especials (esmentats anteriorment): és la fórmula habitual.
- Plans d'Ús i Gestió: la Llei 4/89 en parla conceptualment (articles 19 i 20), però no diu exactament què és. De contingut similar al pla especial (pot arribar a ser el mateix), estan pensats pels espais ja protegits, tenen una duració limitada i s'han de revisar. Només existeix el d'Aiguestortes.
- Pla d'Ordenació de Recursos Naturals: deriven de la Llei 4/89, han d'ésser previs a un Pla d'ús i gestió i tramitats per la Comunitat Autònoma. A Catalunya no en tenim cap, perquè de fet la Llei estatal no s'aplica.
- Marc estratègic: seria una mena de Pla Especial, encara que no és previst per la Llei, sinó que és una alternativa que presenta la Generalitat per agilitzar la delimitació dels espais del PEIN.

La realitat, és que de 144 espais compresos en el PEIN, només uns 50 han estat delimitats definitivament, i només 30 tenen mecanismes reals de gestió. D'aquests 30, els quatre que hem estudiat en aquest treball, van ser destacats en l'entrevista al Departament de Medi Ambient, com dels més desenvolupats. A partir de l'any 2000, s'han previst 5 convenis amb ens locals, i 15 amb entitats i propietaris, perquè facin els marcs de protecció i gestionin espais dels PEIN.

3.3.5. Espais naturals i connexions biològiques

El PEIN recull també l'objectiu de la connectivitat entre els espais naturals que l'integren, però no determina de forma directa les connexions, sinó que disposa de la creació a posteriori d'un programa específic al respecte. Aquest que ha culminat el 99, amb el treball Connectivitat biològica i Pla d'espais d'interès natural de Catalunya. De fet és una de les bases de les "Directrius estratègiques per al manteniment de les connexions ecològiques i paisatgístiques entre els espais protegits" que actualment el Departament de Medi Ambient està finalitzant, arran de la Resolució 552/V del Parlament de Catalunya, per tal d'establir una

veritable xarxa ecològica d'espais que gaudeixen d'algun tipus de protecció. EL Pla Territorial General de Catalunya (1995), també assenyala que cal assegurar la continuïtat entre els espais naturals.

Cal destacar iniciatives de tipus local en aquest sentit. A tall d'exemple, la proposta de corredor verd entre Collserola i de Sant Llorenç del Munt-Serra de l'Obac (proposta del Fòrum Terrassenc per a la Protecció i Ordenació del Medi Natural i del Paisatge). L'anella verda que uniria diferents espais de l'entorn metropolità de Barcelona: l'embassament del riu Foix, Olèrdola, el Garraf, el corredor verd anterior, el Montseny. En els nostres casos estudiats, el Grup de Natura de Flix, i, el GEPEC a Torredembarra amb més problemes, han presentat propostes d'ampliació dels seus espais protegits per garantir aquesta connectivitat.

3.3.6. Altres figures de protecció

a) La legislació urbanística i territorial.

Plans Generals d'Ordenació: es tracta d'una eina clau per a què els municipis ordenin i regulin els aspectes ambientals del seu territori., encara que generalment no l'utilitzen.

Plans Especials: cal destacar-los doncs alguns d'ells tenen interès per la protecció del medi ambient: els de protecció del paisatge (recollits per La LEN), de conservació de determinats àmbits del medi rural i de sanejament de poblacions. De fet, existeixen espais naturals només protegits per aquest tipus de pla especial: Parc Comarcal d'Olèrdola, Parc Comarcal de Montesquiu, Parc del Garraf, Parc de Collserola, Parc del Montnegre i el Corredor, que han estat també incorporats al PEIN.

La Llei de política territorial: preveu, la formació de xarxes complementàries d'espais d'interès natural d'àmbit local, mitjançant els plans territorials parcials. En aquest sentit es mouen les directrius del Pla Territorial metropolità de Barcelona i el Pla Parcial de les terres de l'Ebre, com les propostes per a mantenir la connectivitat biològica entre es espais naturals.

Espais naturals d'interès local o comarcal: actualment el Departament de Medi Ambient s'està plantejant la creació d'aquesta nova figura per a protegir zones no incloses dins del PEIN.

b) La Llei 3/1988, de protecció dels animals, del Parlament de Catalunya, també contempla la possibilitat de protegir espais mitjançant una ordre de la Conselleria d'Agricultura:

- Reserves naturals de fauna salvatge:

Àrees per protegir determinades espècies i/o poblacions de la fauna salvatge en perill d'extinció, on no s'hi podran realitzar activitats que les perjudiquin. La gestió correspon a la Generalitat.

Exemples: Ribera de l'Ebre a Flix i Illes de l'Ebre.

- Refugis de fauna salvatge:

Àrees per preservar la fauna autòctona, on s'hi prohibeix la caça. La declaració correspon al DARP, d'ofici o a instància dels propietaris del terreny, amb l'informe previ del Consell de Caça de Catalunya.

c) La legislació de caça del 1970 i la de pesca fluvial del 42, estableixen d'una forma indirecta mecanismes de protecció. De la de caça se'n deriven els refugis de caça, les zones de caça controlada, les estacions biològiques, les reserves nacionals de caça, i les ordres de veda anual. En quant a la de pesca, les ordres anuals reguladores de la pesca continental, estableixen les àrees de refugi de pesca i les zones de pesca controlada.

d) Zones d'Especial Protecció per les Aus (ZEPA): Es tracta de conservar els hàbitats que presentin espècies del l'annex de la Directiva 79/409/CEE, de 2 d'abril, per a la conservació de les aus silvestres. Actualment a Catalunya en tenim sis, entre ells el delta de l'Ebre.

e) Tenim casos singulars com:

Les Illes Medes: protegides en part per la Llei 19/1990, de 10 de desembre, de conservació de la flora i la fauna del fons marí de les Illes Medes.

La protecció dels alguers de posidònia i fanerògames marines de la costa catalana, a través de l'Ordre 31 de juliol de 91, arran del Reglament (CE) núm. 1626/94 del Consell, de 27 de juny de 1994, que estableix mesures tècniques de conservació dels recursos pesquers de la Mediterrània.

f) Conveni de Barcelona per a la protecció de la Mediterrània (Barcelona 1976), d'on prové el Protocol del 1982 per a les zones especialment protegides de la Mediterrània. S'hi va incorporar entre d'altres el Delta de l'Ebre, el Delta del Llobregat....

g) Zones humides:

Previst en l'art.11 de la LEN. Són espais que cal protegir per la seva importància com reserva hídrica, productors de biomassa i zones d'aturada d'ocells migratoris. L'origen està al Conveni sobre zones humides d'importància internacional, especialment com a hàbitats d'ocells aquàtics (Ramsar 1971) ratificat per l'Estat espanyol el 1982. Té com objectiu principal la conservació i l'ús racional dels llocs inclosos a la llista de zones humides d'importància internacional. A Catalunya s'hi ha inclòs el Delta de l'Ebre i els Aiguamolls de l'Empordà .

Actualment s'està finalitzant l'Inventari de zones humides i el Pla Sectorial de protecció de les zones humides i conques internes de Catalunya.

h) La xarxa de reserves de la biosfera designats per la Unesco dins el programa MAB (home i biosfera). A Catalunya tenim el massís del Montseny,

i) Convenció sobre la protecció del Patrimoni Mundial Cultural i Natural (París, 23 de novembre de 1972), ratificada el 1982. Inclou el monestir de Poblet.

j) Xarxa Natura 2000 a Catalunya

La Directiva 92/43/CEE, de 21 de maig de 1992, relativa a la conservació dels hàbitats naturals i de la fauna i la flora silvestres (Directiva Hàbitats) . Representa actualment, l'instrument més important per la conservació de la biodiversitat a nivell europeu. Preveu la Xarxa 2000, que ha d'estar formada pels Llocs d'interès comunitari (LIC) que proposin els

diferents Estats, apart, incorpora automàticament els ZEPA. Catalunya ha elaborat recentment una proposta inicial, però que coincideix pràcticament amb el PEIN (inclou la Reserva de Sebes a Flix i la Punta de la Mora a Tarragona).

Cal dir, que ha existit molt poca participació per part dels ens locals en la discussió per l'aportació d'espais a la xarxa, així com dels països mediterranis en l'elaboració de la Directiva.

k) Conveni sobre la Diversitat Biològica (Río de Janeiro, 1992), ratificat per l'Estat espanyol el 1994: implica l'elaboració per part del Departament de Medi Ambient de "L'Estratègia per a la conservació i l'ús sostenible de la diversitat biològica".

4. ELS ESTUDIS DE CAS

4.1. ARROSSARS ECOLÒGICS I AIGUAMOLLS AL DELTA DE L'EBRE

4.1.1. Context socioeconòmic²⁶ i valor ecològic

La població de Deltebre ha guanyat 276 habitants entre el 1.981 i el 1.996. El nombre total d'habitants ha passat de 9.881 a 10.157 entre aquests dos anys. La població de 14 anys o més a passat de representar el 24.4 % del total a representar el 14.8 % del total. A la banda alta de la piràmide d'edats, la població de més de 64 anys a passat de representar el 10.5 % a representar el 18.4 % del total. Es pot afirmar que Deltebre guanya molt poca població i que la població s'envelleix. Possiblement, la vida al poble no sigui prou atractiva per la gent més jove i aquest sector de la població decideixi migrar a altres contrades com per exemple ciutats més grans. De totes maneres, l'economia local està bastant desenvolupada com per permetre la creació d'espais laborals nous liderats per la gent més jove.

La distribució per sectors de la població activa ocupada ens mostra un clar procés de terciarització i una lleu feminització de l'activitat laboral a Deltebre. Entre el 1.991 i el 1.996, la presència de les dones a la població activa ocupada a crescut des del 26% fins el 28.1%. Per sectors econòmics, els sectors on treballen més dones que homes, són els sectors que han crescut (l'excepció són el sector dels transports, que ha crescut força). En sentit contrari, els sectors tradicionalment masculinitzats com la construcció, la pesca o la indústria, han perdut pes dins el conjunt de la població activa ocupada. El pes del sector públic en el conjunt de la població activa ocupada ha passat del 6% al 9.5%. Les places laborals en aquest sector les han ocupades tradicionalment les dones. A Deltebre es presenta una variant a aquesta teoria: el sector públic vinculat a les activitats agrícoles ha estat ocupat tradicionalment per homes. Amb tot, els sectors de la construcció, agrícola, industrial i del comerç segueixen essent els principals motors de l'economia local, amb diferència (67.9% de la població activa ocupada el 1.996).

²⁶ Per tal de mantenir la línia municipalista de l'estudi hem decidit contextualitzar les experiències de la SEO-Birdlife al Delta de l'Ebre, en el municipi de Deltebre, on tenen la seva seu. Som conscients però que aquest fet redueix una mica el potencial de la contextualització, si bé podríem dir que presentem a Deltebre com a municipi tipus deltaic, i que, en tot cas, no deixarem de fer referència als altres municipis del Delta.

L'evolució de l'atur a Deltebre mostra una dinàmica semblant als períodes d'expansió i recessió de l'economia catalana a partir del 1.992 però inversa en relació als períodes anteriors. Reducció del nombre d'aturats entre el 1.983 fins el 1.987 (de 919 a 622). Creixement sobtat entre el 1.987 i el 1.989 (de 622 a 835). Reducció fins el 1.992 (de 835 a 726). Augment sobtat del nombre d'aturats entre el 1.992 i el 1.994 (de 726 a 901). Finalment, reducció suau fins el 1.996 (de 901 a 746) i forta des de llavors fins el 1.998 (de 746 a 467).

L'evolució del nombre d'aturats a llarg dels anys 80 no concorda amb l'evolució de l'economia catalana durant aquesta dècada. Possiblement, l'activitat econòmica submergida als sectors industrial i agrícola reduí els registres dels i de les aturades. Però el fet de que el registre del nombre d'aturats/ades no vagi més enllà, es a dir, no penetri dins les motivacions de les persones que s'hi registren, permet moltes especulacions sobre els motius estructurals i les dinàmiques subjacents a aquest procés.

Els resultats electorals mostren la irregularitat dels vots als diferents partits polítics. El PSC fou el partit més votat al 1.979 seguit pel CDS de molt a prop i per CiU, una mica més lluny. Després, el CDS fou el partit més votat amb una clara diferència, primer, i més ajustadament, després. Al 1.991, CiU fou el més votat seguit del PSC i el CDS desaparegué. Aquesta situació s'ha mantingut des de llavors amb un creixement sensible del PP. Durant la legislatura 1.995-1.999, el PP pactà amb el PSC amb la condició d'obtenir l'alcaldia. A les darreres eleccions municipals, l'ascens notable del PP ha propiciat un pacte entre els dos partits majoritaris, CiU i PSC que es repartiran l'alcaldia dos anys cadascun.

Pe que fa al medi ambient, l'extraordinària riquesa d'hàbitats que es poden trobar al delta del riu Ebre el converteixen en un espai d'alt valor ecològic. Al fet d'ésser una delta i, per tant, estar situat al costat del mar i presentar un gran dinamisme, s'ha de sumar el desenvolupament de les activitats humanes, primera i principalment, agrícoles i piscícoles, i després, residencials i turístiques. El delta presenta els ambients marins propis d'una zona litoral i, a més a més, els de les badies, on s'ha desenvolupat una intensa activitat piscícola. Els ambients de platja i duna litoral són molt rics encara que han estat atacats durament per les activitats turístiques i residencials en forma d'urbanitzacions. Llavors hi ha els estanys i llacs d'aigua dolça i les maresmes i aiguamolls salins, base de la biodiversitat al delta. Els conreus d'arròs i horta ocupen la major part del territori i són una molt important font de recursos per la fauna ornitològica, que és el valor més reconegut del delta. A més a més, hi ha els ambients de bosc de ribera, bastant residuals; les torberes, molt especials i localitzades a la part més alta del delta i els prats i pastures que envolten les maresmes i les llacunes. El delta del riu Ebre és la primera zona humida de Catalunya en nombre d'aus aquàtiques hivernants i la segona en nombre d'espècies ornitològiques observades. La població de *Larus audouinii*, la Gavina corsa, és la més important del món i la vegetació halòfila i aquàtica estan protegides a nivell europeu.

4.1.2. Descripció del procés al Delta de l'Ebre.

El cas de gestió ciutadana d'espais naturals al Delta de l'Ebre és el més complex de tots els que es tracten en aquest treball. El fet que l'ONG conservacionista SEO-Birdlife decideixi adquirir terrenys del Delta per gestionar-los directament, va molt lligat al turbulent procés de constitució del Parc Natural del Delta de l'Ebre, i al seu no menys complex funcionament actual, on es troben interessos contraris i irreconciliables pel que fa al model de gestió del

territori. Per aquest motiu, en abordar aquest cas, no ens cenyirem solament a les petites finques gestionades pels ecologistes, sinó que farem referència als actors i esdeveniments principals que han tingut lloc a l'entorn del Parc Natural del Delta de l'Ebre, per tal de comprendre millor com s'ha arribat a aquest singular exemple de gestió per part d'una entitat ecologista. Pel que fa als actors municipals, el poc pes de l'Ajuntament de St. Jaume d'Enveja, terme municipal on es troben els arrossars que gestiona la SEO, ha fet que ampliéssim la recollida d'informació sobre els actors municipals a tots els municipis importants del Delta, en especial Deltebre, però també Amposta i altres.

En Carles Ibáñez, director del projecte Life de la SEO-Birdlife al Delta de l'Ebre, parla de dues fases molt diferenciades del projecte de la SEO al Delta. La primera des de la vinguda de la SEO al Delta al '94 amb la Campanya de Conservació, l'adquisició de l'oficina i la contractació d'una persona per portar-la, fins el '98 quan es comença el projecte Life. És una fase de reivindicació, d'enfrontaments amb els Ajuntaments, la Generalitat, les Comunitats de Regants i el mateix Parc Natural del Delta de l'Ebre. Aquesta fase coincideix amb l'elaboració, per part del DARP, del Pla Director del Delta de l'Ebre, que no satisfarà les pretensions dels conservacionistes.

La segona fase, amb l'aprovació del projecte Life per la SEO per part de la Unió Europea, absorbeix la majoria dels esforços de la SEO en la implementació del projecte. El projecte té una durada de quatre anys, i dues vessants, una de recuperació de zones humides, i l'altra de cultiu ecològic de l'arròs. Per realitzar els seu projecte, la SEO-Birdlife adquireix una finca per convertir-la en zona humida i n'arrenda un altra per al cultiu de l'arròs ecològic. Estem doncs davant d'una gestió directa que no implica la signatura de cap conveni amb l'administració. Tot i així, les finques estan dins el Parc Natural, i, de fet, existeix un acord amb aquest per a que passi a gestionar-les un cop s'acabi el projecte Life de la Unió Europea.

L'anàlisi dels actors, més extens que per als altres casos, ens servirà per descriure la complexitat dels cas, i començarà a donar-nos les primeres pistes sobre el grau de participació que implica el model de la SEO, dins un context aparentment hostil a les seves postures, com es va exemplificar amb el *boicot* per part de la comunitat de regants de l'acte de presentació del Projecte Delta XXI, model de desenvolupament sostenible per a Delta que va elaborar la SEO-Birdlife.

4.1.3. Descripció dels actors²⁷ i de les seves interaccions.

A) ÀMBIT POLÍTICO –ADMINISTRATIU

Generalitat de Catalunya.

Tot el procés de constitució del Parc és protagonitzat de manera ambigua pel DARP, degut a les tensions entre ambientalisme i desenvolupament pròpies de la zona, i que es reproduïxen en les erràtiques línies del Departament. En tot cas, el DARP tira endavant el Parc i el Pla de Gestió, si bé no garanteix un finançament prou solvent per poder explotar totes les potencialitats del Parc.

Pel que fa al Departament de Medi Ambient, aquest tingué un paper rellevant amb el conseller Vilalta, la primera meitat dels 90, amb la compra d'espais naturals. En tot cas, la seva progressiva pèrdua de pes a favor del DARP el converteixen en un actor secundari a la segona part de la dècada²⁸.

Parc Natural del Delta de l'Ebre.

El Parc Natural es crea el 1983, i consta d'un Consell Directiu i una Junta Rectora, malgrat que les seves decisions només són consultives per al Servei de Parcs de la Direcció de Medi Natural. Mentre redactem aquest treball està canviant l'organització departamental de la Generalitat respecte a espais naturals, tal i com expliquem a l'apartat de marc legal, però la que hi hagut fins ara ens servirà per aquest anàlisi d'actors. El Director és el cap de l'executiu del Parc, mentre que existeix també una figura de Presidència, de caràcter més de representació institucional.

A la Junta Rectora estan presents els principals actors del Delta, incloses les entitats conservacionistes, les comunitats de regants, les societats de caçadors i els Ajuntaments, si bé el govern autonòmic conta amb una àmplia representació. A la Junta es discuteixen els conflictes d'interessos i les propostes per millorar el funcionament del Parc, mentre que al Consell Directiu es prenen les decisions de caràcter administratiu, sempre sota la supervisió del DARP.

El rol del Parc doncs, vindria a ser de mediador en els conflictes ambientals, tot i que a cops haurà de cedir a la pressió dels grups desarrollistes, malgrat els objectius del Parc són bastant propers a la conservació i l'ordenació sostenible del territori del Delta. Actualment, el rol de mediació el representa a la perfecció la Presidenta del Parc Natural, Imma Juan, si bé el seu càrrec polític (tinent d'alcalde per CIU a l'Ajuntament de Deltebre i futura alcaldessa fruit del pacte amb el PSC) podria, en un futur, posar dubtes sobre la seva imparcialitat.

²⁷ Per un anàlisi sistematitzat dels actors i les pautes d'interacció en els conflictes mediambientals del Delta de l'Ebre, recomanem l'excel·lent estudi politològic de David Manuel Navarrete i Neus Martí i Sanz, Análisis de la implementación de políticas ambientales. El caso de la creación del Parque Natural del Delta del Ebro y otros conflictos asociados, Departament de Ciències Polítiques de la UAB, març de 1998. Aquest treball ens ha servit com a complement a la informació recollida en les entrevistes i el grup de discussió que vàrem realitzar al Delta de l'Ebre.

²⁸ El Departament de Medi Ambient té gran importància fins el 1995, però després, amb la marxa del conseller Vilalta, tal i com coincideixen a destacar gairebé tots els entrevistats, perd poder en el tema de la gestió d'espais en benefici del DARP. Aquest comentari serveix per tots els casos estudiats, per tant, caldrà tenir-lo sempre en compte, però no el repetirem.

Ajuntament de Deltebre.

Com ja hem comentat, l'Ajuntament de Deltebre està governat actualment per un pacte entre CIU i PSC, els dos grans partits del municipi, que tradicionalment s'havien enfrontat. El PSC a Deltebre representa els interessos de la comunitat de regants, per tant contraris a la conservació i partidaris del desenvolupisme. CIU, en canvi, sempre ha adoptat una actitud conciliadora entre els partidaris de la conservació i els seus oponents. El fet que l'Ajuntament de Deltebre hagi estat governat o bé per CIU, o bé per una coalició de PSC amb IC i el PP (l'anterior legislatura) i ara per la coalició PSC-CIU, ha fet que aquest Ajuntament hagi jugat un rol de mitjancer entre les diverses sensibilitats, si bé no ha estat fins l'època recent on sembla haver-se desempallegat més dels interessos desenvolupistes i la seva estratègia és la de, a poc a poc, intentar convèncer a la població local dels avantatges del Parc Natural.

Representants de l'Ajuntament, veuen amb bons ulls els projectes de la SEO-Birdlife, però creuen que aquesta organització no ha sabut integrar-se en el teixit social del Delta i que desperta molt poques simpaties entre la població.

Ajuntament d'Amposta.

Actualment és considerat pels ecologistes com "l'enemic número 1" de la conservació sostenible del Delta, i l'encarnació institucional dels interessos dels sectors socials del Delta més contraris a les mesures ambientalistes. El govern de CIU ha apostat des de 1987 per una política totalment pro-desarrollista de promoció urbanística del municipi.

Ajuntament de St. Jaume d'Enveja

Municipi constituït el 1978 en segregat-se de Tortosa, és el més petit i menys poblat del Delta. El seu paper en el procés es poc destacat i no mobilitza gaires recursos ni a favor ni en contra de les mesures ambientalistes. La SEO-Birdlife, malgrat que el terreny arrendat per al cultiu d'arròs ecològic es troba dins aquest terme municipal, manifesta que "o és un Ajuntament amb el que hi hagi massa temes conflictius, no que hagi mostrat cap interès, llavors simplement no hi ha hagut relació"²⁹

Ajuntament de St Carles de la Ràpita

Malgrat que en el nostre cas aquest Ajuntament no té pes tant important com els de Deltebre o Amposta, cal dir que les seves bones relacions amb la SEO-Birdlife han servit per desactivar altres conflictes entorn a la gestió del Delta. Segons Carles Ibáñez de la SEO, les relacions amb l'Ajuntament de St. Carles són fluides i de col·laboració mútua.

²⁹ Entrevista a Carles Ibáñez, director del programa Life de la SEO al Delta de l'Ebre.

B) ÀMBIT SOCIO-CULTURAL

SEO-Birdlife

La Sociedad Española de Ornitología- Birdlife, és l'actor central del nostre cas d'estudi, en tant que promotor, gestor i implementador d'una nova experiència de gestió sostenible al Delta de l'Ebre. Pel que fa al marc més extens dels conflictes mediaambientals en la gestió del Delta en general, ha estat, juntament amb DEPANA, el principal actor de les postures ambientalistes i conservacionistes, utilitzant un ampla gamma de recursos de pressió política i de coneixement tècnic.

La SEO és una ONG ecologista que té com a base territorial tot l'Estat Espanyol, i també contactes estables amb grups conservacionistes d'arreu d'Europa. La SEO té 6.000 socis arreu de l'Estat Espanyol, la qual cosa li reporta un gran capacitat d'influència vers altres nivells de l'administració, com l'estatal o l'europeu, a part d'una bona base econòmica per finançar les seves actuacions, siguin en el terreny de la mobilització, dels recursos legal o, com és aquest cas, de la gestió directa d'espais naturals. Cal dir que el Programa Life del Delta de l'Ebre el financia en un 50% la Comissió Europea i la resta la pròpia SEO.

En tot cas, també és molt rellevant el poc pes social d'aquesta organització a nivell local. Tal com reconeix el seu President, "al Delta deuen haver 5 o 6 socis de la SEO", i aquest factor ha influït determinantment en la percepció de la població local de la SEO com un actor extern que "ve a imposar no se quines mesures"³⁰. Durant la investigació, i sobretot en el grup de discussió, vàrem poder constatar el desconeixement per part de la població local dels projectes de la SEO, i fins i tot de la seva presència física al Delta, mitjançant l'oficina del Life a Deltebre. Aquest factor serà crucial a l'hora d'avaluar les potencialitats participatives de la gestió d'espais naturals per part de la SEO.

ACTE

L'Associació Conservacionista de les Terres de l'Ebre, és l'actor conservacionista de caràcter local. La seva implantació és molt petita i col·lectivament és soci de la SEO-Birdlife, al mateix temps que bona part dels seus socis ho són també de la SEO a títol individual. De fet, els protagonistes del projecte Life de la SEO al Delta de l'Ebre són també els principals activistes d'ACTE, per la qual cosa, pel que a aquest treball els tractarem com un mateix actor, encara que utilitzarem el nom de la SEO, que sembla en el nostre cas el més rellevant, tant per què es qui gestiona els espais com perquè és el nom amb el que els interlocutors dels altres actors coneixen als ecologistes de la zona.

³⁰ Aquesta opinió, llençada en el Grup de discussió que es va fer al Delta, va contar amb l'assentiment de tots els participants en el debat, inclús dels que coneixien la SEO i estaven a favor de les mesures agro-ambientals que proposa la SEO i en el seu model de gestió sostenible del territori.

Comunitats de regants

Les comunitats de regants són un actor social primordial per entendre els conflictes mediambientals del Delta de l'Ebre. Consisteixen en agrupacions de pagesos propietaris de terres situades als dos marges del Delta de l'Ebre. S'organitzen a través d'una Junta General a la qual correspon l'elecció del President per un període de quatre anys. El nombre de vots de cada membre de la Junta és proporcional a la superfície de les terres que posseeix, amb la qual cosa es sobrerepresenta als grans propietaris i es segueix una lògica poc democràtica, afavorint les relacions socials de caràcter caciquil.

Les comunitats de regants, en especial la del marge esquerra, presidida des de fa molt anys per Joel Bonet, han estat molt bel·ligerants amb totes les mesures mediambientals i han fet servir la seva principal font de poder, la gestió de l'aigua adquirida per drets històrics, com a eina de pressió fonamental. Els membres de les comunitats de regants estan introduïts en els partits polítics, el PSC a Deltebre i CIU a Amposta, i a més gaudeixen de força poder i prestigi a nivell social. Els seus enfrontaments radicals amb els ecologistes han estat continuats, i han utilitzat la seva important representació en la Junta Rectora i el Consell Directiu del Parc Natural per aturar els projectes de caire més conservacionista. En tot cas, cal reconèixer que aquests actors, malgrat defensar els seus propis interessos sense una visió de conjunt, són primordials per qualsevol projecte de desenvolupament sostenible.

Societats de caçadors

Existeixen més de 5.000 caçadors associats en les 11 societats del Delta de l'Ebre. Molts d'ells són també pagesos, i per tant formen part de les comunitats de regants, la qual cosa farà que acostumin a presentar públicament postures prèviament consensuades, i facin front comú contra les mesures més conservacionistes.

En tot cas, les societats de caçadors són primordials, no només pel que fa la seva capacitat d'influència en els processos de presa de decisions, sinó també per la seva importància com a actors implementadors de mesures ambientals. La dura legislació que comença a aplicar-se en la protecció d'algunes espècies, així com un cert inici de conscienciació ambiental entre alguns sectors dels caçadors, han fet que s'estiguin produint moviments de col·laboració entre caçadors i Parc Natural, sobretot pel que fa al control de les espècies d'aus al Delta.

C) ÀMBIT SOCIO-ECONÒMIC

La inclusió en aquest apartat d'alguns actors que també podrien aparèixer (o apareixen) en les altres categories d'actors correspon a la necessitat de claredat expositiva i d'èmfasi en algunes de les seves característiques, però pot forçar una mica la realitat al segmentar actors o interessos que sovint es presenten entrecreuat en la realitat social. Les cambres arrosseres i els propietaris privats tenen una forta relació amb les comunitats de regants, però hem decidit emfatitzar el seu aspecte econòmic. D'altra banda, i com passa en tots els casos, les potencialitats de finançament econòmic que presenten les administracions públiques per a qualsevol projecte de gestió d'espai naturals ens obliga a fer un comentari sobre aquestes en aquest aspecte.

Propietaris privats

La major part dels terrenys sobre els que es situa el Parc Natural del Delta de l'Ebre són de propietat privada. La pròpia Presidenta del Consell Directiu del Parc, Imma Juan, afirma : *"Clar, quan tu comences a gestionar un territori on tu no tens propietat a la major part del parc, i tens tota una sèrie de sectors que han estat tradicionalment explotant totes aquelles zones d'una forma molt desorganitzada i molt anàrquica, ets conscient que com a parc has de (...) gestionar-los des del punt de vista de la conservació. Però, clar, te toca assumir que tu estàs a casa d'un altre i que has d'anar negociant les coses, i anar plantejant possibles ordenacions,... És un procés molt llarg."*

La postura dels propietaris privats és per tant bàsica per la gestió participativa d'espais naturals, i l'experiència de l'arrendament de terres per part de la SEO per a fer cultius d'arròs ecològic pot generar, de funcionar bé com sembla que ho està fent, un canvi d'actitud dels propietaris respecte a les mesures agro-ambientals.

Cambres arrosseres i cofradies de pescadors

El projecte de la SEO de cultiu d'arròs ecològic haurà de contar amb aquest actor si no es vol quedar en una experiència marginal i aïllada. De moment no s'ha donat una col·laboració entre aquests dos actors, però en funció de l'actitud participativa de la pròpia entitat ecologista vers aquest actor i dels rendiments econòmics de l'experiència de la SEO, no es pot descartar un futur interès de les cambres en el cultiu ecològic.

Indústries de plagicides

Per raons obvies, aquest és l'actor socioeconòmic més contrari a l'aplicació de mesures mediambientals, de la mateixa manera que les centrals nuclears serien contràries a una política de foment de les energies alternatives. Evidentment, els interessos d'aquest actor sempre xocaran amb el de la promoció d'una agricultura verda que no utilitzi els seus productes, i per tant, en aquest cas, l'única sortida per la sostenibilitat seria neutralitzar la seva capacitat d'influència en el procés de presa de decisions de les polítiques mediambientals o fomentar seva reconversió cap a la fabricació de pesticides menys nocius amb el medi. Aquesta segona opció és la que s'està utilitzant al Delta, encara que als ambientalistes els hi sembla insuficient.

Institucions públiques de nivell autonòmic i local.

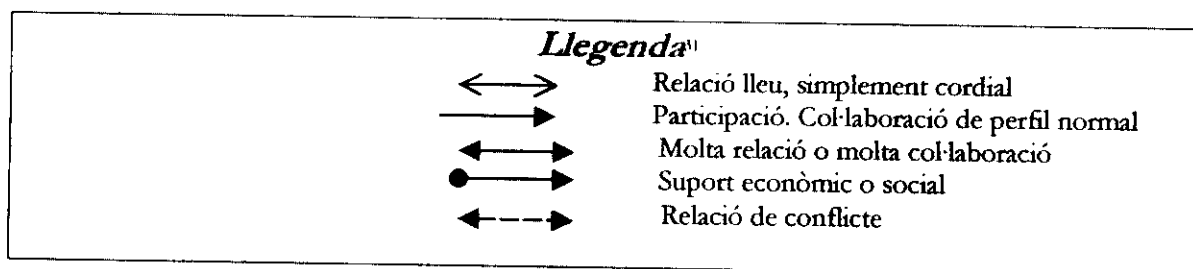
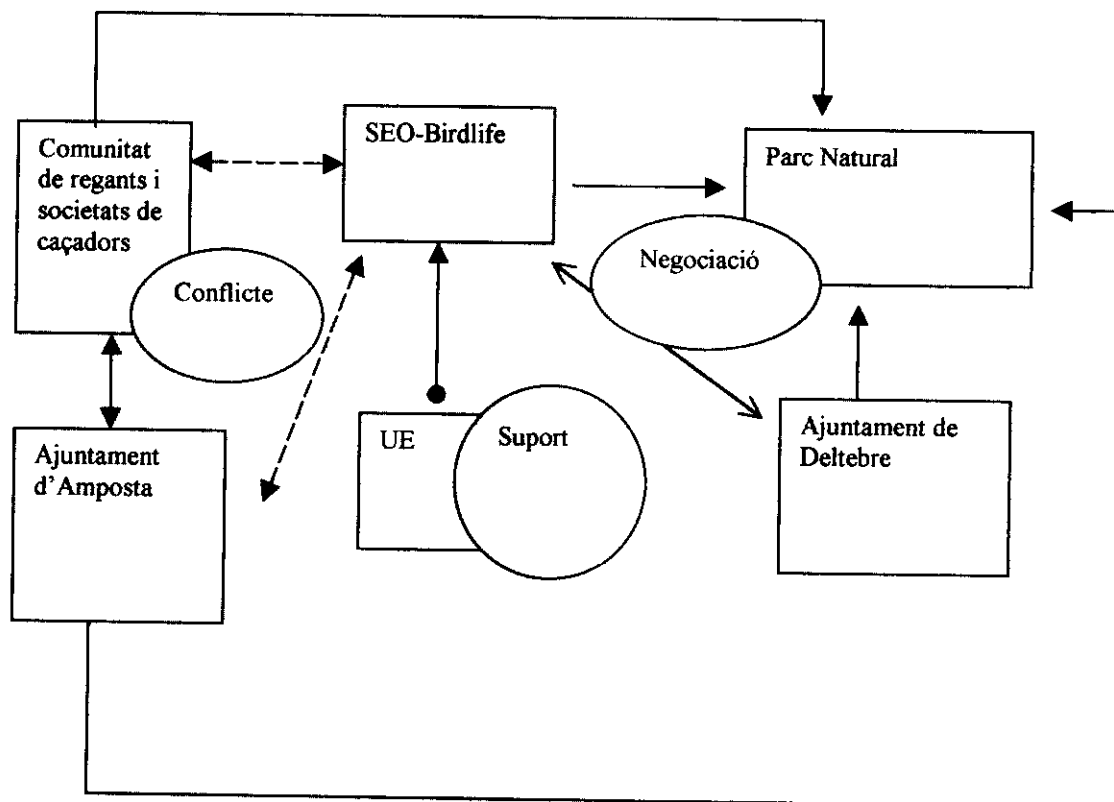
En totes les entrevistes realitzades, s'ha posat de manifest la poca capacitat pressupostària del Parc per dur a terme una bona política de protecció del medi ambient deltaic. D'altra banda en el projecte Life de la SEO, a diferència del de DEPANA a Tarragona, no es dona la participació financera de cap institució de caràcter local, autonòmic, ni estatal. Per tant aquests actors de l'administració pública els mantenim en la categoria d'actors socio-econòmics en tant que potencialitat, i per destacar també la seva inhibició (en el cas de l'experiència concreta de la SEO) o aportació insuficient (en el cas del Parc Natural) pressupostària en matèria de conservació al Delta.

U.E. Programa Life de la Comissió Europea.

Com en el cas de Tamarit-Punta de la Mora a Tarragona, la UE és el principal finançador públic del projecte de gestió d'espais naturals i cultiu d'arròs ecològic de la SEO al Delta de l'Ebre, posant de relleu un cop més l'alta capacitat de maniobra dels grups conservacionistes en un context de govern multinivell.

Mapa 1: Relacions i arenes de conflicte i negociació en la gestió d'espais naturals al Delta de l'Ebre.

Elaboració pròpia.

³¹ Aquesta llegenda serveix també pels restants mapes i esquemes inclosos en aquest treball.

Taula 1: Desenvolupament dels principals actors³² en la gestió d'espais naturals al Delta de l'Ebre.

Elaboració pròpia.

ACTORS	ROLS	RECURSOS	ESTRATÈGIES	RESULTATS
Generalitat de Catalunya DARP i Parc Natural del Delta de l'Ebre.	Mediador.	Polítics, tècnics, legals i econòmics	Contenció de les demandes dels ecologistes i intent de conciliació dels diferents interessos	Fòrum esbiaixat de debat, degut a la pròpia estructura social del Delta. Implementació de mesures proteccionistes de baixa intensitat.
Ajuntament d'Amposta	Oposició	Polítics	Enfrontament amb els ecologistes i defensa dels interessos desenvolupistes.	Poc impacte de les mesures ambientalistes i reforçament polític del govern municipal.
Ajuntament de Deltebre	Oposició/ col·laboració en funció de la conjuntura política.	Polítics	Defensa de la cohesió social del municipi. Negociació amb ambientalistes i desenvolupistes.	Millora de la relació amb els ecologistes i despertar de certa consciència ecològica entre els actors culturals del poble. Poc impacte en les posicions de la comunitat de regants.
SEO-Birdlife- ACTE	Promotor, implementador i gestor dels recursos humans.	Pressió, tècnics i de coneixement	Defensa de les postures conservacionistes amb enfrontaments amb importants sectors socials del Delta	.Possibilitat de dur a terme un projecte autònom. Poc impacte, en general, en educació ambiental i participació de la societat deltaica. Assumpció de part del seu discurs per part d'algunes administracions públiques i sensibilització de petits sectors culturals i juvenils del Delta.
Comunitats de regants i societats de caçadors	oposició	Polítics de pressió i mobilització, econòmics i comunitaris	Defensa de les postures desenvolupistes i enfrontament obert amb els ecologistes.	Representació dels seus interessos en força actors polítics de la zona, força pes en els òrgans deliberatius i decisions del Parc Natural.

³² Per millorar la funció de resum de la taula, agreguem alguns actors que a la part expositiva presentàvem per separat, al mateix temps que prescindim dels actors menys rellevants.

4.2. LA RESERVA DE SEBES A FLIX

4.2.1. Context socioeconòmic i valor ecològic

La població de Flix ha perdut 637 habitants entre el 1.981 i el 1.996. El nombre total d'habitants ha passat de 5.009 a 4.372 entre aquests dos anys. La població de 14 anys o més a passat de representar el 21.9 % del total a representar el 14.6 % del total. A la banda alta de la piràmide d'edats, la població de més de 64 anys a passat de representar el 13.2 % a representar el 19.8 % del total. Es pot afirmar que Flix perd població i que la població que resta al poble s'envelleix. Possiblement, la vida al poble no sigui prou atractiva per la gent més jove i aquest sector de la població decideixi migrar a altres contrades com per exemple ciutats més grans.

La distribució per sectors de la població activa ocupada, ens mostra un clar procés de terciarització i feminització de l'activitat laboral a Flix. Entre el 1.991 i el 1.996, la presència de les dones a la població activa ocupada a crescut des del 22.6% fins el 29.4%. Per sectors econòmics, els sectors on treballen més dones que homes, són els sectors que han crescut (l'excepció són el sector de serveis a les empreses, que ha crescut força, i el sector agrari). En sentit contrari, els sectors tradicionalment masculinitzats com l'energia, la construcció o la indústria, han perdut pes dins el conjunt de la població activa ocupada. El pes del sector públic ha passat del 11.1% al 14.2%. Les places laborals en aquest sector les han ocupades tradicionalment les dones. Amb tot, el sector industrial segueix essent el principal motor de l'economia local, amb diferència (42.9% de la població activa ocupada el 1.996).

L'evolució de l'atur a Flix mostra una dinàmica semblant als períodes d'expansió i recessió de l'economia catalana. Creixement del nombre d'aturats entre el 1.983 fins el 1.987 (de 153 a 200). Reducció continuada fins el 1.992 (de 200 a 120). Augment sobtat del nombre d'aturats entre el 1.992 i el 1.994 (de 120 a 207). Finalment, reducció suau fins el 1.996 (de 207 a 178) i forta des de llavors fins el 1.998 (de 178 a 96). En un principi, aquesta evolució del nombre d'aturats/ades pot respondre a dos factors principals: els cicles econòmics (com ja he dit) i la legislació laboral al llarg d'aquest període (que ha reduït el cost del treball). Però el fet de que el registre del nombre d'aturats/ades no vagi més enllà, es a dir, no penetri dins les motivacions de les persones que s'hi registren, permet moltes especulacions sobre els motius estructurals i les dinàmiques que subjauen aquest procés.

L'evolució de les dades de vots a partits a les eleccions municipals ens mostren el predomini del CDS a l'any 1.979 fortament reduït al 1.983 en favor del PSC, que a partir de llavors, dominarà clarament els panorama polític municipal encara que a les dues darreres cites electorals han perdut vots en favor de CiU. Les altres formacions polítiques com el PP, IC o ERC juguen un paper secundari en la configuració política del govern local.

L'espai de la Ribera de l'Ebre a Flix està constituït per la zona de ribera del riu Ebre al terme municipal de Flix. Aquest espai està conformat per diversos tipus d'hàbitats com el bosc de ribera, els canyissars i els prats de joncs, la vegetació aquàtica, els tamarigars i les llacunes envoltades de canyissar. Inmediatament adjacent a aquest espai, trobem zones estèpiques amb vegetació mediterrània com l'alzinar, el carrascar o la màquia i zones d'agricultura de secà. Aquesta combinació d'ambients crea una situació ecològica molt especial. Es poden trobar

espècies com la *Margaritifera auricularia*, un mol·lusc d'aigua dolça, que sembla que té a l'Ebre el seu darrer reducte a Europa. O la *Tuponia pictiscutum*, un petit insecte que no s'ha trobat a la resta de Catalunya. Pot ser una de les espècies més espectaculars que viu a la ribera de l'Ebre a Flix és el corb marí, que ha colonitzat alguna de les petites illes fluvials del riu. Aquesta és la zona coneguda amb el nom de Sebes, i que actualment gestiona el Grup de Natura Freixe.

4.2.2. Descripció del procés a Flix.

L'any 1989 es funda el Grup de Natura Freixe, un grup ecologista local de Flix que es posa com un dels seus objectius prioritaris la protecció de la zona de Sebes. El 1991, el recent creat Departament de Media Ambient impulsa dos projectes de restauració de zones humides, el de Flix i el de Torredembarra. A partir d'aquí s'enceta una relació de col·laboració molt estreta entre l'Ajuntament i el Grup de Natura Freixe, que gràcies al suport dels tècnics i al finançament del Departament de Media Ambient, comencen a posar en marxa el projecte de restauració de la zona. El Grup de Natura Freixe és en tot moment un actor central, ja que no només és el principal impulsor de la proposta, sinó que participa directament en el disseny dels plans d'actuació i en la seva implementació, mitjançant els voluntariat de base dels seus socis.

Pel que fa a la protecció de l'espai, el 1995, aquest supera la seva condició de PEIN, per passar a la més proteccionista de Reserva Natural. El 1996, es legalitza la situació de gestió compartida mitjançant la signatura d'un conveni de col·laboració a tres bandes, el DARP, que és qui té les competències, a través del Parc Natural del Delta de l'Ebre, l'Ajuntament i el Grup de Natura Freixe. Però a partir de 1996, i coincidint amb una manca d'iniciativa del departament de Medi Ambient, i la inhibició pressupostària del DARP per matèries de conservació d'espais, Ajuntament i ecologistes veuen que hauran d'aconseguir altres tipus de suport i finançament per tirar endavant el projecte de conservació i educació ambiental. En aquest punt, gràcies a la insistència del Grup Natura Freixe, i el recolzament de l'Ajuntament, s'aconsegueixen dos subvencions de vital importància, que reactivaran el projecte i posaran les condicions per unes sòlides bases logístiques per al projecte educatiu. En primer lloc, els 13 milions del Fons Feder, completats amb 13 més de l'ajuntament, serviran per comprar el material necessari per restaurar el Mas del Director, antiga masia abandonada de grans dimensions. Per altra banda una subvenció de l'INEM per realitzar una Escola-Taller garantirà la mà d'obra per tirar endavant les obres. Finalment, i vistes les grans possibilitats de l'espai i el gran volum de feina, es decideix contractar un membre del Grup Natura Freixe per tenir cura de l'espai, i el seu salari es cobreix amb un conveni amb la Diputació de Tarragona.

Totes aquests esdeveniments es produeixen amb un paral·lel creixement de l'interès del poble per l'espai, la qual cosa queda demostrada amb la quantitat de socis que guanya l'entitat. Tot i que la major part del poble no s'implicarà amb l'espai, tampoc hi haurà gaire oposició, exceptuant la d'algun caçador furtiu que veu com es restringeix la seva activitat. En el moment de fer aquesta investigació, la Fundació Territori i Paisatge de l'Obra social de la Caixa de Catalunya, està elaborant, a petició del Grup Natura Freixe i l'Ajuntament, un pla de Gestió per la Reserva de Sebes, que inclourà la creació d'una mena de consorci o patronat des d'on es gestioni l'espai i on estiguin representades totes les administracions amb competències sobre la matèria, així com l'Ajuntament, el Grup Natura Freixe i la mateixa electroquímica de Flix.

4.2.3. Descripció dels actors i les seves interaccions

A) ÀMBIT POLÍTICO -ADMINISTRATIU

Generalitat de Catalunya.

El 1995 s'inclou la zona de Sebes en el Pla d'Espais d'Interès Natural, posteriorment és declarat Reserva Natural gestionada pel DARP a través del Parc Natural del Delta de l'Ebre. EL DARP te les competències en la gestió de Sebes mitjançant el Parc Natural del Delta de l'Ebre, i els entrevistats coincideixen en assenyalar que en un principi la seva actitud vers el projecte de Sebes no és gaire positiva. Tot i així, col·labora amb el mateix i signa el conveni de col·laboració amb el grup Freixe i l'Ajuntament, i financia algunes de les obres d'infraestructura de la zona. Actualment, es mostra partidari del model de co-gestió de Sebes, i signa també el Pla de Gestió que crearà un Patronat amb representació de les administracions, els ecologistes i la indústria.

Ajuntament de Flix

Col·labora en la gestió a partir del conveni de col·laboració del 13 de maig de 1996. Joga un important rol de suport i col·laboració a les iniciatives del Grup Freixe. Actualment, l'equip de govern està format pel grup municipal del PSC, que malgrat tenir la majoria absoluta, compta amb el suport del regidor del PP. A l'oposició hi ha CIU i ERC. Segons les entrevistes, malgrat haver-hi major sintonia entre del grup Freixe amb el PSC que amb altres grups, el tema de la gestió de la reserva de Sebes no ha estat un tema d'enfrontament polític i sempre hi hagut un cert consens.

B) ÀMBIT SOCIO-CULTURAL

Grup de Natura Freixe

Impulsor i promotor principal del projecte de Sebes, participa directament en la seva gestió a partir del conveni abans esmentat. És tracta d'una ONG de caràcter conservacionista, que promou la conservació de les zones i espècies naturals i l'educació ambiental. El grup conta amb dos-cents socis, nombre altíssim si tenim en compte la població del municipi. El seu funcionament és basa amb un Junta Directiva, com a òrgan executiu i una Assemblea amb plena capacitat decisòria. Els propis membres de la Junta, i els mateixos socis que van acudir als grup de discussió, reconeixen que la participació a les assemblees és força baixa (15-20 persones), per la qual cosa, per incrementar la implicació dels socis l'estratègia que s'està seguint és la de l'ampliació de la Junta mitjançant la creació de noves vocalies.

Caçadors furtius i comunitat de regants.

Són probablement els únics actors socio-culturals que podien manifestar en un principi certa oposició al projecte. El cas de la comunitat de regants no és però aquí d'espacial conflicte amb el grup ecologista (com si que ho és en canvi al cas de Deltebre) ja que la zona de Sebes, en ésser el litoral del riu Ebre, no presenta gaires cultius. En canvi si que existeix conflicte amb els caçadors furtius, ja que veuen com a partir de l'entrada en la reserva del Grup Natura Freixe, les seves activitats de caça contra espècies protegides comencen a ser denunciades. En tot cas, la capacitat negociadora del grup i la comprovació que el projecte avança i és beneficiós poble desactiven el conflicte, i actualment, algun caçador furtiu ajuda fins i tot als ecologistes en la cerca d'espècies animals que es creien desaparegudes de la zona, com és el cas de la llòdriga, que arran de la gestió actual sembla haver tornat.

C) ÀMBIT SOCIO-ECONÒMIC

Unió Europea (Fons Feder) i PINEM.

Tant l'Ajuntament com la Generalitat formen part també de l'àmbit socioeconòmic ja que col·laboren en el finançament del projecte, encara que l'aportació de l'Ajuntament és comparativament molt més gran. En canvi, hem decidit incloure tant la Unió Europea com l'INEM només en l'àmbit socioeconòmic i no en el polític-administratiu ja que si bé financen gran part de les actuacions que es duen a terme, no tenen rellevància política directa en les signatures del conveni o en l'elaboració dels Plans de Gestió. En tot cas, són un exemple més de com en contextos de govern multinivell com en el que es mouen les polítiques de protecció d'espais naturals, els actors estatals o supra-estatals adquireixen gran importància i faciliten l'entrada de les demandes dels grups ecologistes en l'agenda del Poders Públics. La Unió Europea, mitjançant un fons FEDER, finança amb 13 milions de pts les instal·lacions de llum i aigua del Mas del Director, centre d'educació Ambiental de l'Espai, co-gestionat per l'Ajuntament i el Grup Freixe, mentre que l'INEM paga els sous dels 15 operaris que treballen en la restauració d'aquesta antiga masia, mitjançant una Escola-Taller.

Fundació Territori i Paisatge de l'Obra Social de la Caixa de Catalunya.

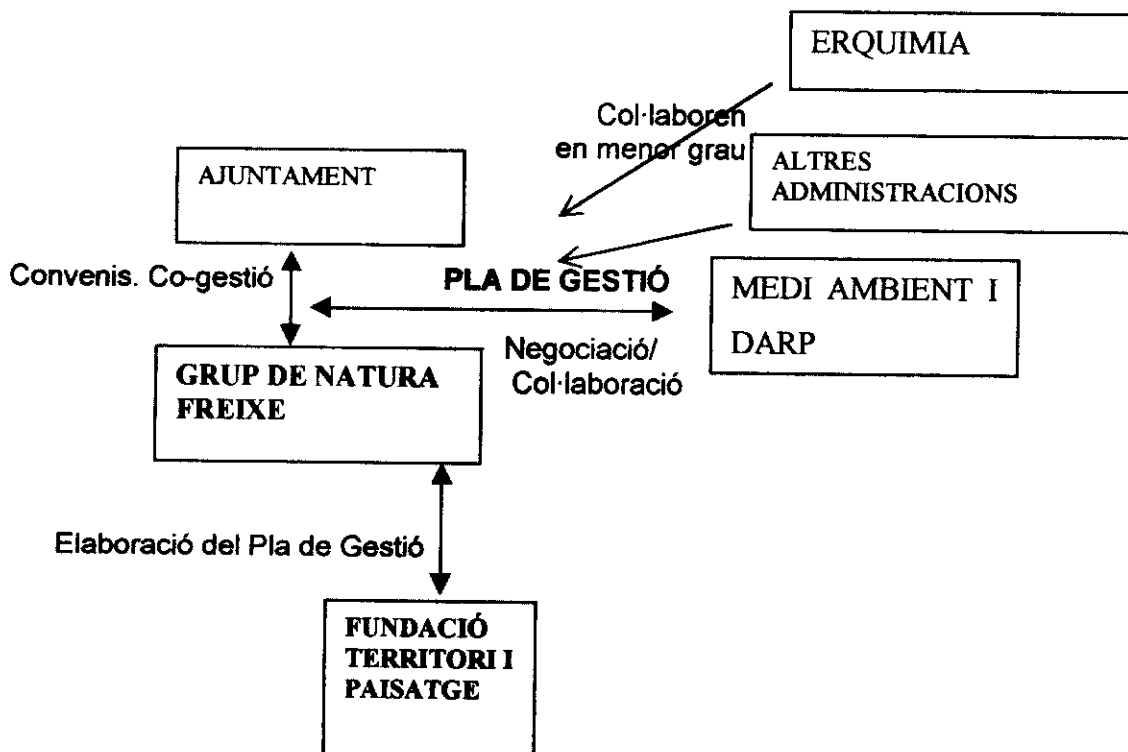
Financia i s'encarrega de la redacció del Pla de Gestió de la zona, davant les peticions del Grup Freixe i de l'Ajuntament, i la inhibició de la Generalitat.

Erquímia.

Principal indústria amb interessos econòmics a la zona. Es tracta d'una indústria electroquímica que ocupa gran part de la població activa del municipi. Es troba físicament davant de l'espai, i encara que sigui per raons d'imatge, col·labora amb algunes inversions en la recuperació de l'espai.

Mapa 2: Actors i Pla de Gestió compartida a Flix

Elaboració pròpia

Taula 2: Desenvolupament dels principals actors en la gestió de la Reserva de Sebes.

Elaboració pròpia.

ACTORS	ROLS	RECURSOS	ESTRATÈGIES	RESULTATS
Generalitat de Catalunya. Departament de Medi Ambient.	Col·laboració fins 1995, poca incidència a partir de llavors	Polítics, econòmics i legals.	Col·laboració amb el Grup Freixe i l'ajuntament fins 1995. Després passa a un segon plànol.	Abandó de la tasca de recuperació d'espais el 1995 en benefici del DARP. Signa el Pla de Gestió del 2000
Generalitat de Catalunya. DARP. Parc Natural del Delta de l'Ebre	Col·laboració/ oposició i gestor dels diners.	Polítics, econòmics i legals.	Contenció de les demandes, després lloa el model de Sebes en la gestió d'espais.	Conveni de 1996. Les demandes continuen i s'amplien. Signa el Pla de Gestió.
INEM	Finançador	Econòmics.	Subvenció de les obres de l'escola taller	Remodelació total del Mas del Director
UE. Fons FEDER	Finançador	Econòmics.	Subvenció de projectes de desenvolupament comunitari	Finançament d'infraestructures per la Reserva.
Ajuntament de Flix	Col·laboració, promoció, direcció i gestió dels diners.	Tècnics, coneixement del medi, legitimitat.	col·laboració amb el Grup Freixe	Escola Taller i conveni de 1996.
Grup de Natura Freixe	Principal promotor i implementador, gestor dels diners i dels recursos humans.	Tècnics i de coneixement, mobilització i pressió.	pressió, col·laboració i participació directa.	Escola Taller, conveni 1996, elaboració d'un Pla de Gestió autònom .
Erquímia	Col·laboració "forçosa"	Financers	Col·laboracions esporàdiques amb l'espai	Finançament
Fundació Territori i Paisatge	Finançador i col·laborador.	Financers i tècnics	Elaboració del Pla de Gestió.	Prestigi
Comunitat de regants i caçadors furtius	Oposició/ col·laboració	Mobilització	Acceptació de la reserva i col·laboració amb la mateixa	Millores en la qualitat mediambiental de la zona

4.3. TÀMARIT-PUNTA DE LA MORA A TARRAGONA

4.3.1 Context socioeconòmic i valor ecològic

La població de Tarragona, al igual que la resta del Principat, experimenta un procés d'envelliment. Aquest fet es tradueix també en un creixement vegetatiu negatiu. Malgrat tot, la població s'ha incrementat - en taxes moderades - a la ciutat en els darrers anys generat pels fluxos migratoris. Tarragona és un dels centres econòmics de la zona i esdevé un mercat de treball força ampli doncs s'hi concentra l'activitat industrial- on destaca el sector petroquímic- i de serveis de la província. A més com a centre administratiu, hi tenen la seu els serveis oficials de la Generalitat, de la Diputació i de l'administració de l'Estat. Finalment, el port de Tarragona- el segon d'Espanya- i la proximitat del parc temàtic Port Aventura, actuen també com a dinamitzadors de l'activitat econòmica del municipi.

Conseqüència d'aquesta important activitat econòmica és un PIB per habitant superior a la mitjana catalana (2.098, 2 per 1.704,3)³³ i un índex de RBF per habitant també superior a la del Principat (102,4 per 100). El percentatge d'atur és d'un 3,2% i mostra una tendència decreixent - en termes absoluts - en els darrers anys.

Com a la resta de la comarca, s'observa un pausat retrocés de l'activitat agrícola. La població ocupada en el sector agrari a passat d'un 2,1 % al 1986 a un 1,6 % al 1996 i l'aportació d'aquest sector al PIB del municipi és d'un 0,9%. La producció agrària es concentra en l'oli d'oliva, la fruita seca i el vi. La ramaderia és gairebé inexistent i destaca la important proporció de la superfície agrària que es destina a terreny forestal (un 24% respecte al 9% comarcal).

El sector industrial de l'àrea ha experimentat canvis importants en els darrers anys: el percentatge de població ocupada en sector industrial ha disminuït i del 27,2% de 1991 s'ha passat al 23,9% del 1996. La mà d'obra s'ha anat traslladant al sector serveis. Però per altra banda, la contribució de la indústria la PIB ha augmentat considerablement (del 28,2% de 1991 al 40,29% de 1996) .

Pel que fa a la construcció també s'observa un cert retrocés en quant a població activa ocupada (del 9,4 % de 1991 al 7,6 % al 1996).

Aquest retrocés- en població activa - que han anat experimentant els altres sectors econòmics, s'ha traduït en un increment del sector serveis. Actualment, els serveis ocupen el 66,9% de la població ocupada i el 60,5% del PIB per sectors. Els serveis es concentren principalment en el comerç al detall, l'hosteleria, els serveis personal i els transports i comunicacions.

Pel que fa als resultats electorals de les darreres eleccions, Joan Miquel Nadal de CiU continua mantenint-se en l'alcaldia de la vil·la, gràcies al pacte amb el PP.

³³ En milers de pessetes. Dades de 1991.

Finalment, pel que fa a l'interès ecològic, l'espai natural de la Punta de la Móra es conforma de tres ambients bàsics: el litoral, el bosc i els conreus. L'estat de bona conservació d'aquests ambients i el context de degradació ecològica i paisatgística del litoral català donen un alt valor ecològic a aquest espai.

Dins el litoral trobem diversos ambients com són les dunes, antigues i ja fixades per la vegetació; la platja, que rep l'impacte més fort a l'estiu quan els banyistes la visiten de forma massiva; els roquissars, on trobem algunes de les comunitats biològiques més interessants (les ensopegueres, són endèmiques d'aquesta part del litoral tarragoní); els fons arenosos marins on podem trobar algunes espècies emblemàtiques com la *Posedonia* oceànica o alga de vidrers. La zona de bosc presenta tres comunitats principals: el savinar litoral (aquest és un dels darrers reductes a Catalunya), la màquia litoral de coscoll i margalló i la brolla de romanill i bruc d'hivern amb esteperola (dues clàssiques de les nostres comarques que sobreviuen amb més o menys sort). Els conreus suposen un ambient molt important perquè configuren un paisatge divers que dona suport a diferents espècies animals. És necessari destacar dins els valors biològics de la Punta de la Móra la flora criptogàmica: les algues continentals, els fongs i els líquens.

La fauna és molt més sensible als impactes antròpics i al reduït tamany de l'espai, unes cent hectàrees. Així, els mamífers han anat desapareixent. Les aus són els vertebrats més importants en nombre d'espècies presents. Per altra part, els amfibis i rèptils mostren una molt interessant diversitat extraordinària en el context de Catalunya. La fauna marina és molt més espectacular: dofins i cetaics, però la seva presència va disminuint i cada cop són més difícils d'observar.

4.3.2. Descripció del procés de Punta de la Mora a Tarragona

L'any 1986 es creà a Tarragona el grup de natura l'Aglà del Centre Excursionista de Tarragona (CET), on s'aplegaren alguns dels naturalistes de la ciutat, que s'interessaren especialment per la zona de Tamarit-Punta de la Mora i, en concret, per l'anomenat bosc de la marquesa. Aquest espai, que havia resistit l'eufòria urbanística dels 60 i els 70 per la negativa de la seva propietària, la marquesa de Rabassa, a que s'hi construís, va centrar molta activitat tant de l'Aglà (CET), com del Grup d'Estudi i Protecció dels Ecosistemes del Camp (GEPEC) i de DEPANA (Lliga per a la defensa del patrimoni natural), en forma de denúncies, alegacions i propostes presentades a l'Ajuntament de Tarragona per la seva correcta gestió, i la catalogació de la totalitat de l'espai com a zona no urbanitzable, cosa que no es produí fins l'any 1995.

Paral·lelament a una tasca de coneixement (a través d'investigacions diverses com la realitzada el 1994 per l'associació de Defensa dels Espais Naturals de Tamarit (ADENTAM)) i de difusió de l'espai i educació ambiental de la població local (mitjançant les excursions organitzades pel GEPEC, o el programa conjunt entre Ajuntament i GEPEC adreçat a les escoles el 1993), GEPEC i DEPANA intervenen mitjançant la pressió en el procés de la declaració de la zona dins del Pla d'Espais d'Interès Natural (PEIN). Aquest Pla aprovat el 1992 per l'espai, amb l'ampliació de la zona de la Creueta el 1997, preveia la redacció de plans especials de gestió, que, en el cas de la Punta de la Mora encara es trobava en fase d'exposició pública el 1996.

L'estratègia de DEPANA i GEPEC, davant la lentitud i poca ambició proteccionista de l'administració catalana, il·lustra un cop més les possibilitats d'influència de petits grups locals en contextos de govern multinivell. Així, paral·lelament a la presentació de les alegacions i propostes al Pla de gestió que s'elaborava des del Departament de Medi Ambient, el maig de 1996 DEPANA i GEPEC presenten una proposta de gestió sostenible de l'espai, a partir de la sol·licitud d'un projecte dins els programes Life de la Unió Europea (instrument financer de la UE per al Medi Ambient). Aquest projecte compta amb la implicació de la Direcció General de Costes (dels Ministeri de Medi Ambient) i del departament de Medi Ambient de la Generalitat de Catalunya, així com amb el suport de l'Ajuntament de Tarragona i la Diputació de Tarragona i la participació del propietari de la finca de mas de Grimau (que avarca gran part de l'espai i tot el bosc), el Sr. Agustí Peyra. Tal com deia una de les persones entrevistades vinculada al programa Life i militant del GEPEC, *"el moviment ecologista ha estat més hàbil, hem passat per sobre de l'administració catalana, i ens hem anat directament a Europa"*.

El projecte, experiència pilot de gestió sostenible en zones costaneres mediterrànies, amb manteniment de les activitats agrícoles tradicionals, aplicació de mesures de protecció efectives i desenvolupament d'activitats educatives dirigides a la població local, i promogut i gestionat per una ONG (DEPANA), va ser aprovat per la UE. Té tres anys de durada (Octubre del 1998- setembre de 2001), i pel que fa al finançament la Unió Europea finança el 50% (50 milions), la Direcció General de Costes de Ministeri de Medi Ambient el 16,28% (poc més de 19 milions), el Departament de Medi Ambient de la Generalitat de Catalunya el 16% (16 milions), la Direcció General de Medi Natural del DARP de la Generalitat de Catalunya el 8% (8 milions), l'Ajuntament de Tarragona un 6% (6 milions) i DEPANA aporta el 3,64% (més de 3 milions i mig).

El programa Life no agafa tot allò que és PEIN, hi ha una franja on els propietaris no han volgut cedir la gestió a Depana. Si que és Life tota la zona PEIN marítima, ja que és de titularitat pública hi ha un conveni amb la direcció General de Costes. El Life agafa 100ha de les 110 totals del PEIN de la Punta de la Mora, però en tot cas el problema d'aquelles 10 ha. és que malgrat teòricament no es pot urbanitzar, existeix una forta pressió de població que empeny, i els ecologistes desconfien de la capacitat de l'administració i la justícia de conservar allò que està recollit a la llei pel PEIN.

4.3.3. Descripció dels actors i les seves interaccions

A) ÀMBIT POLÍTICO –ADMINISTRATIU

Generalitat de Catalunya.

Els tècnics del Departament de Medi Ambient i del DARP tingueren gran protagonisme en el treball conjunt amb DEPANA i GEPEC per tal d'incloure l'espai en el PEIN l'any 1992, i també en la inclusió de la zona de la Creueta el 1997 com a part de l'espai. En canvi, pel que fa al nivell polític, la pèrdua de pes del Departament de Medi Ambient a favor del DARP a partir de 1995, és interpretada per alguns dels entrevistats com a una de les causes de la poca preocupació pels espais naturals per part de la Generalitat fins l'aprovació del Programa Life de la UE el 1998, i que es reflexa amb la manca d'actuacions, de pressupost i la lentitud amb que la Direcció de Medi Natural elaborava el Pla de Gestió per Tamarit-Punta de la Mora. En tot cas, la Direcció de Medi Natural és qui té les competències de gestionar la protecció de l'espai, i per tant, actor important en la signatura del conveni amb DEPANA.

Ajuntament de Tarragona.

L'Ajuntament de Tarragona, a part de ser el govern local de la zona on s'ubica l'espai natural en qüestió, és un actor important, ja que té les competències en la neteja de la Platja Llarga dels altres accessos a l'Espai. El fet que tingui una regidoria de Medi Ambient de fa dues legislatures denota interès pel tema mediambiental, si bé en el cas que ens ocupa apareix com un actor força secundari. L'Ajuntament està governat en l'actual legislatura per CIU, amb un pacte de govern amb el PP, mentre que a l'oposició el grup majoritari és el PSC, acompanyat per IC-V i ERC.

La relació del Ajuntament amb els ecologistes no ha estat sempre bona, però de la clàssica confrontació entre el projecte ecologista i un Ajuntament d'una ciutat turística i amb un govern conservador, s'ha passat a l'actual relació de col·laboració entre ambdós actors, en part, perquè a l'Ajuntament ja li va bé que els ecologistes gestionin l'espai, ja que careix de la voluntat política i la sensibilitat suficient per a fer-ho i la seva implicació pressupostària és molt petita. De fet, a part de posar a disposició de DEPANA el transport públic per a les visites guiades de les escoles a l'espai, la seva participació en la gestió és molt formal. De fet, sembla que l'ajuntament s'hagi apropiat del discurs ecologista, sense haver fet l'esforç d'entendre la problemàtica.

Unió Europea.

Malgrat aquest actor té més importància com a actor socioeconòmic, per la seva aportació cabdal en el finançament de la gestió de l'espai, criem que en aquest cas és un actor polític molt rellevant, ja que de no existir aquest programa Life, probablement tampoc existiria aquesta experiència de gestió ciutadana d'un espai natural.

B) ÀMBIT SOCIO-CULTURAL

DEPANA i GEPEC.

Malgrat el GEPEC és el grup local, en el cas de la gestió de la Punta de la Mora és més convenient parlar de la centralitat de DEPANA, ja que aquesta és l'entitat que va fer el projecte i que està gestionant l'espai.

DEPANA compta amb 2.000 socis individuals i 8 grups ecologistes que estan associats de manera col·lectiva, té una forta implantació a tot el territori català, amb un predomini de Barcelona i Tarragona. La seva estructura i organització respon perfectament als paràmetres de les ONG del tercer sector, amb gran quantitat de voluntaris però també amb una estructura professionalitzada molt ben preparada tècnicament.

El Voluntariat

El voluntariat és un actor important en tots els casos d'estudi, però aquí hem decidit incloure'l separat de l'organització ecologista perquè és l'únic cas on existeix una política de voluntariat clara i, per tant, no tot el voluntariat és de base. En aquest projecte de la Punta de la Mora hi participen 50 voluntaris, que estan apuntats a una borsa i trien treballar en algun dels programes del Life de la Punta de la Mora. En l'apartat següent analitzarem els efectes que té per la participació ciutadana aquest tipus de voluntariat.

Usuaris de la platja de la Punta de la Mora.

Malgrat no ésser un col·lectiu organitzat, els usuaris d'un espai natural marítim d'accés públic, com és el cas de la Punta de la Mora, esdevenen també un actor en el procés participatiu. Cal dir que alguns d'ells, sobretot dones grans i mestresses de casa, s'han apuntat a les bosses de voluntariat més manuals, com la neteja de platges o l'elaboració de caps-niu pels ocells. Un altre tipus d'usuari important són els banyistes de la platja nudista que hi ha dins l'espai. Aquests dos sectors d'usuaris defensen la gestió per part de DEPANA i col·laboren també en la vigilància de l'espai, denunciant les actituds no respectuoses amb el medi d'altres usuaris més esporàdics que no entenen que es trobin en un espai d'especial interès natural.

C) ÀMBIT SOCIO-ECONÒMIC

En l'àmbit socioeconòmic hauríem de distingir dos tipus d'actors: aquells que col·laboren en el finançament del projecte, i aquells que sense col·laborar, i ni tan sols està presents en el projecte, juguen un paper important per la mateixa raó de la seva absència.

Administracions Públiques, DEPANA i propietari privat principal

En el primer bloc situariem a les administracions públiques, encapçalades per la UE i seguides en aquest ordre per la Generalitat, el Ministeri de Medi Ambient i l'Ajuntament, a part de la pròpia entitat ecologista i del propietari del bosc de la marquesa i de les terres de conreu que hi ha dins l'espai. Pel que fa a aquest darrer, malgrat no inverteix diners, la seva importància és cabdal, ja que cedeix desinteressadament la gestió del seu terreny, a canvi que aquest es conservi amb tota la seva riquesa natural i històrica.

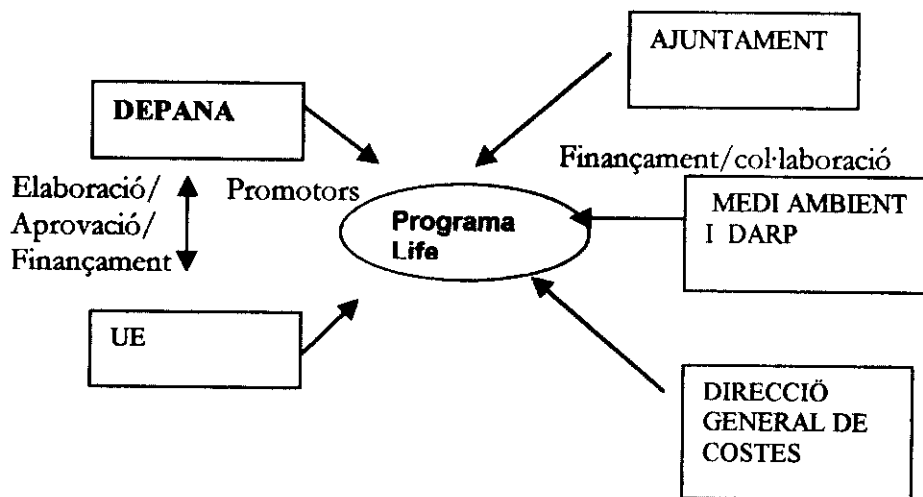
Interessos econòmics de la zona

El segon bloc, que seria el dels actors purament econòmics, com serien les indústries petroquímiques de Tarragona o els sectors turístics i de la construcció de la zona, principals agents de destrucció dels espais naturals del litoral tarragoní, i l'absència dels quals en qualsevol de les vessants del projecte de gestió de l'espai, pot ser preocupant en el mig-llarg termini.

Finalment, dins de les absències preocupants cal citar també la manca de participació d'alguns propietaris privats que s'han negat a signar el conveni (per això el Life avarca 100 hc, mentre que el PEIN en preveu 110).

Mapa 3: Actors en el Programa Life de gestió sostenible a la Punta de La Mora.

Elaboració pròpia

Taula 3: Desenvolupament dels principals actors en la gestió de l'espai natural de Tamarit-Punta de La Mora.

Elaboració pròpia.

ACTORS	ROLS	RECURSOS	ESTRATÈGIES	RESULTATS
Generalitat de Catalunya. Departament de Medi Ambient i DARP	Oposició/ col·laboració i finançament	Polítics, econòmics i legals.	Política inconstant en matèria de protecció d'espais, suport tècnic però baixa implicació pressupostària, lentitud en l'elaboració del Pla de Gestió	Signa el conveni de gestió sostenible del Programa Life i hi col·labora amb suport tècnic i financer.
Ministeri de Medi Ambient. Direcció General de Costes.	Finançador	Econòmics.	El Pla General de Costes impedeix la construcció en el litoral	Signa el conveni de gestió sostenible del Programa Life i hi col·labora amb suport tècnic i financer.
UE. Programa Life	Col·laboració financera decisiva	Econòmics i polítics.	Subvenció de projectes de protecció de la natura i educació ambiental	Finançament del 50% del projecte
Ajuntament Tarragona	Oposició/col·laboració i certa inhibició	Polítics i econòmics.	Col·laboració de baixa intensitat amb DEPANA	Bona gestió de l'espai amb poca implicació pròpia.
DEPANA	Principal promotor i implementador, gestor dels diners i dels recursos humans.	Tècnics i de coneixement, mobilització i pressió.	Pressió, col·laboració i participació directa.	Gestió força amb alt grau d'autonomia i prestigi internacional.
Usuaris de l'espai natural de Tamarit-Punta de La Mora	col·laboració	Mobilització	Utilització sostenible dels recursos naturals de l'espai i denuncia de les accions contràries a la conservació.	Millores en la qualitat mediambiental de la zona.

4.4. LA PLATJA DELS SALATS I ELS MUNTANYANS A TORREDEMBARRA

4.4.1. Context socioeconòmic i valor ecològic

Torredembarra ha experimentat un increment important de la població durant la dècada dels 90. Les causes d'aquest increment poblacional són principalment el moviment migratori i el creixement vegetatiu. La privilegiada situació geogràfica de i la seva proximitat a Tarragona o fins i tot, a l'àrea metropolitana de Barcelona, ha convertit a aquesta vil·la en una ciutat residencial amb una elevada mobilitat per qüestions laborals, doncs molts dels seus habitants tenen el centre de treball fora del municipi. Per altra banda, mostra un creixement vegetatiu positiu, per contrast amb el decreixement comarcal i nacional. Si tenim en compte que el municipi té una extensió reduïda, el resultat final és una densitat de població elevada (superior als 1000 habitants per km²).

Però sens dubte la característica poblacional més rellevant és l'elevat nombre de població flotant deguda a la importància de la vil·la com a enclau turístic. Dels prop de 7.000 habitants de població resident, es passa a més de 40.000 habitants a l'època estival³⁴. Aquesta circumstància provoca una baix nivell d'ocupació de les infraestructures turístiques la resta de l'any i un descens important de l'activitat econòmica en les temporades baixes del cicle turístic.

La Rbfd (Renda Bruta Familiar Disponible) per habitant és bastant superior a la Rbfd comarcal i catalana. Si considerem l'índex de Rbfd per habitant a Catalunya com a 100, Torredembarra mostra un índex considerablement superior de 113,1. L'atur afecta sol a un 3% de la població activa.

Pel que fa a l'activitat econòmica tant l'agricultura com la indústria s'han vist desplaçades pel sector turístic i en menor grau, per la construcció.

L'increment de la demanda de sòl urbanitzable ha reduït notablement la superfície útil agrícola i actualment sol es destinen al conreu agrari aquelles parcel·les que han quedat al marge del desenvolupament urbanístic del municipi. La major part de la superfície agrícola es destina a conreus, no hi ha pastures (la ramaderia és gairebé inexistent) i els terrenys forestals i terres destinades a altres usos agraris són gairebé insignificants. L'agricultura representa un percentatge molt baix de la població ocupada (2,3%) i l'aportació agrícola al PIB municipal és un 1,5%. Els principals conreus són la fruita seca, les hortalisses i l'olivera.

Torredembarra ha experimentat un procés de desindustrialització important en les últimes dècades. La indústria ocupa una posició secundària en la dinàmica productiva del municipi, totalment subordinada al sector turístic. I aquest fet queda palès tant en els volums

³⁴ Dades de 1991.

d'ocupació global (22,3%³⁵ de la població ocupada, amb tendència decreixent) com en la distribució del Valor Afegit Brut per sectors (30,6%).

Per contra, la construcció ha estat un dels sectors més dinàmics en les tres darreres dècades si bé s'observa un remarcable retrocés en els darrers anys. El factor determinant en aquest procés d'expansió del sector de la construcció ha estat, sens dubte, el desenvolupament turístic del municipi, si bé també cal tenir en compte d'increment de la població local. El pes de la construcció es mostra en el percentatge de població ocupada en aquest sector, el 13,6%, i en el percentatge d'aquest sector sobre el PIB municipal, un 18,1%, força superior al pes d'aquest sector en el PIB comarcal (9,8%) o en el català (8,3%).

Els serveis són el sector principal de l'activitat econòmica de Torredembarra. El 61,8% de la població activa està ocupada en aquest sector, i el 59,5% del PIB el generen els serveis. El sector turístic és sens dubte el motor econòmic de la vila. El comerç i l'hosteleria són les branques que absorbeixen més mà d'obra.

El sector es veu molt influenciat pel cicle turístic i el descens de l'activitat en la temporada baixa turística és força pronunciat, no sols en l'hosteleria sinó també en la resta de serveis.

Pel que fa als resultats electorals, en les darreres municipals CiU va continuar essent la llista més votada, seguida per ERC. CiU governa l'Ajuntament amb el suport del PP.

Finalment, en referència al valor ecològic de la zona, cal dir que aquest és un altre dels pocs espais més o menys naturals del litoral català. És un bon exemple de costa baixa arenosa i de litoral amenaçat per l'urbanització. L'espai es troba encaixonat entre càntings, edificis d'apartaments, instal·lacions nàutiques i la via fèrria.

Els principals ambients que conformen l'espai són els fons rocosos i els arenosos del mar, la platja amb dunes litorals i els estanys d'aigua més o menys dolça en funció de les condicions climàtiques. Les principals comunitats vegetals que podem trobar són la jonquera, els canyissars i els salicornars en funció de la salinitat dels sòls, la distància al mar i el règim d'inundacions del terreny. A més, tenim algunes clapes de bosc mediterrani, gairebé simbòliques. En un estat semblant es troben els boscos de fanerògames (*Posidonia oceanica* i *Cymodocea nodosa*), molt matxacats per la contaminació, l'arrossegament amb la pesca del "bou" i les regeneracions. Altres ambients presents a la zona i llindars són els camps de conreu i les zones sense ús determinat on es desenvolupen algunes espècies millor adaptades a aquestes dures condicions.

Els dos principals grups faunístics presents a l'espai són els rèptils i els ocells. Trobem algunes de les espècies de rèptils més amenaçades i, per tant protegides, com la sargantana cua-roja. En quant als ocells, per tenir una idea del seu valor, només cal dir que aquesta zona és la quarta de Catalunya en nombre d'espècies i que juga un important paper en les rutes migratòries de moltes aus, com la majoria de les poques zones humides litorals que queden al nostre país.

³⁵ Dades de 1996

4.4.3. Descripció del procés a Torredembarra.

L'any 1981 l'Ajuntament volia portar endavant la construcció d'un vial de 4 carrils arran de la via del tren, un passeig marítim per a vianants damunt les dunes i asfaltar el tram intermig de l'espai, amb la qual cosa els aiguamolls de Torredembarra hagueren desaparegut. Tingué l'oposició d'una part de l'Associació de veïns de Baixamar, també d'una botànica veïna de l'espai, i d'un centre d'estudis del poble, i el projecte es va deixar en suspensió.

El GEPEC va començar a treballar per la protecció de l'espai el 1985, fent pressió a nivell de la Generalitat, degut a la impossibilitat d'actuació a través d'un Ajuntament que no entenia les reivindicacions conservacionistes. El 1987 el Departament d'Agricultura contemplava com a protegibles moltes més àrees, però el 1992 només entrarà en el PEIN la Platja dels Salats i els Muntanyans, una petita zona humida de 30 hectàrees.

El 1993 arriba de forma imprevisible l'oportunitat política que permetrà el GEPEC, a poc a poc, fer-se càrrec de la gestió de l'espai. Una plaga de mosquits molt molesta per als veïns i la impossibilitat d'utilitzar insecticides en l'espai PEIN, farà que l'Ajuntament signi un conveni amb el GEPEC per controlar els mosquits sense malmetre el medi natural de l'espai protegit.

Coincidint amb el conveni amb l'Ajuntament, i també a proposta del GEPEC, la Generalitat farà una inversió de 35 milions per l'espai, decisiva per tirar enrera un nou projecte d'urbanització que hagués afectat les zones humides que quedaven fora del PEIN. Tot i els errors i mancances en el seguiment del projecte, va suposar un primer pas important en la conservació de l'espai.

La relació del GEPEC amb l'Ajuntament es talla, però, quan dimiteix el regidor de Medi Ambient, i s'encarrega de la regidoria l'antic responsable d'urbanisme amb el que havien tingut conflictes per la voluntat d'urbanitzar en zones humides de fora l'espai protegit.

Després, durant un temps no hi ha pràcticament gestió efectiva de l'espai, per part l'Ajuntament. Però, a finals de 1997, el GEPEC aconsegueix un local per fer-lo servir de centre d'informació amb la voluntat de gestionar l'espai sense l'Ajuntament si aquest no volia participar-hi. L'Ajuntament fa un conveni amb el GEPEC fins a final de legislatura per gestionar l'espai, i després, degut als canvis constants en la regidoria de medi ambient, se'n un altre fins a finals de l'any 1999. Actualment s'ha signat un nou conveni, també molt eventual, però que permet la contractació d'un membre del GEPEC per a fer-se càrrec de l'espai.

El pressupost anual de l'espai és de 4 milions aportats per l'Ajuntament, que es reparteixen entre el sou de la persona del GEPEC que es fa càrrec de l'espai i les intervencions d'infraestructura i de promoció de l'espai. Gràcies a l'actitud integradora del GEPEC respecte la població local, s'han produït també petites aportacions privades de comerços i professionals de Torredembarra, així com també alguna col·laboració dels dos càmpings més propers a l'espai. Pel que fa a la Generalitat de Catalunya, la seva aportació ha estat puntual i poc constant en el temps, malgrat que quan ha estat efectiva ha suposat grans millores per l'espai, com la inversió de 35 milions feta des del Departament de Medi Ambient a l'època del conseller Vilalta.

4.4.3. Descripció dels actors i les seves interaccions.

A) ÀMBIT POLÍTICO -ADMINISTRATIU

Generalitat de Catalunya.

El paper dels departaments de la Generalitat sembla secundari en el cas de la gestió de la Platja dels Salats i els Muntanyans de Torredembarra. En tot cas, la declaració d'Espai d'Interès Natural d'una part dels aiguamolls, els va salvar dels projectes d'urbanització de l'Ajuntament, i la inversió del Departament de Medi Ambient de 35 milions de pessetes serví per senyalitzar l'espai, netejar-lo i potenciar la seva imatge de zona natural valuosa de cara a la població local.

Ajuntament.

L'Ajuntament de Torredembarra juga un paper central en el procés. La discontinuïtat en la política de protecció d'espais naturals ha estat la característica principal fins ara, i l'alternació d'èpoques de protecció amb amenaces d'urbanització de zones humides la concreció d'aquest fet. En tot cas, la insistència del GEPEC i la conjuntura actual de sorgiment d'experiències de gestió ciutadana d'espais naturals, semblen haver consolidat la relació Ajuntament-GEPEC i la voluntat de l'Ajuntament de conservar el petit espai PEIN del Poble. Malgrat això l'Ajuntament s'oposa a possibles ampliacions de l'espai i el seu conveni amb el GEPEC és massa vulnerable a les conjuntures polítiques. Actualment l'Ajuntament és governat per CIU i el PP, amb sis i un regidor respectivament, mentre que a l'oposició trobem el PSC, ERC i Independent amb 2 regidors cada un. Tampoc sembla però que els diferents grups polítics tinguin una política clara pel que fa a la gestió dels espais naturals.

B) ÀMBIT SOCIO-CULTURAL

GEPEC.

El Grup d'Estudis i Protecció dels Ecosistemes del Camp, creat l'abril de 1985 com a associació de caràcter sociocultural sense ànim de lucre, és una associació ecologista de les comarques tarragonines. Té un total de 500 socis, encara que a Torredembarra no arriben a la vintena. El GEPEC és el promotor i actor central de la gestió de la Platja dels Salats i els Muntanyans. La seva pressió política i judicial, així com la seva tasca quotidiana d'investigació i de difusió de l'espai, han estat les causes fonamentals de la no desaparició d'aquests aiguamolls únics al litoral tarragoní. En tot cas, els seus propis membres creuen que encara no es produeix una participació i implicació suficient de la societat civil de Torredembarra, i que és precisament en aquest camp on han de centrar la seva estratègia a partir d'ara, a part de continuar insistint en l'ampliació del PEIN i altres actuacions col·laterals, com l'establiment de zones ajardinades ecològiques a les platges de Torredembarra.

C) ÀMBIT SOCIO-ECONÒMIC

A més de l'Ajuntament i els departaments de la Generalitat, així com algunes col·laboracions esporàdiques del consell comarcal i la Diputació, creiem adient centrar-nos en els actors purament socio-econòmics, cabdals en el cas de la protecció d'una zona com la de Torredembarra, sotmesa a fortes pressions urbanístiques i turístiques.

Petits comerços i càmpings propers a l'espai.

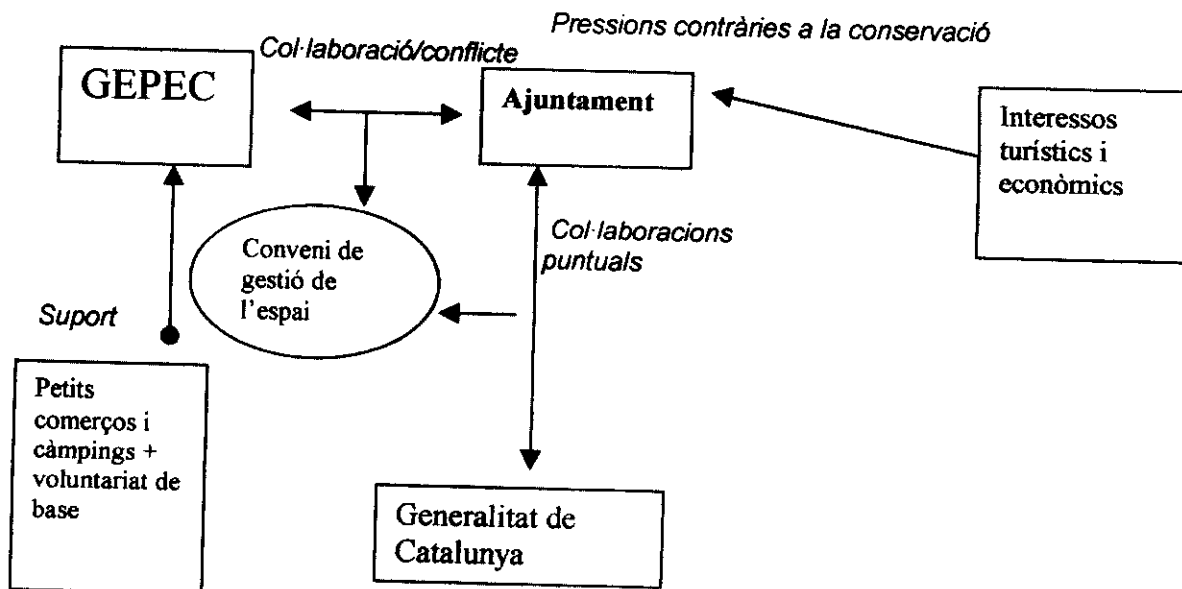
Les petites col·laboracions de petits comerços de Torredembarra, malgrat econòmicament prou significatives, son un bon indicador de la participació de la ciutadania de Torredembarra en l'espai. D'altra banda, els càmpings propers son uns actors crucials, ja que de la gestió dels seus propis negocis depèn en bona mesura la bona conservació de l'espai, sobretot pel que a la creació de barreres naturals i el control dels accessos a l'espai, en una platja que compta amb la pressió constant dels turistes i banyistes, sobretot a l'estiu.

Interessos urbanístics i turístics.

En tant que principals "enemics" de la conservació dels espais naturals al litoral tarragoní, cal situar-los com a actors crucials en un projecte de conservació. Tot i així, la seva incidència a l'espai ha estat sempre negativa i amb forta capacitat de pressió vers l'Ajuntament. Integrar-los en un projecte de gestió sostenible, sobretot pel que fa al sector turístic, podria ser una de les vies per encetar una línia no només de protecció sinó de recuperació d'espais naturals.

Mapa 4: Actors en la Gestió de la Platja dels Salats i Muntanyans.

Elaboració pròpia.

Taula 4: Desenvolupament dels principals actors en la gestió de la Platja dels Salats i els Muntanyans.

Elaboració pròpia.

ACTORS	ROLS	RECURSOS	ESTRATÈGIES	RESULTATS
Generalitat de Catalunya: Dep. de Medi Ambient i DARP	Oposició/col·laboració.	Polítics, tècnics, legals i econòmics	Intervenció decisiva en favor de l'espai entre 1993-95, poca incidència a partir de llavors.	Col·laboracions econòmiques esporàdiques amb l'espai.
Ajuntament	Oposició/col·laboració i gestor dels diners.	Polítics i econòmics	Discontinuitat, conflictes i col·laboracions amb el GEPEC	Conveni de col·laboració amb el GEPEC per la gestió de l'espai.
GEPEC	Promotor, implementador i gestor dels recursos humans.	Pressió, mobilització, tècnics i de coneixement	Negociació, conflicte i col·laboració amb els diversos actors. Mobilització de petits sector de la població	Conveni de col·laboració amb l'Ajuntament per la gestió de l'espai. Petit creixement dels voluntaris de base entorn de l'espai.
Petits comerços i càmpings de la zona	Col·laboració	Econòmics i simbòlics	Petites col·laboracions en favor de la gestió de l'espai natural	Millora de l'entorn natural de Torredembarra.

5. ANÀLISI COMPARATIVA

5.1. ANÀLISI DE VARIABLES

El següent apartat pretén realitzar una comparació de les quatre experiències analitzades, en funció de cinc variables que tenen una incidència significativa en la participació ciutadana. La informació ha estat extreta de les entrevistes a les entitats ecologistes, als ajuntaments i de les entrevistes grupals a ciutadans locals. Les variables tractades són: nivell de professionalització, voluntariat i objecció de consciència, grau i formes de difusió del projecte, filosofia dels projectes i naturalesa de les intervencions, i, finalment, un últim apartat que pretén classificar els tipus de gestió segons la tipologia de Joan Subirats³⁶, i recollir la relació entre gestió i participació des del punt de vista dels mateixos protagonistes de les experiències.

5.1.1. Nivell de professionalització.

Aquesta variable pretén comparar les persones i els grups que participen directament en la gestió de l'espai natural en els diversos casos. Associarem aquesta variable a la variable finançament, ja que un pressupost més alt pot tenir impactes en el nivell de professionalització de la gestió en cada cas.

Malgrat que també aquesta variable va molt lligada al tema de voluntariat i les possibles tensions que es poden presentar en projectes que utilitzen treball professional remunerat i treball voluntari, hem decidit tractar el tema del voluntariat en una variable a part, degut a les importants repercussions que té per la participació la idiosincràsia del voluntariat en cada cas, és a dir, si es tracta de voluntariat de base o de voluntariat assistencial. Deixarem doncs per les conclusions del treball les relacions entre les diferents variables, per tal d'ordenar l'exposició de les principals idees.

Finalment, en l'anàlisi de les persones i grups que participen en la gestió de forma directa, també obtindrem informació de dos les variables transversals d'aquest estudi, com és el grau d'autonomia de la gestió per part d'entitats respecte les institucions públiques o les implicacions participatives de cara a la població local de cada projecte.

En el cas de la **Reserva Natural de Sebes a Flix** la participació directa en la gestió és assumida majoritàriament pel Grup Natura Freixe, en concret per el que fins la darrera assemblea del més de novembre havia estat el President, en Pere Josep Jiménez. En Pere Josep treballa a l'espai a temps complet des de la signatura d'un conveni amb l'Ajuntament de Flix i la Diputació de Tarragona per a garantir-li un sou, i és ajudat per un altra persona a temps parcial en les temporades que hi ha més coses a fer. Els dos s'encarreguen una mica de tot, vigilància, manteniment d'infraestructures, neteja de l'observatori, manteniment de la vegetació, atenció al públic i preparació del material didàctic per les escoles que visiten l'espai.

³⁶ Veure les consideracions teòriques a l'Apartat 2.1. d'aquest treball

Malgrat és l'Ajuntament qui aconsegueix els diners per pagar aquestes persones, el grup te total discreció per contractar a qui vulgui. Els contractes són variables, ja qui fins ara, i a l'espera de l'aprovació del Pla de Gestió que esta elaborant la Fundació Territori i Paisatge, el finançament de l'espai ha estat irregular.

D'altra banda, les grans dimensions de l'espai i les moltes i diferents tasques a fer amb un pressupost força baix, impliquen la utilització sovint de treball voluntari. Es tracta de feines concretes, que es solen fer els caps de setmana amb la participació dels socis del propi Grup Natura Freixe.

Semblant al model de treball de Flix, és el cas de la gestió de la **Platja del Salats i els Muntanyans de Torredembarra**. En aquest cas, l'Ajuntament contracta el GEPEC i paga el sou d'una persona, en Ramón Ferrer, triada pel propi GEPEC. A diferència de Flix però, la persona contractada a Torredembarra a temps complet s'encarrega també d'una feina complementària, la gestió de les places de PSS que l'Ajuntament te destinades a l'espai. Pel que fa al voluntariat, el fet que els objectors ja cobreixen les feines més mecàniques ha fet que no existeixi, de moment una estratègia de promoció de voluntariat, i les persones que col·laboren amb l'espai voluntàriament són poques però de base. La majoria d'elles sòcies del GEPEC i algun ex-objector que vol seguir vinculat a l'espai.

Diversos motius ens fan classificar aquesta experiència, com a poc estructurada professionalment i amb un fort potencial de participació de base de la població local. En primer lloc, el fet que la persona contractada consideri la seva feina com a part de la seva militància ecologista o que assumeixi el fet de gestionar objectors com una greu contradicció ideològica. Segonament, el fet que la seva dependència financera de l'Ajuntament no li hagi impedit continuar la seva tasca de denúncia i pressió sobre el propi Ajuntament. Finalment, cal destacar que els voluntaris que hi treballen son gent del poble i amb cert grau d'autonomia en les seves actuacions.

En l'altre pol, amb molts matisos i tenint en compte que no estem parlant de tipus ideals sinó de situacions frontereres i no excloents, situariem els casos de la gestió de **Tamarit-Punta de la Mora a Tarragona** per part de DEPANA i les experiències de la SEO al **Delta de l'Ebre**.

En els dos casos trobem un elevat pressupost i un alt grau d'autonomia de decisió per les entitats en la gestió, conseqüència de sendes programes Life de la UE, que es tradueixen amb un nivell de professionalització considerable, però també en diferències pel que fa al treball voluntari.

En el Programa Life de la **Punta de la Mora a Tarragona**, hi treballen cinc tècnics, tots ells però vinculats anteriorment a GEPEC i DEPANA i residents a Tarragona: els càrrecs que ocupen son Directora, Secretària, tècnic forestal, un vigilant de l'espai i ella una tècnica d'educació ambiental. A més hi treballen esporàdicament professionals free-lance que exerceixen col·laboracions externes per intervencions concretes, per exemple hi ha un arquitecte, un paisatgista i un biòleg que estan treballant des de casa seva, en tot el que és el disseny d'un sender.

El criteri per triar aquests tècnics és en certa manera diferent al que utilitza la gestió pública i es prioritza gent de la zona que a més a més hagi tingut històricament una certa implicació, que s'impliquin i visquin aquesta feina com quelcom complementari i coincident amb la seva militància al moviment ecologista.

Finalment, a la Punta de la Mora existeix una clara i definida estratègia de voluntariat (de la qual parlarem en el punt posterior), que aporta unes 50 persones per realitzar treball voluntari a la zona.

En el programa **Life de la SEO-Birdlife al Delta de l'Ebre**, hi treballen quatre tècnics de manera estable. Es tracta de dos biòlegs, un geòleg i un naturista. Tots quatre són membres de la SEO-Birdlife i militants amb força experiència del moviment ecologista. En canvi, i degut a les característiques del projecte, també hi treballen el capatàs de la finca on es cultiva l'arròs ecològic, treballadors agrícoles temporals per les èpoques de més feina, i altres col·laboradors tècnics, tals com un expert en aigües, un especialista en invertebrats un analista econòmic, fins a deu o onze tècnics que col·laboren de manera puntual.

No existeix però, en el cas de la SEO- a Deltebre, una estratègia de voluntariat, ni participació de voluntariat de base (es podria dir que quasi be tota la militància de la SEO al Delta ja treballa professionalment al projecte), tret de col·laboracions concretes d'estudiants universitaris en la confecció d'estudis sobre temes propers al projecte.

A tall de conclusió, i admetent la impossibilitat d'establir un model prou fiable degut a que només analitzem quatre casos, si ens atrevim a apuntar una línia d'anàlisi sobre la implicació de la professionalització i les estratègies de voluntariat a gran escala en la gestió ciutadana d'espais naturals. Així, veiem que la participació ciutadana de base en la gestió és més alta en aquelles experiències menys professionalitzades, com la de Flix i Torredembarra (posant en quarantena en aquest cas el tema de la PSS). No és tant clar, en canvi, que una estratègia de voluntariat com la de DEPANA a Tarragona fomenti la participació de base, encara que el projecte acaba de començar i que, com veurem en l'apartat següent, el voluntariat que genera l'experiència de Tarragona, si bé no ser 100% de base, tampoc es pot dir que sigui de caire assistencial, com certs voluntariats promoguts per part de l'administració. Finalment, el que sembla més clar és que un projecte altament professionalitzat i sense estratègia de voluntariat com el de la SEO al Delta és el que menys fomenta la implicació ciutadana en la gestió d'espais naturals, amb el matís que estem parlant d'uns tipus de professional diferent, compromès amb la causa ecologista i amb força sensibilitat els temes socials com el de la participació. Com a salve afegit en el cas de la SEO tenim la peculiar estructura social i les relacions de poder que tenen lloc al Delta de l'Ebre, i que hem intentat explicar en l'apartat sobre el procés i les relacions entre el actors.

5.1.2. Voluntariat i objecció de consciència.

En l'aparat anterior ja hem comentat quins casos utilitzen el voluntariat o objecció com a estratègia de la gestió i quins, sense plantejar-ho com a estratègia tenen la col·laboració altruista dels ciutadans. Ara, profunditzarem en aquests anàlisi per tal de veure quin tipus de voluntariat existeix en cada cas, el grau de participació que suposa aquest en el projecte i les implicacions de la utilització de persones que fan la Prestació Social Substitutòria (PSS)

A la **Reserva de Sebes de Flix**, gestionada conjuntament per l'Ajuntament i el Grup de Natura Freixe, no hi treballen objectors de consciència, ni es conta amb un programa de voluntariat específic. EL tema de l'objecció de consciència sembla estar clar en les declaracions del propi regidor de Medi Ambient de l'Ajuntament : *"Com que els objectors sempre se'ls ha donat un horari molt flexible, a l'Ajuntament, poc preocupats per fer perdre el temps a la gent, pues llavors no n'hem tingut"*. La previsible manca de motivació dels objectors i la impossibilitat de contractar alguna persona per vigilar-los han estat els motius principals per prescindir d'una figura en la que s'havia pensat en un primer moment per treballar a l'espai.

Pel que fa al voluntariat, la concepció del Grup Natura Freixe i del mateix Ajuntament és la d'un voluntariat de base, que es veia superat per l'envergadura que anava prenent el projecte i que per tant ha estat completat amb la contractació d'una persona a temps complet i una altra a temps parcial. Les característiques del poble, petit i força estructurat socialment, fan que ni es plantegi la possibilitat de fer una política de voluntariat com si fan algunes ONGs en contextos urbans, ja que no és necessari i no li veuen el sentit.

El cas de Tamarit-Punta de la Mora, gestionat per DEPANA a Tarragona, seria l'exemple d'un projecte de gestió, que al igual que Flix, no conta amb objectors, però que sí té una estratègia de voluntariat molt definida, que transcendeix el voluntariat de base de la militància ecologista per endinsar-se en altres sectors de la societat tarragonina.

Com s'ha dit anteriorment, el projecte Life de la Punta de la Mora, consta, entre d'altres, d'una tècnica d'educació ambiental, que s'encarrega de gestionar el voluntariat destinat a l'espai natural. En aquest projecte de la Punta de la Mora hi participen 50 voluntaris, que estan apuntats a una borsa i trien treballar en algun dels quatre programes que el Life de la Punta de Mora ofereix als voluntaris. A més de la dinamització social, la implicació en el projecte i l'educació ambiental, el programa de voluntariat de la Punta de la Mora pretén que la feina dels voluntaris serveixi per donar eines per la gestió.

Es pot parlar de dos perfils de voluntariat. Un de *"...més motivat pel tema natura..."* i un altre amb una motivació més cívica. Aquest segon grup és on entraria el grup d'usuaris de la Platja, la gent dels espais i dels instituts. Aquest grup mostra interès per temes de neteja de les platges, contaminació, i es dediquen a temes més manuals. És el voluntariat que participa en les intervencions puntuals massives, com les neteges, els censos de residus, d'aus marines, per tal de recollir informació, per exemple per l'índex de qualitat de les platges de Greenpeace o feines manuals, com la construcció de caps-niu.

L'altra grup és el format per una vintena de socis de GEPEC i de DEPANA i una desena de persones joves de les urbanitzacions del voltant o llicenciats universitaris sense feina que formen el voluntariat més de base, o amb més sensibilitat ecologista. El voluntariat d'aquest tipus és sense dubte el més interessant per l'organització, que pot experimentar un creixement i renovació dels seus socis.

Des de DEPANA es creu que el voluntariat podria garantir la continuïtat dels projectes al marge de les restriccions financeres i de les administracions públiques. En tot cas, el perill de caure en un voluntariat sense implicació directa, poc crític i amb un biaix assistencial, és evident, sobretot pel que fa al grup que fa les feines més manuals. Des de DEPANA es defensa però, que mitjançant l'educació ambiental i la continua transmissió

d'informació, s'evita aquest risc i es formen persones crítiques i sensibilitzades amb la protecció dels espais naturals. El Programa Life de la Punta de la Mora tot just té un any, i seria molt interessant seguir l'evolució dels voluntaris en aquest sentit, ja que les conseqüències d'un tipus o un altre de voluntariat tenen efectes directes, no només sobre la participació ciutadana, sinó també sobre la pròpia militància del moviment ecologista.

La gestió de la **Platja dels Salats i els Muntanyans a Torredembarra** és un cas ben curiós, ja que conta amb sis objectors que aporta l'Ajuntament però que gestiona el GEPEC, enmig de no poques controvèrsies, i conta també amb uns 10 voluntaris de base amb força iniciativa que, en canvi, l'Ajuntament no contempla encara com a voluntaris, en no existir encara un programa de voluntariat a l'estil del que funciona a la Punta de la Mora.

Per Ramón Ferre, membre de GEPEC encarregat de la gestió de l'espai, *"El voluntariat que nosaltres tenim és crític i autocrític, no és un voluntariat que no es qüestiona la realitat de l'entorn i fa coses per intentar-ho solucionar, sine que sí ho fa. El que és crític ja té una certa iniciativa, no es tant organitzar-li activitats, sinó que el voluntariat crític ja té normalment prou capacitat per sí mateix per proposar i organitzar coses, i no es tan gregari. Aquest voluntariat és molt menor en quantitat però qualitativament poden encarregar-se de coses molt grans."* Per exemple, les visites guiades dels primers diumenges de cada mes, que hi tenen dos voluntaris. Un fa censos hivernals d'ocells, l'altre gestiona la desembocadura del Gaià³⁷, un altre fa la pàgina web, etc.

D'altra banda, s'està treballant amb dos objectors que ja han acabat la prestació, preparant una estratègia de programa d'activitats que porti a que gent dels càmpings i urbanitzacions faci tasques de voluntariat, encara que se li preparen les activitats hi ha la possibilitat de que sorgeixi gent amb més iniciativa.

El tema d'objectors és el principal greuge filosòfic que tenen dins l'espai, ja que a cada assemblea de l'entitat es qüestionen el tema. A cada assemblea de l'entitat canvien, un any es van declarar insubmissos per coherència amb la seva oposició a les guerres. Un altre any objectors (amb el vot en contra de R. Ferré) perquè hi havia socis que volien fer l'objecció dins l'entitat, encara que sosté que això representa un greuge ambiental pel no aprofitament.

A Torredembarra, sembla definir-se una estratègia de voluntariat amb molta cura de no caure en l'assistencialisme i amb la pretensió d'acostar la població de les urbanitzacions i els càmpings a l'espai, amb un esperit crític i d'implicació directa. En tot cas, les perversions pròpies del voluntariat organitzat podrien aparèixer si no es continua en aquesta línia més crítica.

Finalment, la gestió de la **SEO-Birllife al Delta de l'Ebre** no compta ni amb objectors, ni amb voluntariat pròpiament dit, ja que casi tothom que treballa als espais de la SEO ho fa de forma remunerada. La seva poca base social al Delta, i la poca obertura del seu projecte a la població deltaica, podrien ésser les causes de la manca d'interès pel voluntariat.

³⁷ La Gestió de la desembocadura del riu Gaià és un altre cas de gestió ciutadana homologable als que s'estudien en aquest treball. De fet nosaltres mateixos no el coneixiem fins que vàrem començar el treball de camp i el procés del conveni amb el Gepec ha estat paral·lel a la nostra investigació, per la qual cosa ens limitem a citar-ho i deixem l'anàlisi d'aquest cas per una propera investigació.

El Parc Natural del Delta de l'Ebre si conta amb 40 voluntaris i amb 38 objectors, i la pregunta en aquest cas és qui farà la feina dels objectors quan s'acabi la PSS en context de pressupost baix i poca implicació de la ciutadania. Des del mateix Parc es reconeix que el voluntariat va al Parc a fer activitats que aquest li prepara i que no té iniciativa pròpia. Ens trobem amb el model de voluntariat assistencial típic del voluntariat dels organismes oficials.

A tall de conclusió, podem afirmar que en absència de suficient voluntariat de base, les estratègies de voluntariat - la més clara dels nostres casos és la DEPANA a la Punta de la Mora- tenen la virtut d'acostar la població local a l'espai, però aquest fet perd el seu potencial participatiu si no es fomenta un voluntariat crític, amb iniciativa pròpia i capacitat de decisió.

5.1.3. Difusió i nivell de coneixement popular del projecte.

En aquest apartat analitzarem el grau de coneixement del projecte que té la població local, i que em pogut inferir a través de les entrevistes i dels grups de discussió. També analitzarem com a part de la mateixa variable, l'esforç de la pròpia entitat per donar a conèixer el projecte entre la societat civil local i les formes que s'han utilitzat per aquest objectiu. Considerem que el coneixement i la informació són requisits previs de la participació i per tant la seva anàlisi és fonamental en aquest treball.

Cal dir però, que en especial per aquest punt, tenim menys informació del cas **la Punta de la Mora, gestionat per DEPANA a Tarragona**, pel fet que es va desestimar fer un grup de discussió, que si es va fer en els altres tres casos. De fet a Tarragona es va pensar que per una banda el poc temps que feia que s'havia començat el projecte i per l'altra les grans dimensions del municipi desaconsellaven de moment aquesta tècnica de recollida d'informació qualitativa. Des d'aquest espai però s'està fent una important tasca de difusió, sobretot amb ràdios locals, Catalunya Radio, TV3 i la premsa local, on en un any ja han tingut 40 aparicions. Després, a nivell més intern de la gent que treballa voluntàriament o que està més propera al projecte, el Life de DEPANA a la Punta de la Mora edita el *3 Línies Life*, una agenda-butlletí que vol ser, més que un noticiari, un connector d'interacció, entre la gent associada o la gent en general, les associacions de veïns o altres la associacions locals, una eina de comunicació però al mateix temps de convocatòria per les diferents activitats d'educació ambiental, de treball col·lectiu conservacionista o de lleure que s'organitzen periòdicament des de l'entitat. En tot cas des de DEPANA es reconeix que el projecte, degut a la seva novetat, és encara poc conegut per la gent de Tarragona i que la difusió ha tingut més èxit entre els propis cercles ecologistes i professionals.

Pel que fa a la **Reserva de Sebes a Flix**, ens trobem amb un cas singular, ja que com ja s'ha dit, el Grup de Natura Freixe conta amb 200 socis en una població de 4.000 habitants. En tot cas els mateixos socis del grup conservacionista opinaven en el grup de discussió que el projecte no és encara molt conegut per importants sectors de la població de Flix, més per falta d'interès d'aquesta que no pas perquè no hi hagi presència social al poble. De fet, el projecte de Sebes ha tingut èxit per haver aconseguit recolzaments externs i complicitats, en un clar exemple de partenariat. El Grup de Natura Freixe té un butlletí semestral, l'ALJUB, amb una tirada de 250 exemplars i que es ven als quioscos i llibreries del poble. També tenen una pàgina web a Internet, (www.fut.es/freixe) que permet adquirir informació ràpida de les

característiques del projecte. A més, el projecte ha tingut força ressò a la premsa local, i fins i tot a la nacional. En tot cas, el fet que el projecte sigui vist des de fora més com una activitat de lleure que no pas com un projecte de transformació amb conseqüències socials i econòmiques per al poble, ha estat la causa del poc interès que ha aixecat aquest fóra dels propis socis del Grup Natura Freixe.

A la **Platja dels Salats i els Muntanyans de Torredembarra** les dificultats per difondre el projecte entre la població local han estat importants, degut per una banda al poc pressupost del projecte i a la poca presència del propi GEPEC. En tot cas si es pot dir que el projecte és prou conegut entre els ambients socio-culturals del poble, com el bar l'Auca, on es va fer el grup de discussió i que la problemàtica sobre la tensió entre els interessos socio-econòmics de la zona i el conservacionisme és també prou coneguda. El principal problema però de difusió del projecte ve derivat de les pròpies característiques del municipi, que conta amb 10.000 habitants els dies de cada dia, 20.000 els cap de setmana i més de 40.000 en les temporades de vacances. En tot cas, cal valorar molt positivament l'esforç del GEPEC, que malgrat el baix pressupost i la manca de recursos humans, ha estat capaç d'informar contínuament a la població més propera dels càmpings i urbanitzacions que rodegen l'espai, i ha aconseguit que des d'aquests sectors surtin iniciatives de col·laboració en la mateixa gestió de l'espai, com ara la plantada de barreres naturals per part dels càmpings o la reposició de material malmès en bretolades per part de joves de les urbanitzacions.

Finalment, trobem el cas de la gestió d'espais per part de la **SEO al Delta de l'Ebre**. Malgrat que la difusió en premsa és força destacable, amb rodes de premsa, comunicats i presència en tots els diaris locals, a partir de les entrevistes i dels grups de discussió, així com també a partir de l'observació després de dos visites al Delta, hem pogut comprovar que el nivell de coneixement del projecte és molt baix entre la població local. Fins i tot aquells que estan a favor de les postures de la SEO en el conflicte que l'enfronta amb la Comunitat de regants del marge esquerra, desconeixen dades bàsiques de l'associació i ni tan sols saben de l'existència del projecte. A més, l'estratègia de confrontació a la que s'ha vist empenya la SEO degut a l'hostilitat manifesta de la citada comunitat de regants, no l'ha beneficiat en absolut, i com ens deien al grup de discussió "*la SEO ha entrat amb mal peu al Delta*".

En contraposició a la cerca del consens i el treball prudent que podem trobar a Flix, les característiques peculiars de l'estructura social i de poder al Delta, han generat una dinàmica de conflicte que fa que la població local percebi la SEO-Birlife com quelcom que ve de fora a imposar unes determinades polítiques, i això ha suposat cert rebuig. En aquest context la informació, al Delta, malgrat les bones intencions de la SEO, queda sesgada, deteriorada i manipulada, de manera que no es pot parlar de la existència d'informació fidedigna sobre el procés fora dels àmbits professionals o dels mateixos àmbits ecologistes, i la població del Delta no pot per tant participar del projecte de la SEO. Malgrat que com s'ha dit l'estructura socio-política és determinant en aquest procés nociu per la participació, caldria que des de la SEO sorgissin noves estratègies per afrontar aquesta manca de participació en el seu grau més mínim, com és el de la informació³⁸.

³⁸ Veure l'apartat següent de l'Anàlisi comparativa.

5.1.4. Filosofia dels projectes i naturalesa de les intervencions.

Tant de les entrevistes com dels grups de discussió, així com del mateix material documental al que hem tingut accés, i del propi anàlisi de la realitat social de cada zona, podem extreure les diferents filosofies que s'amaguen darrera els projectes estudiats. Per a fer-ho partirem d'un doble comparació de contraris, així oposarem aquells projectes amb un contingut més ecologista i transformador amb aquells que només es plantegen la conservació, de la mateixa manera que distingirem entre projectes que parteixen de la base, o que contenen constantment amb ella, i projectes que no han pogut o no han sabut arribar-hi, potser per un excessiu tecnicisme o potser per les característiques socio-culturals i econòmiques de l'indret.

Abans de tot, cal dir que totes les experiències són conservacionistes, però en funció de vers quins interessos s'estan conservant aquests espais, de quines són les amenaces que pateixen, i en funció també del discurs de les pròpies entitats ecologistes i del context social, polític i econòmic on tenen lloc les experiències, podem distingir unes experiències d'abast més moderat i unes altres que si impliquen una certa transformació social.

El cas de la **gestió de la Reserva de Sebes a Flix** seria el paradigma del que nosaltres entenem com model conservacionista amb un abast transformador molt moderat. Paradoxalment, en aquest cas és on existeix més autonomia en la gestió per part de l'entitat, més bona relació amb els diversos actors implicats, i també és el grup ecologista amb més base social entre la població local. El fet que l'espai natural a protegir no compti amb excessives pressions del seu entorn més proper, i el fet que des de l'entitat és mantingui un discurs conservacionista, fins al punt que es presenten a la societat local com a grup naturista i no com a grup ecologista, cal entendre'ls com a una *estratègia d'adaptació al medi*. La cura amb que s'ha portat el procés, cercant el consens de tots els actors implicats, ha generat una major implicació de la població local, com es pot despendre del gran nombre de socis que té l'entitat.

Els casos de la **Punta de La Mora a Tarragona** i de la **Platja dels Salats i els Muntanyans a Torredembarra**, comparteixen forçosament una sèrie de similituds importants, tant pel que fa al fet de trobar-se ambdós amb semblants amenaces pels espais naturals, tals com la pressió urbanística o el turisme desmesurat, com per compartir una zona geogràfica molt semblant, el litoral tarragoní.

Una altra similitud és que comparteixen organització ecologista, ja que la majoria de gent implicada en ambdós casos és simultàniament sòcia del GEPEC i de DEPANA, amb l'afegit que el GEPEC ja és soci col·lectiu de DEPANA. Així, ens trobem que, a nivell de discurs, ambdós experiències tenen un fort component transformador, i creuen que la gestió d'espais naturals és una eina més de l'ecologisme, que no implica en absolut l'abandó de les tasques de denúncia i mobilització social en defensa del medi ambient i contra les contínues agressions que aquest pateix al litoral tarragoní.

La diferència és que en el cas de DEPANA a la Punta de la Mora, la major autonomia que li confereix el programa Life respecte les institucions locals, ha incidit, entre d'altres factors, en una postura menys radical en el tema de la participació i més similar a la que podem trobar en altres institucions del tercer sector. A Torredembarra, en canvi, l'actitud de coherència que porta a una relació col·laboració-conflicte amb l'Ajuntament, que es per una banda qui financia el projecte i per l'altra un dels blancs de les denúncies del GEPEC sobre agressions a espais naturals, ha abocat al GEPEC a una cerca de la participació de la població local que legitimi la seva posició i els hi doni força en les contínues negociacions amb l'Ajuntament. En aquest sentit, creiem que ara per ara, i la situació òbviament pot canviar tant en un cas (la gestió de la Punta de la Mora no ha fet més que començar i no sabem com funcionarà per exemple la seva estratègia de voluntariat) com en l'altre, ens sembli que el potencial transformador des del punt de vista de la participació ciutadana és més gran a Torredembarra.

Per concloure amb aquests dos casos, podríem dir que parteixen d'una filosofia semblant, tant des del punt de vista ecològic com des del punt de vista de la participació ciutadana, que en aquests casos, és entesa sobretot com exercici de l'autorresponsabilitat, però que les formes que pren aquesta en funció dels diferents contextos, poden ser determinants en els resultats d'aquests processos participatius.

Menció apart mereix el cas de la gestió de la **SEO-Birdlife al Delta de l'Ebre**. En aquest cas trobem un discurs molt avançat per part de l'entitat, tant des del punt de vista de l'ecologisme com des del punt de vista de la participació, però al mateix temps trobem els resultats menys satisfactoris en termes de participació efectiva de la població local. La filosofia del projecte Life de la SEO és demostrar en positiu i a la pràctica les possibilitats de les pràctiques agrícoles menys nocives per l'entorn, en una societat deltaica que de moment no les considera factibles i es troba lluny d'aquest discurs.

En tot cas la SEO no ha sabut o no ha pogut trobar gaires recolzaments entre la població local, i el seu projecte és fins i tot molt poc conegut, mentre que se'ls coneix més per les seves polèmiques que l'enfronten a la comunitat de regants, probablement un dels actors amb més incidència política del Delta. Des de la SEO és veuen amb bons ulls fòrums de participació, però es creu que les característiques caciquils de la societat deltaica impedeixen un exercici real de la llibertat d'expressió, i en aquesta situació la participació ciutadana que s'esdevindria estaria manipulada i mediada, de tal manera que els resultats d'un procés participatiu podrien anar fins i tot en contra de la filosofia de la SEO.

Finalment, un comentari general per tots els casos, és el de les barreres tècniques que aquests projectes poden presentar a la participació. De fet tots ells són projectes de conservació que parteixen d'un coneixement tècnic molt elevat pel que fa al medi ambient, i, exceptuant el cas del cultiu ecològic al Delta, impliquem pràctiques de gestió que la majoria de la població desconeix. *Per tant, l'esforç per part de les entitats d'ésser entenedores en les seves propostes a la població és gran, ja que moltes vegades ja no és tracta només de dèficits de sensibilització ciutadana pel tema de la conservació, sinó directament de manca de comprensió.*

No deixa de ser curiós, en tot cas, que en pràctiques de gestió tant poc conegudes com el recompte d'ocells a les platges de la Punta de la Mora i la Platja dels Salats i els Muntanyans, ambdues experiències hagin comptat amb la participació voluntària de força gent local. En

canvi, el cas del cultiu ecològic de l'arròs, sembla un tema molt més "polític" o social, ja que tècnicament els pagesos de la zona poden entendre perfectament el projecte de la SEO, però per les qüestions abans explicades, aquest no els hi ha arribat.

És difícil arribar a una **conclusió** sobre la incidència de la filosofia dels projectes i de la naturalesa de les intervencions en el grau de participació que s'ha aconseguit en cada cas. Sembla pels casos aquí estudiats, que un discurs de to ecologista moderat, acompanyat de la continua cerca de consens, ha incidit positivament en la participació a Flix, tan pel que fa al grau d'autonomia i d'acceptació que ha assolit el Grup de Natura Freixe en la seva gestió, com pel que fa a la implicació dels ciutadans, en aquest cas en forma d'una significativa afiliació a l'entitat. Malgrat això, un discurs més radical s'entén també en funció d'un context més hostil a la conservació o a la participació, i si es defensa amb coherència i contant amb la població local, com seria el cas de Torredembarra, també pot provocar efectes positius pel que fa a la participació ciutadana. Un cop més, però, el cas del Delta de l'Ebre il·lustra el gran pes dels elements estructurals o de context, que poden provocar que un projecte bastit de bones intencions tant mediambientals com participatives, no fomenti en realitat la participació de la població local.

5.1.5. Tipus de gestió i discursos sobre la gestió.

Quan parlem de tipus de gestió ho fem des del punt de vista de la dicotomia gestió pública – gestió privada, que com s'ha dit a les consideracions teòriques s'ha vist superada en els darrers anys. Així, analitzarem els casos a la llum de la tipologia que estableix Subirats i que també hem explicat en el capítol teòric.

Per començar no tots els casos són de titularitat pública, i fins i tot en alguns dels espais es donen ambdós circumstàncies alhora, com és el cas de la Punta de la Mora on la majoria de l'espai pertany a un propietari privat i un altra part és de l'Estat. A més, en la protecció d'espais també és important el propietari de les zones limítrofes amb l'espai, demostrant un cop més que el més important és la regulació dels espais i el finançament de la seva gestió i no pas si aquests són públics o privats. Per tal d'ordenar les idees descriurem les diverses circumstàncies que envolten a cada espai en aquesta triple classificació (titularitat pública o privada, regulació i finançament) per acabar amb un quadre on situarem tots els casos.

La Reserva de Sebes a Flix, està regulada com a Reserva de Fauna i Flora Salvatge, per la llei XXX . Dins la reserva trobem terrenys de propietat privada i de propietat pública, mentre que el finançament de la seva gestió és encara irregular, malgrat el conveni signat entre Ajuntament i Grup Natura Freixe amb el DARP. En espera e l'aprovació del Pla de gestió, i comparativament, el pes del finançament l'ha portat l'Ajuntament, encara que les inversions més quantioses han estat en moments puntuals les que han vingut de la Unió Europea mitjançant un fons Feder, de l'Estat mitjançant una Escola-Taller i dels Departaments de Media Ambient i d'Agricultura Ramaderia i Pesca de la Generalitat, sense oblidar petites col·laboracions d'Erquímia, la fàbrica electroquímica de Flix.

El Parc Natural del Delta de l'Ebre, regulat pel Pla d'Espais d'Interès Natural segons la llei XXX, i sotmès a les reglamentacions del DARP, del qual depèn directament a través del Servei de Parcs e la Direcció General de Medi Natural, engloba terrenys majoritàriament de

propietat privada. Les experiències de la SEO-Birdlife es fan a terrenys comprats o llogats a propietaris privats, amb la qual cosa, i seguint la regulació establerta, la gestió correspon a la SEO supervisada per Parc Natural del Delta de l'Ebre. El finançament prové també d'una administració pública, però no de la que té les competències, ni tan sols dels Ajuntaments de la zona, sinó de la Unió Europea, mitjançant un programa Life. En tot cas, mentre que els aiguamolls gestionats per la SEO estant dins el Parc Natural, cal dir que els arrossars ni tan sols estan dins el Parc.

La **Punta de la Mora**, al igual que la Platja dels Salats i els Muntanyans, és un espai PEIN, malgrat que el Programa Life, mitjançant el qual la UE i altres institucions financen la gestió i es cedeix aquesta a DEPANA, no avarca tot l'espai PEIN, per l'oposició d'alguns propietaris privats, amb la qual cosa es gestiona el 90% de l'espai "legalment" protegit i l'altre 10% queda sense gestionar.

La **Platja dels Salats i els Muntanyans**, que també és un espai PEIN, està gestionat també gràcies a un conveni entre l'Ajuntament de Torredembarra i el GEPEC, corrent el finançament d'aquesta gestió a càrrec de l'Ajuntament, malgrat que es reben també subvencions esporàdiques d'altres institucions públiques, en especial dels Departaments de Medi Ambient i el d'Agricultura, Ramaderia i Pesca de la Generalitat. I algunes petites col·laboracions de petits negocis privats propers a la zona.

Si entenem que els programes de la Unió Europea i l'esforç dels Ajuntaments petits són finançament públic, tots els espais estan finançats. El quadre canviaria molt però si parléssim del finançament per part de l'actor que té les competències, la Generalitat de Catalunya. Així, i tenint en compte que quan parlem de gestió privada ens referim a la gestió per part de les entitats ecologistes, podríem dir que la majoria dels casos d'estudi corresponen a la categoria d'espais de gestió privada amb conveni, regulada i finançada. Malgrat que les línies entre gestió privada i pública son prou borroses, si bé la gestió per part de la SEO a Deltebre si és purament privada i la de DEPANA a Tarragona si acostaria, mentre que en els casos de Flix i Torredembarra, l'Ajuntament és també un actor important en la gestió. Posarem també en el quadre, i amb la funció de contrastar, la gestió del Parc Natural del Delta de l'Ebre.

Quadre 1: Els diferents tipus de gestió d'espais naturals.

Elaboració pròpia.

	<i>Pública</i>	<i>Privada amb conveni</i>	<i>Privada</i>
Regulat Finançat	Parc Natural del Delta de l'Ebre	Tarragona, Torredembarra i Flix.	Aiguamolls de la SEO
Regulat no finançat			
No regulat finançat			Arrossars de la SEO
No regulat no finançat			

Si entenem que el finançament des del punt de vista de finançament estable d'aquell que té les competències en matèria de protecció d'espais naturals, en aquest cas la Generalitat

de Catalunya, el quadre resultant seria el següent (en el cas de Flix, amb l'aprovació del Pla de Gestió, que implica la col·laboració financera de la Generalitat, tornariem a passar-lo a la categoria de gestió privada amb conveni, regulada i finançada).

Quadre 2: Els diferents tipus de gestió. Supòsit de finançament exclusiu de la Generalitat de Catalunya.

Elaboració pròpia.

	<i>Pública</i>	<i>Privada amb conveni</i>	<i>Privada</i>
Regulat Finançat	Parc Natural del Delta de l'Ebre	Tarragona,	
Regulat no finançat		Torredembarra i Flix.	Aiguamolls de la SEO al Delta de l'Ebre
No regulat finançat			
No regulat no finançat			Arrossars de la SEO al Delta de l'Ebre.

Finalment cal fer un incís sobre els diferents discursos sobre la gestió que es donen en la majoria dels casos. La coincidència més gran és la de ressaltar la major eficàcia de la gestió per part d'entitats versus la gestió pública. Podríem dir que la coincidència és basa en que és evident en tots els casos, que de no mediar la pressió, la mobilització i la implicació directa de les entitats, aquests espais estarien sense gestionar. És a dir, malgrat gaudir la majoria d'ells d'una regulació específica, la manca de cap tipus de finançament que es donaria sota un gestió purament pública condemnaria als espais a no estar gestionats de fet. Això es encara més obvi pel que fa als programes d'educació ambiental o de sensibilització ciutadana que es fan en gairebé totes les experiències.

En tot cas, sembla també constatable, que allà on l'ajuntament està més implicat en la gestió o en la relació estreta amb les entitats ecologistes gestores, la resposta de la població local és més participativa, com podrien ser els exemples de Flix, i en menor grau de Torredembarra.

5.2. PROPOSTA ANALÍTICA. ELS NIVELLS D'EMPODERAMENT.

Tal com s'ha fet referència en el marc teòric, en aquest estudi s'està analitzant la participació entesa en la seva doble dimensió: la participació en la presa de decisions i la participació com a forma de construir identitat. Ens ha semblat adient utilitzar instruments teòrics del camp dels estudis de desenvolupament social i econòmic perquè afegixen un component enriquidor en l'anàlisi: la relació directa entre la component identitat i els possibles gradients participatius.

La manca d'identitat col·lectiva i d'imaginari on explicitar-se, on pensar i dirigir la societat ideal futura s'entén com un dels majors problemes als que s'enfronta la humanitat avui. Aquesta mancança és la clau de la problemàtica ambiental, i per tant, aquelles iniciatives que mostren un component de realització personal, les considerem com a potencial de mobilització i transformació social.

És aquesta concepció transformativa de la participació la que ens interessa i considerem com a òptima. Aquest òptim, potser inexistent a la pràctica, ens permet elaborar una anàlisi comparatiu dels casos. L'abordem des de l'element transformatiu que comporta tenir accés a la presa de decisions (en aquest cas sota la forma de la gestió ciutadana) però també des de l'element transformatiu que comporta l'acció socialment interactiva; la participació des de la vessant normativa, positiva en sí mateixa pel que comporta en quan a realització, educació, etc.

Utilitzarem el concepte d'empoderament en l'anàlisi per definir aquells contextos participatius que han arribat a l'òptim. Entenent empoderament com la capacitat **d'organitzar i influenciar** en l'accés al coneixement, en els processos polítics, i en els recursos financers, socials i naturals. Seria el que des d'un altra literatura es definiria com l'existència d'una democràcia participativa real.

Així doncs, en aquest apartat pretenem analitzar els casos observats en funció d'un model de participació on es considera —per facilitar l'anàlisi comparativa— diferents gradients o nivells que anirien des de la consulta ciutadana a l'empoderament, disgregant l'anàlisi segons dos tipus d'actors diferenciats, l'entitat ecologista i la població local en general, i tenint sempre present l'existència d'eixos diferents com l'individual, el socio-cultural i el polític-administratiu. Pel primer actor, les entitats, valoren la representativitat i grau d'arrelament local, doncs ho considerem una variable primordial de consciència col·lectiva, com a forma de transformació a través de la participació, en tant que la realització i la generació d'identitat compartida que aquesta pot generar.

S'ha percebut, no obstant, necessari explicitar que en aquest apartat tot l'equip d'investigadors ha estat molt conscient del seu biaix en l'anàlisi del procés social de participació. Com en tot estudi, el nostre punt de partida i marc teòric ens ha influenciat la mirada i l'anàlisi, especialment en el que s'han considerat punts claus del procés social d'aprofundiment en la participació.

En aquest sentit, s'ha reflexionat sobre les nostres limitacions per percebre altres formes de contrapoder, certs prejudicis culturals (provenim majoritàriament de cultura urbana i universitària) que ens han pogut dur a considerar negatives accions que potser son les més

efectives en el context. Malgrat la consciència del biaix, hem considerat lícita la reflexió, l'anàlisi i inclús la valoració, doncs s'ha explicitat amb força claredat el marc des del que es feia.

En conseqüència, proposem analitzar les experiències a la llum dels següents gradients de la participació, entenent que no són necessàriament correlatius i que les fronteres entre uns i altres són prou borroses, però que donen una idea de les fases participatives que ens aproximem a l'òptim abans definit:

1. **Consulta.** Es valorarà si les entitats ecologistes han consultat amb la població local els seus projectes.
2. **Conscienciació.** Es valorarà l'accés a la informació de la població local, en relació amb el grau de conscienciació que es pot generar. En aquest sentit caldrà valorar també l'educació ambiental, és a dir, fins a quin punt s'ha aconseguit que la població entengui les causes estructurals de la situació real dels seus ecosistemes.

3. **Gestió.** En aquest nivell es valorarà la capacitat de gestionar el territori treballant conjuntament amb la població local. Les estratègies d'implicació que les entitats elaboren vers la societat.
4. **Empoderament.** Implicació màxima de la població local, capacitat de control o de delegar el control sobre les actuacions que s'implementen. En definitiva, capacitat de decidir conjuntament, l'entitat i la resta de la població.

CAS DE DELTA DE L'EBRE

1. Consulta- 2. Conscienciació.

La consulta és inexistent, perquè el projecte és defineix com una demostració "pedagògica" de les possibilitats d'una gestió alternativa del territori al Delta, demostrant en positiu i de forma pràctica a través de la gestió d'un territori. Malgrat tot, no s'ha tingut en compte, o no s'ha aconseguit la implicació d'alguns sectors de la població local en el projecte. S'ha pressuposat la manca d'interés entre la població, la qual cosa ha dut la SEO Birdlife a una estratègia de confrontació amb diferents col·lectius i polítics (Ex. Comunitat de regants, Ajuntament d'Amposta). S'ha justificat l'estratègia argumentant la manca d'informació de la població i la manipulació que se'n fa segons els interessos, doncs es considera que les característiques caciquils de la societat deltaica impedeixen un exercici real de la llibertat d'expressió. Aquesta estratègia comporta efectes no volguts en la conscienciació.

3. Gestió-4. Empoderament.

En l'àmbit de la gestió, aquesta es minoritària, molt tècnica i centrada en els requisits de un projecte de l'Unió Europea. En aquest sentit, la participació ciutadana és mínima. I consegüentment el nivell d'implicació i empoderament de la població és inexistent. No obstant, cal destacar que la SEO s'ha centrat en pressió política dins del Parc Natural, desenvolupant així, el seu potencial polític i no el social. El potencial transformatiu d'aquesta experiència es tècnic, i queda palés en el seu projecte Delta XXI (exemples: desenvolupament sostenible, etc.). No han aconseguit, de moment, que el seu projecte pràctic tingui transcendència en la població, i sigui transformatiu, fora dels interessos que genera en l'àmbit professional i ecologista. (Ex. Cultiu d'arròs ecològic).³⁹

CAS DE FLIX.

1. Consulta -2. Conscienciació.

Compten amb una àmplia base social, estratègia de treball "engrescadora", a través de la assemblea de la pròpia entitat. Fins i tot, s'ha seguit una estratègia d'ampliació de la junta per paliar la baixa assistència a les Assemblees. L'experiència del Grup de Natura Freixe, aposta per un treball pedagògic. Existeix una estratègia activa d'implicació de la població local amb una actitud propera, afectiva i humil per part de l'entitat. Aquesta, es pot considerar una de les característiques de la pedagogia de l'acció promulgada per Paolo Freire⁴⁰.

En aquest sentit, malgrat sembli a primer cop d'ull una experiència de perfil transformatiu baix, perquè la consulta implica només als membres de l'entitat, la capacitat de dinamització de l'estratègia utilitzada, i la implicació de força gent del poble, ens mostra un potencial transformatiu alt. Sobretot si tenim en compte les perspectives de continuïtat del projecte que inclouen la creació de una cooperativa.

3. Gestió-4. Empoderament.

Han aconseguit control sobre la gestió, però en el marc d'un projecte més conservacionista que ecologista. En tot cas, el potencial transformatiu dependrà de si la Reserva de Sebes s'acaba convertint en un atractiu socio-econòmic. En la negociació dels interessos que se'n derivi, els socis del Grup, poden tenir un rol de control, o d'influència en els recursos econòmics i naturals, i per tant, un cert empoderament. La resta de la població se'n podria beneficiar d'aquesta nova via oberta per a la participació de la societat civil. És a dir, pot utilitzar-se de precedent per animar processos similars en altres àmbits.

³⁹ Pensem important, fer constar la dificultat d'homologar aquesta experiència amb les altres 3. Sovint s'han plantejat dubtes de considerar-la experiència de gestió ciutadana.

⁴⁰ Veure a la bibliografia les obres de Paolo Freire consultades

1. Consulta.-2. Conscienciació.

En el moment de realització de l'estudi, s'ha evidenciat una manca de base social en el projecte de Punta de la Mora, que en tot cas, com a tal ha començat aquest passat 1999. Cal dir, però, que el projecte de conservació de l'espai en un sentit ampli sorgeix de mobilitzacions històriques des de l'any 86, per part de diverses entitats ecologistes locals. El projecte actual, no obstant, resta molt definit per les línies de les subvencions europees, i és percebut d'una forma molt tècnica, prescindint en la seva concreció de la consulta local. El projecte Life, és planteja de forma molt global, per respondre als criteris de la Comissió Europea, i fins al moment actual no ha aconseguit implicar de forma crítica a la població local.

La conscienciació, es dona a un nivell d'Educació Ambiental i de voluntariat majoritàriament assistencialista. El repte de DEPANA és implicar aquest voluntariat amb un sentit crític. Actualment la col·laboració dels voluntaris es dirigeix a reforçar els aspectes tècnics del projecte i l'entitat, i es percep una manca de lligam entre consulta i conscienciació. S'informa a través de tríptics i butlletins de l'entitat, però no s'han explotat els canals de resposta de la població-voluntaris, molt més interessant per una conscienciació activa.⁴¹

3. Gestió -4. Empoderament.

La gestió ha vingut molt definida pel mateix projecte, el que ha provocat barreres tècniques per a la participació. Aquestes barreres impliquen pràctiques de gestió que la major part de la població desconeix. S'acostuma a participar com a persona interessada que vol aprendre, però encara sense capacitat d'incidir en les línies del projecte.

El fet de que el voluntariat s'hagi institucionalitzat genera unes relacions més formalitzades, i dificulta la implicació directa en la gestió. Encara que en la majoria dels casos estudiats, la gestió es duta pels "tècnics ecologistes", i per tant també és minoritària, en un altre context de voluntariat no reglat (com són els casos de Torredembarra i Flix) la capacitat d'incidència i presa de decisions dels voluntaris és més alta, mantenint una relació més igualitària amb el professional. Per tant, en el sentit d'empoderament, l'experiència de Punta de la Mora, no té potencial transformatiu, però caldrà veure com evolucionen les seves estratègies d'implicació de la població local en els pròxims anys del projecte.

⁴¹ Cal dir, que potser en aquest apartat de l'anàlisi partim d'informació incompleta sobre el cas de Punta de la Mora, comparativament amb els altres, en no haver realitzat la tècnica de Grup de discussió entre els voluntaris o la població.

1.Consulta-2.Conscienciació.

Malgrat partir d'un pressupost molt més baix que l'experiència de Tarragona, o precisament per aquest motiu, la consulta i la conscienciació de la població local de Torredembarra han estat qualitativament superiors a les del cas de Tarragona.

No es pot dir que s'hagin implicat una quantitat gaire gran de voluntaris, però si que aquells que ho han fet gaudeixen d'un sentit crític i un grau d'implicació elevat. La traducció de l'ideari ecològic a un context local, com és el de la confrontació entre els interessos del medi ambient i els de les empreses urbanístiques, ha estat motivador. A més, la filosofia del projecte que considera la conservació d'aquest petit espai com una fase en un projecte de transformació local, que inclouria canviar la imatge purament turística i de segones residències del poble, per una més integrada i de desenvolupament socialment sostenible, han estat assumides per la població local implicada, estrenyent el lligam entre consulta i conscienciació.

3.Gestió -4.Empoderament.

La implicació d'un voluntariat crític i de base en certes tasques de gestió amb responsabilitat, cal valorar-la molt positivament, si bé la capacitat de presa de decisions definitòries del projecte es veu subordinada a l'ingrés d'aquest voluntariat al GEPEC. De fet, gairebé totes les persones que s'han interessat per treballar voluntàriament a l'espai s'estan associant al GEPEC, que si bé és una entitat més local que DEPANA, no ho és lo suficient com per garantir la desaparició de barreres com l'espai i el temps en la participació, ja que les assembles es poden celebrar a diverses localitats de Tarragona, on el GEPEC té implantació.

En tot cas, la continuïtat d'aquesta estratègia d'implicació conscient en la gestió d'aquest voluntariat de base, amb un sentit crític, dotarà al projecte d'un potencial transformatiu en la línia de l'empoderament.

6. CONCLUSIONS

El següent apartat pretén sumaritzar, les principals conclusions que podem extreure d'aquest estudi, en la seva doble línia: la més pròpia de l'anàlisi de xarxes i relacions entre els actors, i la de les potencialitats participatives d'aquestes experiències. Ambdós perspectives d'anàlisi tenen en compte la incidència dels elements contextuals (socio-econòmics, estructura dels projectes, etc.) en les formes que han pres les experiències i en les conseqüències participatives. Finalment, inclourem una petita reflexió al voltant de les implicacions d'aquestes experiències en el debat entre gestió pública i gestió privada, també travessada per les potencialitats participatives. Per claredat expositiva, presentarem aquestes conclusions en tres apartats, que de fet a la realitat social s'esdevenen entrelligats.

1. Organització interna de les entitats i els seus projectes.

L'anàlisi de les mateixes **entitats conservacionistes** i dels seus projectes en tant que actors i eines principals dels processos participatius, apunta una sèrie d'idees a tenir en compte:

- a) Aquelles experiències on l'entitat és més **representativa** dins el context local, garanteixen un implicació ciutadana més efectiva. Per una major representativitat entenem:
 - Una estructura interna i funcionament democràtic (a través d'atorgar las socis veu i vot en les Assemblees Generals de la ONG, requisit que compleixen totes les entitats aquí analitzades.)
 - Una relació estreta amb la població local i un suport manifest d'aquesta. Aquest aspecte pot estar condicionat per l'àmbit territorial d'acció de l'ONG. Les ONG's d'àmbit internacional o estatal, malgrat puguin tenir més experiència en temes ambientals, acostumen a desenvolupar una relació més feble amb la població local (el cas de la SEO-Birdlife al Delta de l'Ebre, i en menor mesura de DEPANA a Tarragona).
- b) Els **projectes Life de la Unió Europea**, malgrat garantir una certa continuïtat de les polítiques conservacionistes, i unes millors condicions tècniques i pressupostàries per l'objectiu de la conservació, poden tenir conseqüències no volgudes en termes de participació local. El fet que les entitats que gaudeixen de les subvencions europees obtinguin una major autonomia respecte l'esfera local, pot incidir en dinàmiques poc participatives com la de la SEO- Birdlife al Delta de l'Ebre. En aquest sentit, cal valorar positivament el cas del projecte Life de DEPANA a la Punta de la Mora, ja que compta amb la participació de diverses administracions locals, autonòmiques i estatals.
- c) En els estudis de cas també hem observat que una major **relació entre les entitats gestores i els governs locals** (en aquest cas els ajuntaments), facilita la

participació efectiva de la ciutadania. Així ho hem observat en les experiències de Flix i de Torredembarra, on la implicació dels Ajuntaments és més directa.

- d) Finalment, l'alt grau de tecnificació dels projectes pot suposar una barrera a la participació de la població local. En tot cas, implicar la població en les tasques tècniques és també un repte que les experiències estant afrontant amb força èxit, com demostren les tasques dels voluntaris de Torredembarra o de la Punta de la Mora.

2. Estratègies discursives i incidència en el context.

De l'anàlisi sistemàtic de les relacions entre actors que hem fet durant el treball, podem extreure diverses línies sobre la **incidència del context i les estratègies discursives de les entitats** en la cerca d'adhesió participativa de la població als seus projectes. De les experiències analitzades podem inferir una màxima estratègica que no per obvia deixa de ser interessant: *el context socioeconòmic i una bona gestió de la informació, son claus alhora de plantejar una estratègia adequada de participació de la població local per part de les entitats gestores*. En aquesta línia, i en relació amb els **possibles conflictes amb els interessos socio-econòmics de la zona**, i amb les estratègies discursives de les ONGs gestores, es pot concloure que:

- a) Allà on els interessos socio-econòmics entren en contradicció directa amb els interessos conservacionistes, com serien els casos de Deltebre, Torredembarra i en menor mesura Tarragona, el discurs de la conservació té implicacions de transformació social en el sentit que l'hem definida en aquest treball. Això és important perquè un dels punts de transformació social que haurien d'implicar aquestes experiències és no centrar la seva àrea d'interessos purament i exclusiva en la conservació del medi ambient. A partir de la Declaració de Rio de Janeiro i l'Agenda XXI al 1992, es reconeix a nivell internacional el concepte de "desenvolupament sostenible", el qual interrelaciona aspectes socio-econòmics, culturals i ecològics. Per tant, les ONGs que signen un conveni de col·laboració de gestió d'espais naturals haurien de perseguir objectius de sostenibilitat i no exclusivament conservacionistes.
- b) El discurs transformatiu no implica sempre més participació de la societat local. En els casos estudiats s'ha produït precisament el contrari: l'experiència on s'ha arribat a cotes més altes de participació ciutadana és la de Flix, on el discurs conservacionista no s'ha enfrontat als interessos socio-econòmics de la zona. Tanmateix, la pròpia gestió participativa dels espais naturals no implica necessàriament conseqüències socials molt remarcables, deixant de banda les activitats de conscienciació que es facin. Quan l'objectiu del projecte no té fites socialment transformadores, els beneficis d'un procés participatiu no s'esdevenen en la seva potencialitat. La mera gestió d'un espai no té perquè presentar elements substancials de millores socials i econòmiques per la zona. Evidentment, la participació no és una solució màgica: "participar per aconseguir què"? Potser el caràcter de transformació social no es planteja o no

s'assoleix, però, no obstant, queda l'altre vessant de "l'empoderament" participatiu: el de la capacitat i realització personal. Aquesta sí que ha quedat ben patent en algunes experiències, sobretot, en el Grup Freixe de Flix.

- c) Seguint el fil comparatiu entre discurs i incidència real en termes de participació, observem que el **salt entre teoria i praxis de la conservació dels espais naturals** comportaria una adaptació al medi local i una pedagogia activa per tal d'incentivar la implicació de la població local en les diferents experiències. En aquest punt, l'experiència de Flix sembla la que millor ha adaptat el discurs al seu context, i ha generat una major participació i més adhesions al seu projecte.

3. La comparació gestió pública i gestió privada:

- a) Arrel dels casos estudiats es pot inferir que: el que és important quan parlem de privatització o no privatització no és tant qui gestiona els espais, sinó "qui és el responsable" davant la societat de complir i de protegir els valors que aquesta societat s'ha donat a sí mateixa, en aquest cas la protecció dels espais naturals. Per tant, l'element clau és garantir que no hi hagi una reducció de les responsabilitats públiques en matèria de protecció de medi ambient.
- b) En segon lloc, la idea de "complementar" l'activitat pública posaria de manifest la relació que hi ha entre el voluntariat i tot el debat sobre el paper de l'anomenat "tercer sector" en quant a resoldre els problemes de l'Estat social, per mitja d'una major col·laboració entre Estat i societat. Un altre tipus de relació entre actors que cal tenir en compte, en aquest debat, és la que s'estableix en el sí dels diferents projectes entre la **gestió amb estructura professionalitzada i el voluntariat**. Hem observat que una gestió que promogui la dinamització social i fugi de la burocratització organitzativa, és la garantia per la generació d'un voluntariat crític i amb una implicació efectiva en la gestió. D'altra banda, és necessària una sinèrgia positiva entre membres "professionalitzats" i voluntaris: les ONG que basen el seu funcionament en la idea de reclutar voluntaris, de reclutar entusiasme, i es professionalitzen perquè això els hi dona més qualitat des del punt de vista de la responsabilitat, tenen el risc de patir una tensió entre professionalització i voluntariat que de decantar-se del costat dels "professionals" els hi faria perdre la força que les ha impulsat com a organitzacions. El cas de Torredembarra, on s'està realitzant l'esforç d'implicar en el projecte a un voluntariat crític i amb iniciativa pròpia, seria un bon exemple de superació positiva de la tensió entre "professionals" i voluntaris.

Com hem vist, la gestió d'espais naturals per part de la societat civil, a través d'entitats conservacionistes, inclou suficients elements com per considerar-la un mecanisme participatiu amb cert potencial en el procés d'aprofundiment democràtic i transformació social. A més, no hem d'oblidar que es tracta d'experiències novelles que encara, creiem, tenen molt camí per recórrer i experimentar

7. ANNEXOS

Annex 1. Guió de l'entrevista als representants de les entitats ecologistes co-gestores.

Tipus d'entrevista: en profunditat, semi-estructurada, guiada per temes i amb preguntes clau.

1.- Descripció del projecte.

- 1.0. En funció del cas, preguntar pel Life.
- 1.1. Zona a la que afecta (context mediambiental, socioeconòmic, polític...)
- 1.2. Persones i grups que hi participen.
 - Estructura del projecte. Quants tècnics, quines àrees, etc.
 - Participació/col·laboració de gent externa
 - Tasques del voluntariat (si n'hi ha)
- 1.3. Acotació temporal.
- 1.4. Naturalesa de les intervencions: objectius, tipus d'actuació, com les implementen.
- 1.5. Finançament. Qui paga? Quan?
- 1.6. Marc legal.
 - Denominació legal de l'espai: Parc Natural, Reserva Natural, PEIN....
 - Convenis que s'hagin signat.
- 1.7. Filosofia del projecte. Conscienciació de la població? Participació? Gestió?

2.- Descripció del procés participatiu.

- 2.1. Quan, com i qui enceta el procés participatiu de gestió ciutadana.
- 2.2. Fites del procés (primeres mobilitzacions, contactes amb les administracions, signatura de convenis, etc.)
- 2.3. Fases del procés
- 2.4. Com es prenen les decisions.
- 2.5. Com participa la població local

3.- Relacions entre actors (polítics, financeres, col·laboració/conflicte)

- 3.0. Descripció de la pròpia entitat ecologista. Membres, línies d'actuació, objectius.
- 3.1. Ajuntament
- 3.2. Generalitat
- 3.3. Unió Europea. És el finançament europeu una garantia d'independència de les entitats associatives gestores o tot el contrari?
- 3.4. Altres institucions públiques: administració central, diputacions, consells comarcals.
- 3.5. Altres entitats associatives.
- 3.6. Empreses privades del sector industrial i financer: indústries, fundacions de caixes i bancs, hi intervenen? En quina mesura?
- 3.7. Població en general. Quines estratègies participatives es prenen de cara a la població local?

3.8. Voluntariat (objecció). Com participen? Tenen capacitat de decissió o poden aportar idees i suggeriments? Es el voluntariat millor, pitjor o diferent de la militancia clàssica del moviment ecologista?

3.9. Relacions amb la premsa i els mitjans de comunicació en general. Es fan rodes de premsa? Es crida als mitjans de comunicació quan es fa algun acte?

4.- Panoràmica general de la gestió ciutadana d'espais naturals a Catalunya.

4.1. Problemàtica dels espais naturals a Catalunya. És viable amb el marc legal, social, econòmic i polític vigents, una gestió eficient i participativa dels espais naturals? Creus necessària la creació de noves institucions, tipus patronats, etc, on es doni cabuda a multiplicitat d'actors per gestionar els espais naturals?

4.2 Problemàtica de la participació i la democràcia. Limitacions del projecte. Creus que la gestió per part d'associacions és prou participativa i transparent? Que hi canviaries en aquest sentit?

4.3. Gestió pública VS gestió privada. Creus que la gestió ciutadana millora l'eficiència en la gestió dels espais naturals?

4.4. Moviment ecologista. Quina creus que es la seva situació actual?

5.- Situació actual del projecte.

5.1. Novetats.

5.2. Dinàmiques participatives i relacions amb els altres actors. Creus que a aquestes alçades es coneix el projecte? Quina es la postura actual de la Generalitat davant el projecte? I la dels ajuntaments propers?

5.3. Balanç i perspectives.

Annex 2. Guió de l'entrevista als representants dels Ajuntaments

Tipus d'entrevista: en profunditat, semi-estructurada, guiada per temes i amb preguntes clau

1. Grau d'implicació i coneixement del projecte.

1.1. Zona a la que afecta (context mediambiental, socioeconòmic, polític...)

1.2. Persones i grups que hi participen. Quins tècnics de l'ajuntament hi participen?

Aporta l'ajuntament voluntaris o objectors?

1.3. Acotació temporal.

1.4. Finançament. Quants diners aporta l'ajuntament?

1.5. Marc legal.

Denominació legal de l'espai: Parc Natural, Reserva Natural, PEIN....

Convenis que s'hagin signat.

1.6. Naturalesa de les intervencions de l'Ajuntament: implementació de polítiques o simple control de les actuacions de l'entitat associativa?

2.- Descripció del procés participatiu.

2.1. Quan, com i qui enceta el procés participatiu de gestió ciutadana.

2.2. Fites del procés (primeres mobilitzacions, contactes amb les administracions, signatura de convenis, etc.)

2.3. Fases del procés

3.- Relacions entre actors

3.0. Ajuntament. Descripció de les línies del propi ajuntament en matèria mediambiental: existeix conselleria de Medi Ambient?

3.1. Relacions amb l'entitat gestora. Quins canals de comunicació? Creus que la participació d'entitats ecologistes millora la gestió dels espais naturals?

3.2. Generalitat

3.3. Unió Europea.

3.4. Altres institucions públiques: administració central, diputacions, consells comarcals.

3.5. Altres entitats associatives.

3.6. Empreses privades del sector industrial i financer: indústries, fundacions de caixes i bancs, hi intervenen? En quina mesura?

3.7. Població en general. Quines estratègies participatives es prenen de cara a la població local?

3.8. Voluntariat (objecció). Com participen? Tenen capacitat de decissió o poden aportar idees i suggeriments?

3.9. Relacions amb la premsa i els mitjans de comunicació en general. Es fan rodes de premsa? Es crida als mitjans de comunicació quan es fa algun acte en relació a la gestió dels espais naturals?

4.- Panoràmica general de la gestió d'espais naturals a Catalunya.

4.1. Problemàtica dels espais naturals a Catalunya. És viable amb el marc legal, social, econòmic i polític vigents, una gestió eficient i participativa dels espais naturals? Creus necessària la creació de noves institucions, tipus patronats, etc, on es doni cabuda a multiplicitat d'actors per gestionar els espais naturals?

4.2 Problemàtica de la participació i la democràcia. Limitacions del projecte. Creus que la gestió per part d'associacions és prou participativa i transparent? Que hi canviaries en aquest sentit?

4.3. Gestió pública VS gestió privada. Creus que la gestió ciutadana millora l'eficiència en la gestió dels espais naturals? Creus que la gestió local és millor que la centralitzada? Gestió local implica sempre la participació d'entitats associatives?

4.4. Moviment ecologista. Quina creus que es la seva situació actual?

4.5. *Per l'entrevista a l'Imma Juan. Situació del Parc Natural del Delta de l'Ebre:*

- *Breu història del Parc.*

- *Qui ho gestiona?*

- *Quantes entitats i administracions hi participen?*

- *Qui gestiona què? Zones i tipus de gestió del parc.*

- *Com hi participen les entitats associatives?*

- *Com hi col·laboren les diferents administracions?*

- *Composició i naturalesa de l'organització gestora del Parc Natural.*

- *Balanç i perspectives en la gestió del Parc Natural.*

ANNEX 3. Les fitxes tècniques de les entrevistes realitzades per els estudis de cas.

DELTEBRE

IMMA JUAN

- Mètode: enregistrament en cassette.
- Lloc: Local del Parc Natural del Delta de l'Ebre
- Dia i hora: dissabte 6 de novembre a les 10:30 hores
- Durada de l'entrevista: 60 minuts
- Entrevista informal prèvia: 5 minuts. Se li va explicar en que consistia el nostre projecte i com seria l'entrevista.
- Nom de l'entrevistada: Imma Juan
- Càrrec que ocupa: Presidenta del Parc Natural del Delta de l'Ebre i futura Alcaldessa de Deltebre (Actualment primera tinent d'Alcalde)
- Altres característiques de l'entrevistada: encapçalà la llista de CIU a les darreres eleccions municipals.
- Incidències: degut a la poca intensitat de veu de l'entrevistada, algunes de les seves intervencions són difícilment intel·ligibles, per la qual cosa l'entrevista serà revisada més endavant amb major profunditat.

CARLES IBAÑEZ.

- Mètode: enregistrament en cassette.
- Lloc: Local de la SEO-Birdlife al C/Major nº 7 de Deltebre
- Dia i hora: divendres, 5 de novembre, a les 16:30h
- Durada de l'entrevista: 1h 15 minuts
- Entrevista informal prèvia: 5 minuts. Se li va explicar en que consistia el nostre projecte i com seria l'entrevista.
- Nom de l'entrevistada: Carles Ibañez
- Càrrec que ocupa: director del projecte Life al Delta de l'Ebre.
- Altres característiques de l'entrevistada: membre del moviment ecologista. Actualment milita a SEO-Birdlife i a ACTE. De formació és biòleg.

FLIX

ENTREVISTA CONJUNTA DE FLIX

- Incidències: malgrat en la planificació del treball de camp estaven previstes dues entrevistes per separat en cada cas (una a un responsable de l'espai membre de l'entitat ecologista co-gestora, i una altra al càrrec polític municipal més adequat a cada cas), les circumstàncies imprevistes, com és el fet que malgrat estar citats a hores diferents es presentessin junts i a la mateixa hora, així com el sentit comú (quan es va plantejar que havia de ser per separat els entrevistats es van incomodar), van aconsellar fer una excepció en la planificació i realitzar l'entrevista conjuntament.
- Mètode: enregistrament en cassette.
- Lloc: Mas del Director (local de la Reserva Natural de Sebes, a Flix)
- Dia i hora: diumenge 31 d'Octubre, a les 11:00 hores.
- Durada de l'entrevista: 60 minuts
- Entrevista informal prèvia: 10 minuts. Se'ls hi va explicar en que consistia el nostre projecte i com seria l'entrevista.
- Nom dels entrevistats: Pere Josep Jiménez i Oscar Bosch
- Càrrecs que ocupen: Pere Josep Jiménez és el tècnic que es fa càrrec de l'espai, a més, és el President del Grup Natura Freixe; Oscar Bosch és el regidor de Medi Ambient de l'Ajuntament de Flix, milita al PSC.
- Aspectes tècnics: en la transcripció, les intervencions d'en Pere Josep, s'anunciaran amb l'abreviació ECO, i les de l'Oscar Bosch amb AJUNTAMENT

PUNTA DE LA MORA (TARRAGONA)

JUDIT MIRA.

- Mètode: enregistrament en cassette.
- Lloc: Cafeteria del C/ Petritxol de Barcelona
- Dia i hora: dissabte 16 d'octubre a les 12:00h
- Durada de l'entrevista: 60 minuts
- Entrevista informal prèvia: 20 minuts. Se li va explicar en que consistia el nostre projecte i com seria l'entrevista.
- Entrevista informal posterior: 20 minuts. Es va parlar de temes polítics, de la participació i la democràcia, de la situació i evolució del moviment ecologista. Es comentarà al resum.
- Nom de l'entrevistada: Judit Mira.
- Edat: 32 anys
- Càrrec que ocupa: tècnica d'educació mediambiental del projecte Life a la Punta de la Mora (Tarragona).
- Altres característiques de l'entrevistada: membre històrica del moviment ecologista. Actualment milita a GEPEC i a DEPANA. De formació és biòloga.

AGUSTÍ MALLOL.

- Mètode: enregistrament en cassette.
- Lloc: Despatx del Regidor de Medi ambient a l'Ajuntament de Tarragona
- Dia i hora: dimecres 10 de novembre a les 12:45 h.
- Durada de l'entrevista: 30 min.
- Entrevista informal prèvia amb la seva secretària: 5 min. Se li va explicar en que consistia el nostre projecte i com seria l'entrevista.
- Nom de l'entrevista: Agustí Mallol
- Càrrec que ocupa: regidor de Medi ambient de l'Ajuntament de Tarragona
- Altres característiques de l'entrevistat: forma part de la coalició CIU que va guanyar les darreres eleccions municipals i governa la ciutat amb un pacte amb el PP.
- Incidències: degut a qüestions d'agenda del regidor, l'entrevista no va ser tant llarga com les altres, per la qual cosa alguns temes no es van tocar. Es va seguir el criteri d'aconseguir informació nova i principalment política, degut a que les qüestions més tècniques del projecte ja van ser aclarides a l'entrevista amb DEPANA. Mantenim però el guió per que es vegi allò que no va poder ésser tractat a l'entrevista per aquests motius de manca de temps.

TORREDEMBARRA

RAMÓN FERRÉ

- Mètode: enregistrament en cassette.
- Lloc: Plaça del Passeig Marítim de Torredembarra
- Dia i hora: dimecres 10 de novembre a les 11:00 h.
- Durada de l'entrevista: 50 m.
- Entrevista informal prèvia: 20 minuts. Se li va explicar en que consistia el nostre projecte i com seria l'entrevista.
- Nom de l'entrevistat: Ramón Ferré.
- Càrrec que ocupa: única persona que es dedica professionalment a la conservació de l'espai natural de la Platja dels Salats i els Muntanyans.
- Altres característiques de l'entrevistat: membre històrica del moviment ecologista. Milita a GEPEC des de fa 16 anys.

AJUNTAMENT DE TORREDEMBARRA

- Mètode: enregistrament en cassette.
- Lloc: Ajuntament de Torredembarra
- Dia i hora: divendres 7 de gener a les 11:00 h.
- Durada de l'entrevista: 50 m.
- Entrevista informal prèvia: 15 minuts, es va explicar en que consistia el nostre projecte i com seria l'entrevista.
- Nom dels entrevistats: Josep Maria Bernad (JB) i Antonio Rodriguez (AR)
- Càrrecs que ocupen: JB és inspector d'obres i encarregat de les relacions entre l'Ajuntament i el GEPEC, pel que fa a la gestió de la Platja dels Salats i els Muntanyans; AR és el gerent de la regidoria de Medi Ambient.
- Incidències: malgrat la intenció era entrevistar a Joan Arpal, regidor de Medi Ambient, la seva poca disponibilitat de temps, així com el seu ressentíssim nomenament, aconsellaren entrevistar a aquests dos tècnics de l'Ajuntament.

Annex 4. Guió de l'entrevista Xavi Mateu, tècnic de Medi Ambient de la Generalitat de Catalunya encarregat de la relació amb les ONGs ecologistes gestores d'espais naturals. També utilitzat en l'entrevista a Lluís Toldrà, advocat de DEPANA.

1- Gestió dels espais naturals per part de la societat civil

a) Principis Generals de la gestió dels espais naturals per part de la societat civil

1) La Generalitat de Catalunya té la competència irrenunciable de garantir la gestió en matèria de protecció del medi ambient (art. 148.1.9 i art 9.9 EAC). Quins són els resultats actuals d'una gestió dels espais exclusivament per la Generalitat?

- Quin és l'estat ambiental dels espais a protegir?
- Quants espais a protegir no disposen actualment d'un pla de gestió?
- Quants recursos financers i humans es destinen a la gestió d'aquests espais?

2) Davant d'aquesta situació, quina ha estat la evolució de la resposta de la Generalitat davant les demandes de la societat civil (en particular el moviment ecologista) de gestionar els espais naturals?

3) Què entenen pel principi comunitari de distribució de competències, és a dir, principi de subsidiarietat (art 3B TUE) i la garantia d'autonomia local (art 137 i 140 CE) que justificaria la gestió dels espais naturals a l'àmbit local?

4) Què entenen per la filosofia de "solidaritat col·lectiva" (art 45.2 CE): "corresponsabilització" i "interessos col·lectius" que justificaria satisfer les demandes del moviment ecologista?

5) Què entenen pel concepte ampli de "participació ciutadana" en l'Administració Pública (art 9.2 CE) i més concretament en la gestió d'espais naturals?

6) Fins a quin punt la gestió d'espais naturals per part de la societat civil seria complementària i condicionada als criteris de la Generalitat, ja que la competència, i per tant, responsabilitat per danys ambientals en els espais continua sent de la Generalitat?

b) Els espais naturals que es gestionen són tant figures de protecció especial com espais sense cap figura de protecció legal:

- previstes en la Llei 12/1985, d'espais naturals (Parc natural: el Delta de l'Ebre i Espais d'Interès Natural: Reserva de Sebes a Flix i la Punta de la Mora a Tarragona)
- Directiva 79/409/CEE preveu Zona d'Espai de Protecció per a les Aus (ZEPA): Delta de l'Ebre
- Conveni Ramsar 1971 preveu Llista de zones humides d'importància internacional: Delta de l'Ebre.

- Conveni de Barcelona per a la protecció de la Mediterrània (Barcelona, 1976) va incorporar a l'any 1982 un Protocol per a les zones especialment protegides de la Mediterrània: Delta de l'Ebre.
- Directiva 92/43/CEE, de 21 de maig 1992, relativa a la conservació dels hàbitats naturals i de la fauna i flora silvestres, preveu la Xarxa 2000: a Catalunya es basa fonamentalment en els PEIN: Reserva de Sebes a Flix i la Punta de la Mora a Tarragona.

- 1) Quin tipus d'intervenció pot fer en aquests casos la Generalitat de Catalunya? Per exemple, el Meandre de Castellbell i el Vilar al Bages.
- 2) Quines incompatibilitats existeixen en l'àmbit d'aplicació de lleis com: la Llei d'espais naturals, la Llei d'ordenació territorial, Llei del Sòl i Llei de Costes?
- 3) Quines especialitats tindria la intervenció de l'Administració segons fos aquest espai a gestionar de propietat pública o de propietat privada?

c) Què entenen per societat civil que pugui gestionar els espais naturals?

- 1) Qualsevol ciutadà o grup de ciutadans no organitzats amb voluntat de gestionar un espai natural sense ànim de lucre?
- 2) ONG registrada i prevista legalment (Llei del Voluntariat 1996): quines característiques han de complir aquestes ONGs? (sigui de caire local o no, sigui de caire ecologista o no, sigui representativa i transparent o no, actui a través de voluntaris o no).
- 3) Empresa de gestió ambiental amb ànim de lucre a través de compatibilització d'usos turístics, agraris, culturals, educatius, científics etc.

2- Relacions entre actors:

a) Relacions interdepartamentals: Departament de Medi Ambient i Departament d'Agricultura Ramaderia i Pesca

- 1) Quines competències del Departament de Medi Ambient i al DARP estan relacionades en la gestió dels espais naturals? No hi ha altres competències relacionades que corresponguin a d'altres Departaments?
- 2) Quins són els mecanismes de coordinació d'aquests dos Departaments per a la gestió d'espais naturals?
- 3) És veritat que a partir de 1995 hi ha hagut un canvi de política (disminució de subvencions per part de la Generalitat de Catalunya) en relació a la gestió d'espais naturals? Aquest canvi es pot atribuir a que després que desistís al 1995 al Conseller de MA s'ha donat més importància política al DARP que no pas al Departament de MA?

- b) Relacions entre la Generalitat de Catalunya i els Ajuntaments dels municipis que tenen espais a protegir?
- 1) Quines competències tenen els Ajuntaments relacionades amb la gestió dels espais naturals?
 - 2) Quins són els mecanismes de coordinació Generalitat - Ajuntament per a la gestió d'espais naturals?
- c) Relacions entre diversos Ajuntaments implicats en la protecció d'un mateix espai natural
- 1) Quins són els mecanismes de coordinació dels Ajuntaments implicats en la gestió d'un mateix espai natural? En especial, per als casos concrets estudiats.
- d) Participació ciutadana en la planificació sectorial:
- 1) Naturalesa jurídica dels plans que regulen els espais de protecció ambiental.
 - 2) Quin tipus de Plans afecten la regulació del espais de protecció ambiental? Diferenciació dels Plans segons les matèries específiques que regulen i les fases del procés d'elaboració i implementació dels plans. Per exemple, plans territorials sectorials, plans especials, plans d'actuació, plans d'ordenació i recursos naturals, plans rectors d'ús i gestió, etc.
 - 3) Quins són els instruments de participació (cooperació) utilitzats en cada un d'aquests Plans i el seu grau de vinculatorietat a la decisió final per part de l'Administració:
 - a través de mecanismes clàssics com el tràmit d'informació pública;
 - a través de nous mecanismes com la consulta informal d'òrgan, en especial, el Consell Municipal de Medi Ambient de l'Agenda Local 21.
 - a través de la terminació convencional voluntària: convenis ambientals vinculants un cop pactats que estudiarem més detingudament.
 - 4) Tenen algun tipus d'indicadors de participació ciutadana que permeti avaluar la participació ciutadana que hi ha hagut en aquests plans i la seva relació amb la efectiva implementació dels Plans?
- e) Els Convenis de protecció d'espais naturals:
- 1) Els Convenis ambientals són un instrument jurídic nou:
 - Recomanació de la Comissió de 9 de desembre de 1997, relativa als acords sobre medi ambient pels que s'apliquen Directives comunitàries (96/733/CE) y

Resolució del Consell de 7 d'octubre de 1997, sobre els acords en matèria de medi ambient (97/C 321/02).

- L'art 6.1 de la directiva d'habitats 92/43/CEE preveu la possibilitat d'aquests convenis.

Quines Lleis regulen aquests convenis ambientals o almenys els possibiliten?
Quina és la seva naturalesa jurídica?

- 2) Quins tipus de conveni hi ha: conveni alternatiu al planejament, conveni substitutiu del planejament, conveni d'execució.
 - 3) En el cas de que siguin varies les ONGs disposades a gestionar l'espai, el conveni es fa amb totes elles o es sotmeten a concurs? Existeixen garanties del Conveni per a tercers: aquest es pública: al DOGC i a diaris locals?
 - 4) Quins objectius inclouen els programes de gestió? Objectius ecològics (mateix o més nivell d'exigència) només o també criteris socio-econòmics?
 - 5) Quins mecanismes participatius tenen les ONGs tant en la seva organització interna (drets democràtics dels socis) com en la gestió de l'espai (voluntaris)?
 - 6) Quins mecanismes de finançament admet la ONG que gestiona l'espai? quotes dels socis, voluntariat gratuït i objectors de consciència, activitats lucratives a l'espai a gestionar, subvencions de l'Administració.
 - 7) Fins a quin punt les subvencions condicionen el contingut del conveni i el grau d'autonomia de les ONGs? En quina proporció la Generalitat subvenciona la gestió, tenint en compte que la UE, les Diputacions i els Ajuntaments també poden oferir subvencions?
 - 8) Com es realitza el control, per part de la Generalitat de Catalunya, del compliment de les condicions del conveni (de quants tècnics inspectors disposa?)?
 - 9) S'exigeix una revisió periòdica del conveni i l'avaluació d'aquest en base a uns indicadors (ecològics, participatius, econòmics) determinats? Possibilitat de revisió del conveni per modificar-lo?
 - 10) Finalització del Conveni: per finalització del termini acordat, per incompliment de les condicions.
 - 11) En cas de que hi haguessin conflictes, tant en les relacions internes (ONG-voluntaris) com a les relacions externes (ONG-Administració) hi ha una via previa de resolució de conflictes (mediadors) a la via judicial, o una via alternativa (arbitratge)?
- f) Participació ciutadana mitjançant els Consells Directius de cada espai natural en qüestió.
- 1) Experiència del Delta de l'Ebre: és un mecanisme efectiu?
 - 2) Quins models de Consells Directius alternatius existeixen?

Annex 5. Els grups de discussió. Guions i assistents.

A) DELTEBRE

Fitxa tècnica:

Mètode: enregistrament en cassette

Lloc: Escola d'Educació Mediambiental del Parc Natural del Delta de l'Ebre..

Dia i hora: 3 de desembre de 1999 a les 18:00 h.

Durada del debat: 1h 30m.

Membres del grup de discussió:

Leocadio: pagès i pensionista de Deltebre

Maria José: mestressa de casa.

Dolors: membre de l'Associació de dones de Deltebre

Esther: treballadora de la conselleria de Media Ambient de l'Ajuntament de Deltebre.

Maria Teresa: educadora infantil.

Maria Jose: educadora infantil.

Carme: educadora ambiental del Parc.

Cinta: educadora del Parc i membre d'un grup de teatre de Deltebre.

Agustí: pagès i membre d'un grup de teatre de Deltebre.

Josep: administratiu jubilat i historiador local de Deltebre

Imma Juan: Presidenta del Parc Natural del Delta de l'Ebre.

Sobre el projecte.

- Coneixeu la SEO-Birdlife?
- Que en penseu del seu projecte de desenvolupament sostenible?
- Què penseu del cultiu ecològic? Creieu que és viable el cultiu d'arròs ecològic al Delta?
- De quina manera podeu participar dels projectes de la SEO?
- Creieu que és possible disminuir la producció i viure millor? Que en penseu de la substitució d'arrossars per aiguamolls?

Sobre el Parc Natural

- Coneixeu el funcionament del Parc Natural?
- Hi participeu d'alguna manera?
- Què opineu de la seva gestió de l'espai?
- Com hi son representats els diferents actors socials: pagesos, comunitats de regants, caçadors...

Actors.

- Quin paper juga l'Ajuntament quan hi ha conflictes sobre la gestió del territori? Quina relació teniu amb l'Ajuntament?
- Que en penseu dels ecologistes? (SEO, Acte...)
- Quins són per vosaltres els actors principals quan apareixen conflictes al Delta en relació a la gestió de l'espai?

Gestió pública versus gestió privada

- Estaríeu d'acord amb un model de gestió de l'espai que permetés la gestió per part d'entitats privades (associacions ecologistes, ONGs, ...)?

Democràcia i participació

- Com creieu que hauria de participar la gent del poble en el disseny, i implementació de les polítiques (mediambientals, agràries...)?
- Us sentiu representats a les institucions locals?
- Creieu que les institucions tenen en compte l'opinió de la gent del poble a l'hora de prendre decisions?

B) FLIX

Fitxa tècnica:

Mètode: enregistrament en cassette

Lloc: Local del Grup Natura Freixe, a l'antic edifici de l'Ajuntament a Flix.

Dia i hora: 4 de desembre de 1999 a les 17:00 h.

Durada del debat: 1h 30m.

Membres del grup de discussió:

Benigne: estudiant, soci del Grup de Natura Freixe.

Ramón: mecànic jubilat, aficionat a l'apicultura, soci del Grup de Natura Freixe.

Moisés: President del Grup de Natura Freixe.

Josep Antoni: treballador de l'arxiu municipal de Flix, soci del Grup de Natura Freixe.

Pere Joan: administratiu, soci del Grup.

Asunció: viu a Tarragona però baixa tots els caps de setmana a Flix, és sòcia del Grup

Ramón: tarragoní, ha conegut Sebes i li interessa sobretot per la fotografia. També és soci del Grup.

Josep Maria: treballador d'Erquímia i soci del Grup de Natura Freixe.

Agnes: propietària d'un restaurant de Flix.

Guió de la discussió.

1.Sobre el projecte.

- Història del projecte de Sebes
- Quins van ser els principals problemes?
- Quina ha estat la difusió del projecte a nivell local?
- De quina manera podeu participar del projecte? Quines tasques desenvolupeu?
- Com valoreu aquesta experiència.

2.Funcionament intern.

- Com es prenen les decisions al Grup de Natura?
- Com funciona l'Associació en general (la Junta, l'Assemblea, el President, etc) ?

3.Actors.

- Quina relació teniu amb l'Ajuntament?
- Quina relació hi hagut amb la Generalitat?
- Relació amb altres col·lectius locals. Ex: caçadors, pescadors, pagesos de la zona, etc.
- Relació amb l'electroquímica Erquímia.

4. Gestió pública versus gestió privada

- Estaríeu d'acord amb un model de gestió de l'espai que permetés la gestió per part d'entitats privades (associacions ecologistes, ONGs, ...)?
- I de la participació d'empreses privades, com per ex. Erquímia?

5. Democràcia i participació

- Com creieu que hauria de participar la gent del poble en el disseny, i implementació de les polítiques (mediambientals, agràries...)?
- Us sentiu representats a les institucions locals?
- Creieu que les institucions tenen en compte l'opinió de la gent del poble a l'hora de prendre decisions?

C) TORREDEMBARRA

Fitxa tècnica:

Mètode: enregistrament en cassette

Lloc: bar l'Auca, a Torredembarra.

Dia i hora: 8 de gener de 2000 a les 17:30 h.

Durada del debat: 1h 30m.

Membres del grup de discussió:

Enric: Jubilat. Ex-cuiner interessat en la conservació de les platges i de les espècies naturals i animals. Creu que hi ha foscos interessos contra l'espai natural.

Albert: jove ex-objector de la Platja dels Salats i els Muntanyans, continua vinculat a l'espai com a voluntari (encara que oficialment no hi ha voluntaris).

Laura: s'autodefineix com a voluntària per fer tot el que calgui per conservar l'espai. És jove, de Barcelona però passa els caps de setmana a Torredembarra.

Patricia: membre del GEPEC, es declara poc activa en aquest sentit, però disposada a ajudar al Ramon Ferré en tot el que calgui per conservar l'espai.

Mari Cruz : membre del GEPEC, de Torredembarra, de mitjana edat tirant a jove. Es confessa una enamorada de la Platja dels Salats i els Muntanyans de tota la vida.

Jordi: jove cambrer del bar l'Auca de Torredembarra, vinculat al moviment associatiu del poble. No només treballa voluntàriament amb els Muntanyans en tant que espai natural, sinó també vinculat a la creació d'espais socials de relació al poble.

Joan Vives: membre històric del moviment ecologista de Tarragona, actualment milita al GEPEC, a la coordinadora salvem el Gaià i està a càrrec de l'espai natural de la sinya del Gaià a Altafulla. Arriba tard al grup i intervé en la part final de la discussió.

Guió de discussió.

1. Sobre el projecte

- Que en penseu del seu projecte de conservació de la Platja dels Salats i els Muntanyans?
- De quina manera podeu participar en les activitats de l'espai?
- Com valoreu l'educació ambiental?
- Que pensaríeu de possibles ampliacions de l'actual espai protegit?
- Creieu que és compatible la conservació d'espais amb el turisme i les urbanitzacions?

2. Actors.

- Quina relació teniu amb l'Ajuntament o amb els poders locals en general?
- Quins son per vosaltres els actors principals quan apareixen conflictes al litoral tarragoní en relació a la gestió de l'espai?

3. Gestió pública versus gestió privada

- Estaríeu d'acord amb un model de gestió de l'espai que permetés la gestió per part d'entitats privades (associacions ecologistes, ONGs, ...)?
- Que en penseu de la gestió pública per part d'associacions? (a través, per exemple de convenis amb l'administració).

4. Democràcia i participació.

- Com creieu que hauria de participar la gent del poble en el disseny, i implementació de les polítiques (mediambientals, turístiques, urbanístiques, culturals...)?
- Penseu que la gent participa? Tant si penseu que si com si no, perquè?
- Com creieu que es pot incentivar la participació des de les associacions?
- Us sentiu representats a les institucions locals?
- Creieu que les institucions tenen en compte l'opinió de la gent del poble a l'hora de prendre decisions?

8. BIBLIOGRAFIA

- ADENC (1996) "Desenvolupament sostenible: un enfocament social, ètic i mediambiental", Ecotema, n°25, Abril 1996, Sabadell.
- ADENC (1997) "La participació en les decisions de l'administració", Ecotema, n°27, Setembre 1997, pp.6, Sabadell.
- AGUILERA, Federico & ALCÁNTARA, Vicent (1994) De la economía ambiental a la economía ecológica. Economía Crítica, Barcelona.
- ALBERICH, Tomás. (1998), "Introducción a los métodos y técnicas de investigación-acción participativa", Cuadernos de la red, Red CIMS, Madrid
- ARAMBURÚ, Carlos; WILSHUSEN, Peter R.; ZINN, Frank D. (1998) "Towards best practices for population-environment partnerships" Parks, vol.8, n°1, Feb.1998, pp.27-37, Ed. IUCN.
- AZAQUETA, Diego; PÉREZ, Lluís (coo.) (1996) La gestión de espacios naturales. La demanda de servicios recreativos, Mc Graw Hill, Madrid.
- BANERJEE, Anindo (1998) "The Growing relevance of participation in changing times", Exchanges, N°20, March 1998 (en IIED Resource Center, London).
- BOADA, M.; PÉREZ VILARIÑO, J.; TOLDRÀ, L. (1996) "Propuestas para una política futura de espacios naturales protegidos", pp.111-121, a Centre Tecnològic Forestal del Solsonés (1996) Ier Fòrum de Política Forestal.
- BOFF, Leonardo; GALEANO, Eduardo; GEORGE, Susan; MIREs, Fernando; TAMAMES, Ramón (1996) Ecología Solidaria, Fundación Alfonso Comín - Edit. Trotta, Madrid, pp.106
- BRETON, Françoise (1994) Los espacios naturales protegidos: evolución de la filosofía de la protección hacia la idea de protección integral del territorio y del desarrollo sostenible. El ejemplo de los parques naturales. Lección 29, Universidad Autónoma de Barcelona.
- BRÚ, Josepa (1997) Medio ambiente: poder y espectáculo; Icaria Antrazyt, Barcelona.
- CACERES, Johana (1997) "Rio, 5 años después; los compromisos incumplidos" La Vanguardia- Ciencia y salud, pp.6-7
- CARTER, Bill; HOCKINGS, Marc; LEVERINGTON, Fiona (1998) "An Integrated Model of Public Contact Planning for Conservation Management", Environmental Management, Vol.22, N°5, pp.643-654, 1998, Springer-Verlag New York Inc.

- CASARES VILLANUEVA, "Voluntariado y dercho: análisis de la Ley aragonesa 9/1992, de 7 de octubre, del Voluntariado Social", a Revista Aragonesa de Administración Pública, n. 5
- CASTRI, Francesco di (1997) "Agenda 21, mite o realitat", Medi Ambient i Serveis Urbans, nº2. maig 1997, pp.15-22, Ajuntament de Barcelona -Comissió de Medi Ambient i Serveis Urbans / Presidència.
- CIFA - Patronat Flor de Maig (1997) Democràcia, participació i serveis personals; Revista de Serveis Personals Locals, nº6, Set.1997, pp.107, Barcelona.
- COUTO, Richard A. (1998) "Community Coalitions and Grassroots Policies of Empowerment" Administration & Society, Vol.30, N°5, Nov. 1998, pp.569-594, Sage Publications, Inc.
- DALY, Herman; EL SERAFY, Salah; GOODLAND, Robert; VON DROSTE, Bernd (1997) Medio ambiente y desarrollo sostenible; más allá del Informe Brundtland; pp.133, Ed. Trotta (serie medio ambiente), Madrid.
- DIPUTACIÓ DE BARCELONA (1993) Activitats econòmiques i espais protegits; comunicacions presentades el 4-5 Nov 1993 a Montesquiu, pp.79, Barcelona.
- DUANE, Timothy P. (1997) "Community Participation in Ecosystem Management", Ecology Law Quarterly, Vol.24, pp.771-797, 1997.
- DURAN, Xavier; FERNÁNDEZ, Luís Angel; REALES, Lluís (1992) "El vell desordre internacional", Medi Ambient, Tecnologia i Cultura, nº4, Generalitat de Catalunya- Dept. de Medi Ambient, pp.4-7, Barcelona.
- EL PAÍS (1993) "Desarrollo y participación", Temas de nuestra época, año VII, nº279, jueves 24 de Junio de 1993, pp.8
- ELLSWORTH, James P.; HILDEBRAND, Lawrence P.; GLOVER, E. Anne (1997) "Canada's Atlantic Coastal Action Program: A community-based approach to collective governance" a Ocean & Coastal Management, Vol.36, Nos 1-, pp.121-142, 1997, Elsevier Science Limited, Northern Ireland.
- EMBRID IRUJO, (1994) El ciudadano y la Administración, MAP, Madrid
- ESTEVAN, Antonio (1994) "El fin de la Era del Desarrollo", Alfanz, 108, 1994, pp.61-72
- FOLCH, Ramon (1998) "El territori i el paisatge, algorismes socioecològics" Nexus, nº20 juliol 1998, pp. 10-21, Fundació Caixa de Catalunya, Barcelona.
- FONT, Núria; SUBIRATS, Joan (1998) "Gestió ambiental i subsidiarietat", Sostenible, Oct/Nov/Des 1998, pp.27-29, Barcelona.
- FONT, Núria (1998); Democràcia i participació ciutadana, Fundació Jaume Bofill, Col·lecció polítiques, Ed. Mediterrània.

- FREIRE, Paolo (1978); Pedagogía y acción liberadora, Bilbao Zero, Madrid
- FREIRE, Paolo (1978); Pedagogia del oprimido, Siglo XXI, Madrid
- GARCIA, Albert (1998) “Reflexió sobre la participació i el nostre compromís” *Els Verds -opció verda* pp.16-23, Barcelona.
- GARCIA DE ENTERRIA & FERNÁNDEZ (1998), Curso de Derecho administrativo, ed, Civitas, 8ª ed.
- GARCÍA, Joan (1998) Propostes per avançar cap a una societat sostenible, coll. Papers d’Innovació Social, nº 61, Oct 98, pp.23, Ed. Ecoconcern, Barcelona
- GENERALITAT DE CATALUNYA- Dept. de Medi Ambient (1992) “Després de la Cimera per a la Terra, què?”, Medi Ambient, Tecnologia i Cultura, nº4, pp.66, Barcelona, 1992.
- GENERALITAT DE CATALUNYA- Dept. de Medi Ambient (1993) Guia de l’Agenda 21; l’aliança global per al medi ambient i el desenvolupament, pp.150, Barcelona.
- GENERALITAT DE CATALUNYA- Dept. de Medi Ambient (1996) El Pla d’espais d’interès natural, pp. 20.
- GENERALITAT DE CATALUNYA- DARP; Direcció General de Medi Natural (1998) “La gestió dels espais d’interès natural: El programa d’actuació”, *Quaderns Tècnics*, nº6 / Març 1998.
- GENERALITAT DE CATALUNYA- Dept. de Medi Ambient (1998) “El Moviment Ambiental a Catalunya: 25 anys” *Monogràfic en Medi Ambient, Tecnologia i Cultura*, Nº20, Juny 1998.
- GINER DE GRADO, “La solidaridad como fundamento ético del Tercer sector”, Documentación social, Monográfico sobre el tercer sector.
- HARMS, Hans (1997b) “El modelo NIP contra las deficiencias del sistema democrático representativo para responder a los problemas medioambientales” Ecología Política, cuadernos de debate internacional, nº13, pp.65-68, Icaria Ed, Barcelona.
- HEWITT, Nicola (1996) Guia Europea per a la Planificació de les Agendes 21 Locals, pp.120, ICLEI (ed), Ajuntament de Barcelona -Regidoria de Ciutat Sostenible, Barcelona.
- IUCN; UNEP; WWF (1991) Caring for the Earth. A Strategy for Sustainable Living, Gland, Suïssa.
- JIMÉNEZ, L.M. (1996) Desarrollo sostenible y economía ecológica, Ed. Síntesis, Madrid, 1996.
- KRUEGER, R.A.(1988), El grupo de discusión. Guia pràctica para la investigación aplicada, Pirámide, Madrid.

LANE, Jaqueline (1995) "Non-governmental organizations and participatory development: the concept in theory versus the concept in practice", en NELSON, Nici & WRIGHT, Susan (1995) (Ed.) Power and Participatory Development: Theory and Practice, pp.181-191, Intermediate Technology Publications, London.

LINDBLOM, Charles (1991), El proceso de elaboración de políticas públicas, INAP, Madrid

MANUEL, D & MARTÍ, N, (1998) Análisis de la implementación de políticas ambientales. El caso de la creación del Parque Natural del Delta del Ebro y otros conflictos asociados. Dep, de Ciències Polítiques de la UAB, Bellaterra.

MARTÍNEZ ALIER, Joan (1994) De la economía ecológica al ecologismo popular; Icaria Antrazyt, Barcelona.

MARTINEZ ALIER, Joan (1997) "Deuda externa y deuda ecológica", *Revista del Sur*, Diciembre 1997, pp.23-24.

MARTÍNEZ ALIER, Joan (1998) La economía ecológica como ecología humana; Fundación César Manrique, Lanzarote.

MARTÍNEZ ALIER, Joan (1999) Introducció a l'economia ecològica, Dept. de Medi Ambient/Generalitat de Catalunya - Rubes Editorial, Barcelona.

MC NEELY, Jeffrey; (1995) "Partnership for conservation: an introduction", Expanding Partnership i Conservation, IUCN, Island Press- Washinton D.C.

MEADOWS, Donella H.; MEADOWS, Dennis L.; RANDERS, Jorgen (1992) Más allá de los límites del crecimiento, pp.355, El País Aguilar, Madrid.

MEDINA, Manuel (1997) *¿Sostenido? ¿sostenible? ¿compatible! Bases para un desarrollo compatible de ciencia, tecnología y cultura*, pp.102-119 en ¿sostenible?, UPC, Icaria Antrazyt, Barcelona 1997.

MIMAM (1996) "La reforma de la gestión de los Parques Nacionales" Información de Medio Ambiente, nº46, nov.1996, pp. 11-16, Madrid.

MONTANER, Josep Mª (1998) "Sostenibilidad e imaginación" EL PAÍS, Div. 15/5/98, pg. 2 Catalunya.

NORGAARD, R. (1992) "Sustainability and the Economics of Assuring Assets for Future Generations", *Policy Research Working Papers*, The World Bank, Washington, 1992.

PANIKKAR, Raimon (1996) Desenvolupament i tercer món, Coll. Papers d'Innovació Social, nº 41, Abril 96, pp.11 Ed. Ecoconcern, Barcelona.

PARRA, Fernando (1993) Los límites del crecimiento, Babelia- EL PAÍS, 2 de Enero de 1993, pp.12-13.

PEARCE, David; TURNER, R. Kerry (1995) Economía de los recursos naturales y del medio ambiente; Colegio de economistas de Madrid-Celeste Ediciones, Madrid.

PINDADO, Fernando (1997) La participació ciutadana a la vida de les ciutats a Simposi La Democràcia Local cap al segle XXI, 21/11/97

PINFIELD, Graham (1997) "Sustainability indicators: a new tool for evaluation", a Evaluating local environmental policy, pp.49-64, Ed. by Stuart M. Farthing, Avebury Studies in Green research, 1997.

PNUMA/UICN/WWF, Generalitat de Catalunya-Dept. Medi Ambient (1992) Cuidem la Terra; una estratègia per viure de manera sostenible, Barcelona.

RIBOT, E. (1996) "Jurisprudencia sobre política de espacios naturales protegidos" pp.89-110, a Centre Tecnològic Forestal del Solsonés (1996) Ier Fòrum de Política Forestal.

RODRÍGUEZ VILLASANTE, T. (1998), Cuatro redes para mejor-vivir. Lumen, Buenos Aires.

ROEKEN, Katja (1994) Participatory Development- Breakthrough in Theory and Practice of "Development" or "Old Wine in New Bottles"?: A critical analysis of the concept of participatory development, pp.25 (dissertation -MA rural development) , a IIED Resource Centre, London.

SANJUAN, Marc; BLASCO, Jaume (Coo.) (1999) La Societat Civil en la Gestió d'Espais Naturals; cap a un nou model de protecció del territori: DEPANA en acció, primavera 1999, n°15 (monogràfic) pp.51

SLOCUM, R (1995) "Defining goals and criteria for ecosystem-based management", Environmental Management Vol.22, N°4, 1998, pp.483-493, Springer-Verlag New York Inc.

SODEPAZ (1994) FMI, BM y GATT; 50 años bastan, Cuadernos Africa América Latina, n°15 especial, 3°/94, pp.142, Madrid.

SUBIRANA, Pere (1998) La facilitació ecològica; sembrant les llavors d'una societat sostenible, coll. Papers d'Innovació Social, n° 55, Febrer 98, pp.15, Ed. Ecoconcern, Barcelona

~~SUBIRATS~~ ^{FONT} Joan (1998) "Els nuclis d'intervenció participativa (NIP): Anàlisi de tres experiències" PAPERS d'innovació social, n°60, octubre 1998, pp.12, Associació Ecoconcern, Barcelona.

SUBIRATS, Joan (1994), Análisis de políticas públicas y eficacia de la administración, MAP, Madrid.

~~SUBIRATS~~ ^{FONT} Joan (1998). "Dossier: Els Consells Ciutadans", Àmbits, Gener, pp. 20-30

SUREDA, Vicenç (1998) Eines per a una gestió municipal cap a la sostenibilitat; la pràctica diària de l'Agenda 21 Local, Diputació de Barcelona. .

WARNER, Michael (1997) "Consensus participation: an example for protected areas planning", Public administration and development, vol.17 413-432, 413-432

YOUNG, Stephen (1998) "A Mirage Beyond the Participation Hurdle?" Local Agenda 21 in Europe, 1998, Earthscan Publications, pp. 79-203

Notícies:

- La ONU denuncia que el n° de pobres se ha duplicado desde 1974, EL PAÍS, martes 6/7/99, pg. 30.

- Acuerdo del BM y la UICN para la naturaleza, EL PAÍS, lunes 5/7/99, pg. 30.

Internet:

IDESCAT, www.idescat.es

World Resources Institute: Agenda 21

<http://www.wri.org/wri/sdis/strategs/ag21.html>

Rio+5; moving sustainable development from Agenda to Action

<http://www.euconcil.ac.cr/rio/>

Sustainability: publications catalogue

<http://www.iisd.ca/about/prodcat/perfrep.htm>

UNDP Guidebook on participation: the concept of participation in development; historical background; interpreting participation; the pros and cons of participation)

<http://www.undp.org/csopp/paguide1.htm>

ELDIS: Civil Society, the development solution?

<http://www.ids.ac.uk/eldis/wnew.html>

Sustainability Web Ring

<http://www.webring.org/cgi-bin/webring?ring=sustainability;id=1;list>

The North-South Institute: Civil Society and the Aid Industry (Bibliography)

<http://www.nsi-ins.ca/civil/csmr01d.htm>

IISDnet (The International Institut for Sustainable Development) Communities & Livelihoods

<http://iisd.ca/communities.htm>

IISDnet: Summay of forum'97; New linkages in conservation and development 16-21 November 1997

<http://iisd.ca/linkages/sd/forum97/sdvol11no5e.html>

CASL (Community adaptions and sustainable livelihoods): Participatory research for sustainable livelihoods. <http://iisd.ca/casl/CASLGuide/GuideBook-home.ht>